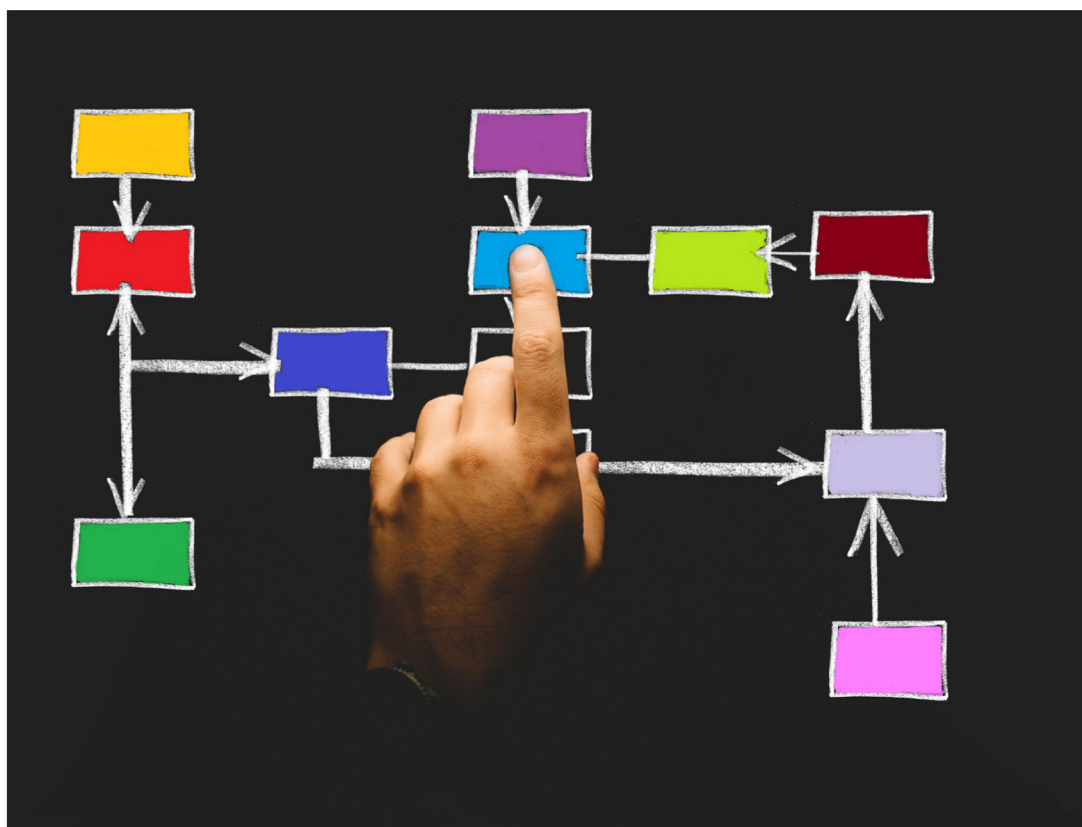

Studia dualne szansą na wdrażanie innowacji i rozwój gospodarki

Redakcja naukowa:
Sylwia Skrzypek-Ahmed

WYDAWNICTWO
INNOVATIO PRESS

**Studia dualne
szansą
na wdrażanie innowacji
i rozwój gospodarki**

Studia dualne szansą na wdrażanie innowacji i rozwój gospodarki

Redakcja naukowa

Sylwia Skrzypek-Ahmed

Lublin 2019

WYŻSZA SZKOŁA EKONOMII I INNOWACJI W LUBLINIE

Studia dualne szansą na wdrażanie innowacji i rozwój gospodarki

Redakcja naukowa:

Sylwia Skrzypek-Ahmed

Recenzenci:

Prof. dr hab. Jan Sulmicki

Prof. dr hab. Jan K. Solarz

Redakcja i korekta:

Teresa Markowska

Skład, łamanie i projekt okładki:

Marta Krysińska-Kudlak

@Copyright by Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe

Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie

Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie, przedrukowywanie i rozpowszechnianie całości lub fragmentów niniejszej pracy bez zgody wydawcy zabronione.

Printed in Poland

Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe

Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji

20-209 Lublin, ul. Projektowa 4

tel.: +48 81 749 17 77, fax: +48 81 749 32 13

www.wsei.lublin.pl

ISBN-wersja drukowana: 978-83-66159-29-7

ISBN-wersja elektroniczna: 978-83-66159-30-3

Spis treści

Wstęp	9
Kształcenie dualne a wymagania współczesnego przemysłu – na przykładzie koncernu motoryzacyjnego BorgWarner, oddział w Polsce (Piotr Zawada, Maciej Chrzanowski)	11
Studia dualne jako szansa na zwiększenie kompetencji pracowników w zakresie ochrony danych osobowych (Łukasz Wojciechowski)	25
Współpraca Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji z firmami z Lubelskiego Parku Naukowo-Technologicznego w zakresie studiów dualnych (Arkadiusz Małek, Andrii Myrovych)	35
Model studiów dualnych w Polsce po roku 2018 (Monika Bielecka, Bartosz Hermanowski, Aleksandra Hermanowska)	49
Przykład kształcenia językowego w formacie dualnym: kooperacja, komunikacja i innowacja (Małgorzata Niemiec-Knaś, Andrzej Skwara)	57
Life Long Learning – odpowiedź na wyzwania współczesności na przykładzie Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji i potwierdzania efektów uczenia się w polskich szkołach wyższych (Helena Anna Jędrzejczak, Katarzyna Zabratańska, Sebastian Michalik)	71
Gmina, innowacje a studia dualne (Ryszard Białek)	87
Studia dualne na przykładzie wdrożenia specjalności „Tworzenie Innowacji i Zarządzanie Projektami” na kierunku informatyka w WSPA w Lublinie (Dariusz Dobrowolski, Sławomir Luściński)	97
Innowacyjność w outsourcingu usług księgowych (Anna Surma-Syta, Elżbieta Ważna)	103
Kształcenie dualne w Polsce jako sposób na braki kadrowe w sektorze IT (Małgorzata Orzeł, Arkadiusz Gwarda)	115
Wymiana doświadczeń i budowanie wzorców postaw prozdrowotnych studentów anglojęzycznych WSEI w Lublinie (badanie ankietowe w 2018 r.) (Marcin Marczuk, Mirosław J. Jarosz)	127
Reforma decentralizacji na Ukrainie: obecny stan, wyniki, perspektywy (Mykola Karlin, Olena Ivashko)	153
Podsumowanie	161

Table of Contents

Wstęp	9
Dual education and the requirements of modern industry - on the example of the automotive group BorgWarner, a branch in Poland (Piotr Zawada, Maciej Chrzanowski)	11
Dual studies as an opportunity to increase employees' competences in the field of personal data protection(Łukasz Wojciechowski)	25
Cooperation of University of Economics and Innovation with Companies from the Lublin Science and Technology Park in the field of dual studies (Arkadiusz Małek, Andrii Myrovych)	35
Dual studies in Poland after the 2018 year (Monika Bielecka, Bartosz Hermanowski, Aleksandra Hermanowska)	49
An example of language education in dual STUDY SYSTEM: cooperation, communication and innovation (Małgorzata Niemiec-Knaś, Andrzej Skwara)	57
Life Long Learning – a response to challenges of the contemporaneity on the example of the Integrated Qualification System and educational outcomes validation among Polish universities (Helena Anna Jędrzejczak, Katarzyna Zabratańska, Sebastian Michalik)	71
Municipality – innovations and dual studies (Ryszard Białek)	87
Dual studies based on the example of the implementation of the specialization “Creating Innovation and Project Management” within it studies at the University College of Enterprise and Administration (WSPA) in Lublin (Dariusz Dobrowolski, Sławomir Luściński)	97
Innovation in outsourcing of accounting (Anna Surma-Syta, Elżbieta Ważna)	103
Dual education in Poland as a response to staff shortages in the IT sector (Małgorzata Orzeł, Arkadiusz Gwarda)	115
Exchange of experiences and promoting pro-health attitudes among English-speaking students at WSEI, Lublin (survey in 2018) (Marcin Marczuk, Mirosław J. Jarosz)	127

The reform of decentralization in Ukraine: the current state, results and perspectives (Mykola Karlin, Olena Ivashko)	153
Summary	161

Wstęp

Introduction

Prezentowana monografia *Studia dualne szansą na wdrażenie innowacji i rozwój gospodarki* jest wynikiem wygłoszonych referatów i dyskusji podczas konferencji naukowej, która odbyła się w dniach 9–10 października 2019 r. w Wyższej Szkole Ekonomii i Innowacji w Lublinie, zorganizowanej przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego i Wyższą Szkołę Ekonomii i Innowacji w Lublinie.

Zakres tematyczny konferencji obejmował zagadnienia dotyczące kształcenia w systemie dualnym. Głównym założeniem kształcenia dualnego jest łączenie wiedzy teoretycznej, zdobywanej w uczelnianych murach, z praktyką zawodową w przedsiębiorstwach. Konferencja była doskonałą okazją do zaprezentowania modeli współpracy uczelni z pracodawcami. Przedstawiciele uczelni i przedsiębiorcy przedstawili dobre praktyki w zakresie ewaluacji kształcenia dualnego. Konferencja wyszła naprzeciw oczekiwaniom zarówno pracodawców, jak i przyszłych pracowników. Rozwój gospodarki opartej na wiedzy wymaga wykształcenia kadr wyróżniających się wysokimi kwalifikacjami zawodowymi oraz kompetencjami przekrojowymi, jak przedsiębiorczość, komunikatywność, umiejętność wykorzystania nowoczesnych technologii czy praca zespołowa. Realizacja tych celów jest możliwa m.in. dzięki wprowadzeniu przez uczelnie wysokiej jakości kształcenia praktycznego w formie studiów dualnych, realizowanych we współpracy z przemysłem – podkreślił Wicepremier, Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego Jarosław Gowin.

Dziś nie ma już wątpliwości, że każda uczelnia kształcąca nowocześnie na studiach o profilu praktycznym musi łączyć tradycyjne zajęcia akademickie z pracą zawodową i ściśle współpracować z przedsiębiorcami. Takie rozwiązanie z jednej strony stanowi odpowiedź na potrzebę efektywnego dopasowywania programów studiów do zmieniających się oczekiwań pracodawców i wymagań rynku pracy, z drugiej przynosi korzyści zarówno przedsiębiorcom, uczelniom jak i studentom.

Zaprezentowane artykuły ukazują przenikanie się szeregu zagadnień z obszaru studiów dualnych, ukazują dobre praktyki wdrożone przez uczelnie, stając się narzędziem podnoszenia jakości, uczą jak można wzbogacać swoją wiedzę, korzystając z doświadczenia innych. Publikacja wymaga z pewnością kontynuacji ze względu na pojawiające się pytania i wątpliwości dotyczące wypracowania optymalnego modelu i form edukacji.

dr Sylwia Skrzypek-Ahmed

Piotr Zawada, prof. UKSW
WSE, IS UKSW w Warszawie

Maciej Chrzanowski
Politechnika Rzeszowska, WZ

Kształcenie dualne a wymagania współczesnego przemysłu – na przykładzie koncernu motoryzacyjnego BorgWarner, oddział w Polsce

Dual education and the requirements of modern industry - on the example of the automotive group BorgWarner, a branch in Poland

Streszczenie

W wielu krajach europejskich, takich jak Dania i Niemcy, system edukacji (zawodowej i wyższej) opiera się na zasadzie podwójnego kształcenia. Oznacza to, że studenci spędzają jedną część edukacji i szkolenia w szkole lub na uniwersytecie, a drugą część w firmie lub firmie bezpośrednio zaangażowanej w działalność gospodarczą. Również w Polsce wiele zrobiono w kierunku stworzenia ustrukturyzowanego systemu podwójnej edukacji. Celem artykułu jest, po pierwsze, analiza europejskich przykładów kształcenia dualnego, po drugie, scharakteryzowanie sytuacji w tej dziedzinie w Polsce. Część badawcza, w formie wywiadu częściowo ustrukturyzowanego, koncentruje się na odpowiedziach na pytanie, co należy zrobić, aby usystematyzować system podwójnej edukacji w Polsce i jakie są z tego korzyści.

Słowa kluczowe: kształcenie dualne, profil zawodowy, absolwent, system kształcenia, zarządzanie, socjologia organizacji.

Summary

In many European countries, such as Denmark and Germany, the education system (both vocational and higher education) is based on the principle of dual education. This means that the students spend one part of their education and training at a school or university and another part in a company or firm directly involved in ordinary working life. Also, in Poland much work has been done towards the creation of a structured dual education system. The purpose of the first phase of the article is to analyse European examples of dual education, and in the second phase, to characterize the Polish situation in this area, while the research portion of the article, in the form of a structured in-depth interview, focuses on answering the question of what should be done to systematize the dual educational system in Poland and the anticipated benefits of doing so.

Key words: *dual education, vocational profile, graduate, education system, management, sociology of organizations.*

Wstęp

W Polsce od dawna trwa dyskusja nad założeniami reformy kształcenia, nie tylko na poziomie średnim, czego dowodem jest wprowadzana – od 1.09.2019 – reforma systemu kształcenia, stanowiąca próbę usprawnienia tego systemu, ale także podejmowane są działania i poczynione reformy funkcjonowania uczelni wyższych. Zmiany w systemie kształcenia studentów, na przykład w ramach reformy Konstytucja dla nauki 2.0, mają przynieść dopasowanie ich profili zawodowych do szybko zmieniającego się przemysłu, coraz częściej podążającego w kierunku rozwiązań zawartych w wytycznych – *Przemysł 4.0*. Warto wspomnieć, że w Niemczech od dawna stosowane są rozwiązania uznawane za jedne z najlepszych w kształceniu zawodowym, czego dowodem jest to, że 2/3 młodzieży uczy się w ten sposób, że łączy naukę z pracą zawodową, łączy zdobywanie wiedzy z praktyczną nauką zawodu. Co więcej, taki system jest przyjazny w dalszym systemie kształcenia na poziomie studiów wyższych, a studenci rozpoczynający naukę stanowią grupę ukształtowaną pod względem swoich przyszłych potrzeb, bo znają tajniki zawodu, który będą wykonywali w przyszłości. System dualny stanowi odpowiedź na zamiany, jakie są wymuszane przez pracodawców, a ci z kolei są zmuszani do poszukiwania jeszcze lepszych praktyków – zmuszani do poszukiwań przez wymagania rynkowe. System kształcenia dualnego jest więc doskonałym przykładem na rewitalizację zawodów, oczekiwanych na szybko zmieniającym się, zglobalizowanym rynku pracy. Warto zastanowić się nad założeniami reformy systemów kształcenia nie tylko na poziomie średnim, ale także na poziomie studiów I, II, a nawet III stopnia (doktoraty praktyczne) – wykorzystując doświadczenia niemieckie. Bezpośrednią inspiracją do napisania artykułu jest sytuacja, związana z zatrudnianiem specjalistów w polskich zakładach BorgWarner, firmie pracującej dla przemysłu motoryzacyjnego. BorgWarner od 10 lat posiada swój zakład w Strefie S 1, zlokalizowany w Jasionce pod Rzeszowem. Firma zatrudnia obecnie ok. 2000 pracowników, koncentrując się na produkcji turbosprężarek, automatycznych skrzyń biegów, czy chociażby elementów rozrządu stosowanych praktycznie przez wszystkich producentów silników. Kłopoty związane z pozyskaniem wykwalifikowanych pracowników, stanowiących trzon kadry inżynierskiej spowodowały, że autorzy artykułu postanowili zgłębić to zagadnienie i w ramach opracowania naukowego dokonać przeglądu dostępnej literatury i przeanalizować stosowane rozwiązania kształcenia dualnego. Artykuł podzielono na dwie części (teoretyczną i praktyczną), poprzedzone Wstępem. Celem wywodu będzie próba potwierdzenia prawdziwości następującej hipotezy badawczej: „dostosowanie polskiego systemu kształcenia dualnego realizowanego na poziomie studiów wyższych, posiada charakter wybiórczy”. Na zakończenie zostały zaprezentowane autorskie wnioski, jakie

zostały wyprowadzone z wywiadu częściowo ustrukturyzowanego, zrealizowanego na potrzeby części praktycznej artykułu.

1. Edukacja dualna – wprowadzenie

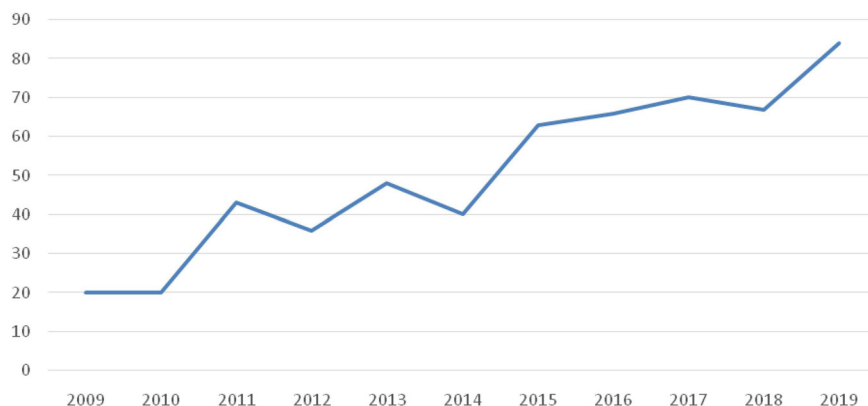
W Niemczech, Danii, Zjednoczonym Królestwie czy wielu innych krajach europejskich¹, jak i poza Unią Europejską kształcenie podstawowe, również kształcenie na poziomie wyższym przyjmuje formę tzw. kształcenia dualnego składającego się w różnych proporcjach (najczęściej: 50/50, 60/40, 70/30) z kształcenia w placówce edukacyjnej oraz w konkretnej firmie, w której nabyta wiedza studenta jest konfrontowana z praktyką gospodarczą (organizacyjną). Zasada konfrontowania teorii z praktyką ma również swoje uzasadnienia na płaszczyźnie *sui generis* regulatora rynku pracy, kształcąc kadry „dla” i „z” przemysłem, jak również w kontekście zapobiegania różnego rodzaju kryzysom (edukacyjnemu, ekonomicznemu, ekologicznemu). Co więcej, kryzys ekonomiczny lat 2007–2009 w wielu firmach, doprowadził do sytuacji, w której organizacje coraz mniej chętnie chcą i mają odpowiednie zasoby służące inwestowaniu w rozwój kapitału ludzkiego, cedując niejako potrzebę kształcenia praktycznego na wszystkie poziomy edukacji obowiązkowej (szkoły podstawowe, licea, technika) i dobrowolnej (kształcenie wyższe).

Kształcenie dualne czy też kształcenie o profilu praktycznym pozwala na zacieśnienie współpracy na linii edukacja–biznes, ale również na linii biznes–państwo. To z kolei bardzo często owocuje różnego rodzaju wspólnymi inicjatywami wykraczającymi poza kwestię kształcenia, jak choćby kwestie społecznej odpowiedzialności biznesu (ang. CSR – *corporate social responsibility*), niezwykle ważnej koncepcji w naukach o zarządzaniu, która zyskuje na popularności (co pokazują liczne analizy bibliometryczne tego zagadnienia). Również kształcenie dualne, patrząc przez pryzmat fragmentarycznej analizy bibliometrycznej, tj. analizy liczby publikacji, zyskuje na popularności wśród badaczy, co ilustruje poniższy wykres, będący wizualną reprezentacją liczby publikacji posiadających w swoim tytule, abstrakcie lub słowach kluczowych frazę „kształcenie dualne” w bazie Elsevier (Science Direct) na przestrzeni dekady 2009–2019. Wyraźnie dostrzec można trend wzrostowy.

---

¹ P. Damlund Koudahl, *Vocational education and training: dual education and economic Crises*, Procedia Social and Behavioral Sciences 9/2010, s.1900.

Wykres 1. Analiza liczby publikacji z frazą „kształcenie dualne” (ang. *dual education*) w bazie Elsevier, na przestrzeni lat 2009–2019

Źródło: opracowanie własne

Do głównych zalet edukacji dualnej zaliczyć można m.in.²:

- wzrost popytu na absolwentów kształconych w systemie dualnym na rynku pracy (przykład Niemiec, czy Francji);
- rozwój interakcji (sieci współpracy) między instytucjami edukacyjnymi a szeroko pojętym biznesem;
- szkolenie/edukacja w pełni dostosowane do wymogów obecnego kształtu rynku pracy;
- zmniejszenie bezrobocia wśród osób młodych;
- poprawa konkurencyjności szkół/uczelni, kształcących dualnie.

Na płaszczyźnie proporcji gałęzi przemysłu, w których najczęściej uczniowie/studenci nabywają praktycznych umiejętności w ramach kształcenia dualnego, godnym uwagi przykładem są Niemcy, gdzie proporcje wyglądają w następujący sposób³:

- 60% odbywa praktykę gospodarczą w przemyśle i handlu;
- 27% w sektorze rękodzieła;
- 3% w rolnictwie;
- 2% w usługach publicznych;
- 8% w ramach tzw. wolnych zawodów.

² S. Muhambetaliev, A. Kasymova, *The Introduction of Elements of Dual Education System: Experience, Problems, Prospects*, Indian Journal of Science and Technology, Vol 9(47)/2016, s. 1–12.

³ *Basics of the Dual System in Vocational Education and Training (VET) and the Role of the Chambers of Commerce and Industry (CCI)*, IHK 2017, s. 1–18.

2. Modele edukacji dualnej

W literaturze wyróżnia się trzy główne modele kształcenia dualnego⁴:

- model rynkowy (np. w Zjednoczonym Królestwie), który jest kontrolowany przez państwo i różne jego szczeble w relatywnie niewielkim stopniu polega na wyznaczaniu przez konkretną firmę, w której uczeń/student podejmuje praktykę gospodarczą (najczęściej obejmującą znaczną część edukacji), jakie umiejętności będzie nabywał i jaką wiedzę posiadać. Zaletą tego modelu jest sytuacja, w której najczęściej podopieczni zostają zatrudnieni w firmach, ponieważ dla przykładowej organizacji jest to sytuacja wielopłaszczyznowo korzystna. Jednak wadą jest sytuacja, w której dany uczeń/student nie znajdzie zatrudnienia w konkretnej organizacji, w której konfrontował teorię z praktyką i nabywał doświadczenie (często niezwykle specjalistyczną wiedzę, przydatną w tej konkretnej firmie) i stanie przed potrzebą dalszego kształcenia (często bardziej ogólnego) w celu znalezienia zatrudnienia;
- model państwowy (np. we Francji), który polega na pełnej kontroli treści kształcenia i praktyk ze strony państwa, tj. nabywane umiejętności i wiedza są quasiwystandaryzowane. Uczniowie/studenci mają możliwość zmiany profilu kształcenia jeszcze po jego rozpoczęciu, zmieniając niejako proporcje kształcenia z bardziej praktycznego na teoretyczne (ogólne) i na odwrót, mając jednak świadomość uogólnionego/wystandaryzowanego systemu kształcenia. Wadą są (często nieaktualne bądź w danej chwili niepotrzebne) nabywane umiejętności, które mogą być niepotrzebne z punktu widzenia praktyki gospodarczej, zaś dynamika zmian rynkowych jest niewspółmiernie szybsza aniżeli dynamika zmian administracyjnych, tym samym często dostrzeżone przez państwo zmiany na rynku pracy oraz chęć dostosowania rodzaju kształcenia do obecnej rzeczywistości gospodarczej może pochłonać, z racji rozległych procedur, niewspółmiernie dużą ilość czasu, zaś w momencie wdrożenia mogą już zostać zdezaktualizowane z punktu widzenia rynku;
- model współpracy (np. w Danii, czy Niemczech), w ramach którego uczeń/student (najczęściej w proporcji 50/50) realizuje materiał edukacyjny w placówce kształcenia (podstawowego, średniego i wyższego) zaś drugą część w konkretnej firmie (często firmie jego wyboru). Jest to model uważany za najbardziej optymalny, ponieważ wiedza ogólna zdobywana przez ucznia/studenta kontrolowana jest przez aparat państwa zaś praktyka gospodarcza w znacznym stopniu przez organizacje gospodarcze.

---

⁴ P. Damlund Koudahl, *Vocational education and training: dual education and economic Crises*, *Procedia Social and Behavioral Sciences* 9/2010, s. 1901–1902.

3. Korzyści i wady z wprowadzania dualnego systemu kształcenia

Dualny system kształcenia przynosi wielopłaszczyznowe korzyści zarówno dla pracodawców przyjmujących uczniów/studentów do swoich organizacji w celu konfrontacji teorii z praktyką, jak i samych uczniów. Fundamentalną korzyścią dla pracodawcy jest niższy koszt robocizny, w porównaniu z kosztami zatrudnienia pracowników na warunkach rynkowych. Ponadto ograniczany jest koszt rekrutacji i wdrożenia pracownika (tzw. *onboarding'u*) z racji tego, iż w okresie tzw. praktyk pracodawca jest w stanie zweryfikować niskim kosztem potencjał danego studenta/ucznia, zaś jeśli ów potencjał zostanie zauważony, może podjąć kroki w celu jego zatrudnienia, co przyniesie wielorakie korzyści wszystkim zainteresowanym stronom. Co więcej, jest w stanie niskim kosztem przyjmować systematycznie praktykantów, pozwalając sobie na większy wybór najlepszego potencjalnego pracownika, ograniczając tym samym koszty związane z szeroko pojętą rekrutacją. Z drugiej strony oczywistą korzyścią dla uczniów/studentów jest możliwość realizowania praktyk u różnych pracodawców w czasie całego systemu kształcenia, co pozwala na docelowy wybór pracodawcy najbardziej odpowiadającego wymaganiom subiektywnym, co wpływa na wydajność pracownika w czasie pracy. Tym samym znacznie zwiększona jest mobilność siły roboczej wykształconej w dualnym systemie kształcenia, która jeszcze w trakcie realizowania ścieżki edukacyjnej realizuje edukację praktyczną w różnych organizacjach, w tym w organizacjach różnych branż, co z kolei wpływa znacząco na zwiększenie stopnia wszechstronności wykształcenia i nabywanych umiejętności⁵. Z doświadczenia krajów wdrażających, bądź tych, które system dualny mają wprowadzony od dziesięcioleci, wynika zwiększony stopień efektywności organizacji i regulacji rynku pracy⁶, jak również znacznie bardziej rozwinięty i regulowany jest system edukacji na wszystkich poziomach kształcenia.

Zaangażowanie różnych stron w budowę i działanie systemu kształcenia, zapewnia wspólną jego akceptację, regulację oraz efektywność. Co więcej, w czasach niepewności, różnego rodzaju kryzysów ekonomicznych, społecznych, czy ekologicznych, dualne kształcenie zwiększa poziom wszechstronności wykształcenia i mobilności jego uczestników. Nie bez znaczenia jest także horyzontalne patrzenie na świat z perspektywy przyszłej siły roboczej, znacznie zwiększa się prawdopodobieństwo szybszej adaptacji do efektów kryzysów oraz w pewnym stopniu zapobiega ich powstawaniom. Trzeba też zaznaczyć, iż dynamika zmian otoczenia, w tym szczególnie zmiany demograficzne i technologiczne, wpływają w coraz większym stopniu na przyszłą siłę roboczą, która gotowa jest zmieniać wielokrotnie, nie tylko pracodawcę, ale również branżę, podejmując swoje decyzje świadomie, nie zaś z przymusu, przekwalifikowania. Tym samym dualny system kształcenia może być odpowiedzią na ten zauważalny wśród badaczy, pochodzących z różnych dziedzin.

⁵ K. Thelen, *How Institutions Evolve, The Political Economy of Skills in Germany, Britain, the United States, and Japan*, Cambridge University Press, Cambridge 2012, s. 1–352.

⁶ P. Damlund Koudahl, *Vocational education and training: dual education and economic Crises*, *Procedia Social and Behavioral Sciences* 9/2010, s. 1901–1905.

4. Wywiad

W ramach badań własnych autorzy opracowania wykorzystali metodę wywiadu częściowo ustrukturyzowanego, w ramach którego pozyskano opinie niezbędne do dalszego wnioskowania o problemach istniejących w kształceniu na poziomie wyższym, zwłaszcza studentów kierunków technicznych, ze szczególnym uwzględnieniem kierunków związanych z przemysłem samochodowym. Postanowiono, że zostanie zadanych 11 pytań, odnoszących się do tematu opracowania, a osobą wytypowaną do wywiadu została przedstawicielka działu HR w firmie BorgWarner. Pytania zostały tak sformułowane, aby można było na podstawie udzielonych odpowiedzi dokonać podsumowania i sformułować wnioski zawarte w zakończeniu.

Pytania do wywiadu częściowo ustrukturyzowanego

1. Obserwuje Pani zmieniający się rynek absolwentów uczelni wyższych, tych młodych ludzi, którzy chcą związać swoją zawodową przyszłość z przemysłem samochodowym. Proszę powiedzieć, czy zauważa Pani znaczące zmiany w zachowaniach takich pracowników w ciągu ostatnich 10 lat.

Jeżeli mówimy o pracownikach, lub tych, którzy chcą się wiązać z przemysłem motoryzacyjnym to sytuacja zaczyna się poprawiać w kilku obszarach, na przykład w kwestii znajomości języków. Absolwenci, którzy do nas przychodzą, są w stanie porozumiewać się w języku obcym. Prezentowany przez absolwentów poziom znajomości języka obcego nie jest poziomem przez nas oczekiwanym, ale przynajmniej mogą się komunikować i odpowiadać na nasze pytania już na etapie rozmowy kwalifikacyjnej. Co do innych umiejętności, to widzimy masę wiedzy teoretycznej i ciągle brak przełożenia tego na praktykę. Dotyka nas to, niestety, bardzo, jesteśmy zmuszani do uzupełniania tego deficytu kompetencji, uzupełniając wiedzę teoretyczną dużą dozą praktyki na początku naszej współpracy z młodymi pracownikami, świeżo upieczonymi absolwentami uczelni. To „uzupełnianie praktyczne” wynika z faktu, że nie ma po prostu gotowych pracowników. Zauważamy braki praktyki, młodzi ludzie często nie potrafią połączyć wiedzy teoretycznej z praktycznym jej zastosowaniem, czyli tego, z czym powinni pojawiać się na rynku pracy.

2. Mury uczelni wyższych opuszcza co roku znaczna liczba absolwentów, są to osoby wyposażone przynajmniej teoretycznie w określone kompetencje (wiedza, umiejętności, postawy). Czy profile zawodowe pracowników wywodzących się z tych grup – w pełni odpowiadają oczekiwaniom pracodawcy, którego Pani reprezentuje, jeżeli nie w pełni to czego im brakuje?

O kompetencjach powiedziałabym tak – wiedza istnieje, podstawy istnieją, ale bardzo widoczny jest brak umiejętności praktycznych. Nie wiem, z czego to wynika, być może chodzi o brak możliwości zdobycia doświadczenia, jak przekłada się teoria

na praktykę w trakcie studiów, brak chęci do zdobycia umiejętności praktycznych, czy chociażby po prostu z lenistwa, bo przecież Internet daje dzisiaj pozornie wszystkie gotowe rozwiązania. Świat, otoczenie, środowisko młodego człowieka, znacząco różnią się od tego, co na niego czeka w przemyśle. Dla wielu młodych ludzi bardzo dużym zaskoczeniem jest to, że nie zaczną swojego zawodowego życia od oczekiwanego poziomu stanowiska, wynagrodzenia, czy nawet zadań stawianych przez przełożonych. Młodzi ludzie oczekują często, że czekają na nich wyłącznie czyste biura, a zderzenie z rzeczywistością pokazuje, że muszą się wiele nauczyć, na przykład przy bezpośredniej produkcji, muszą ją po prostu poznać, żeby realizować w przyszłości zadania odpowiadające ich wyobrażeniom o pracy inżyniera „za biurkiem”. Niestety, zjawisko rozmiłowania się oczekiwań z rzeczywistością, jaka towarzyszy w pracy w przemyśle, jest częste, etos inżyniera to coś, czego brak. Zderzenie z rzeczywistością przemysłową bywa bolesne, co w wielu wypadkach stanowi powód rezygnacji. W naszej firmie proponujemy ścieżkę kariery i rozwój zawodowy rozpoczynający się od pracy na produkcji po to, aby młody człowiek zrozumiał, o co chodzi w procesie produkcji i mógł w przyszłości wdrażać skuteczne rozwiązania z poziomu zarządzania produkcją. W ten sposób poznaje on pracę na wielu poziomach organizacji, osób zarządzających zespołami, inżynierów wykonujących inne funkcje w firmie.

3. Czy kwalifikacje, z jakimi pojawiają się absolwenci (twarda wiedza, na przykład inżynierska) są kwalifikacjami oczekiwanymi przez pracodawcę?

Odpowiadając na to pytanie nawiążę do odpowiedzi na poprzednie pytanie. Czasami podczas rozmów z osobami, które chcą pracować dla nas, pytamy o podstawową wiedzę i ze zdumieniem dowiadujemy się na przykład, że „kiedyś to było, ale kiedy”. Niepokojąca jest sytuacja, że osoby aplikujące na wyższe stanowiska nie posiadają podstaw, jakie powinny być wyniesione z uczelni. Oczekujemy podstawowej wiedzy praktycznej w postaci przełożenia, choćby próby przełożenia, teorii na oczekiwane zachowania na produkcji, w biurze konstrukcyjnym, magazynie itd. Większej praktyki nasi pracownicy nabywają w trakcie pracy, ale podstawy i szerokie myślenie, pozwalające wyjść poza strefę komfortu zdanego egzaminu i zapomnienia, to niestety za mało. Wiedza teoretyczna nieoparta tym, że będzie można z niej korzystać – w konsekwencji do niczego się nie przyda.

4. Czy prawdą jest to, że jesteście Państwo zmuszeni do dokonywania częstych dodatkowych szkoleń wstępnych, przygotowujących absolwentów uczelni wyższych do podejmowania pracy w Państwa firmie?

Tak – wszyscy młodzi pracownicy trafiają w „wir szkoleniowy” i na szkolenia wewnętrzne pod nadzorem swoich opiekunów. To właśnie w taki sposób poznają tę praktyczną stronę pracy, ale także czasem szkolimy ich celem nabycia, poszerzenia lub odświeżenia wiedzy, którą powinni mieć jako absolwenci uczelni. Ze zdziwieniem odnotowujemy fakt, że są to szkolenia o charakterze podstawowym. Takim

wyraźnym przykładem jest „jakość” absolwentów studiów o kierunku zarządzanie jakością, którzy do nas aplikują. Często posiadają braki w podstawowej wiedzy albo nie znają wręcz podstaw rysunku technicznego, twierdzą, że rysunek kiedyś mieli jako przedmiot, ale mają wyraźne kłopoty z jego czytaniem.

5. Czy uważa Pani za słuszną ideę połączenia nauki na poziomie wyższym z odbywaniem zaawansowanych praktyk w Państwa firmie po to, aby można było ukształtować zawodowo przyszłego pracownika do natychmiastowego podjęcia zatrudnienia?

Znowu zaczynam swoją wypowiedź od użycia słowa tak, tak – ponieważ uważam, że praktyki pełnią niesamowicie istotną rolę w przygotowaniu pracownika do wejścia na rynek pracy, ale nie chodzi o praktyki organizowane tylko po to, aby uzyskać potwierdzenie obecności, ale takie, które są przez uczelnie odpowiednio przygotowane, aby po ich zakończeniu student posiadał cenny walor w postaci zdobytego doświadczenia w pracy, na swoim przyszłym stanowisku pracy. Firma stwarza studentowi unikalne możliwości, ale to uczelnia powinna koordynować zakres tych praktyk. Czasami mamy ograniczenia w udostępnianiu wiedzy, stanowiącej wiedzę poufną przedsiębiorstwa, ale zakres praktyk powinien być tak projektowany, aby korzyści dla studenta były jak największe, a my jako duża firma deklarujemy, że posiadamy bardzo elastyczne stanowisko w tej sprawie. Jeżeli student będzie miał za sobą dużo efektywnych praktyk, to łatwiej będzie mu się odnaleźć na rynku pracy. Praktyki tak, ale praktyki nasycone dużym ładunkiem praktyczności, realizacji zadań inżynierskich dla studentów uczelni technicznych, a dla pozostałych uczelni zadań zgodnych z profilem studiów, takich jakie będą od niego oczekiwane na rynku pracy.

6. Jakie, według Pani, błędy są popełniane w konstrukcji programów nauczania na poziomie studiów wyższych, uniemożliwiające w pełni wdrożenie systemu kształcenia dualnego.

Nie znam się na sposobach konstruowania programów nauczania na studiach wyższych, natomiast obserwuję, że wiedza, jaką dysponują absolwenci, jest niekoniecznie potrzebna w praktyce a zaśmieca głowy. Uczelnia raczej nie przekazuje i nie uczy, jak wygląda rzeczywistość przemysłowa, czyli tworząc programy nauczania dba się o teorię, a brak jest wystarczającej ilości pracy ze studentami, chociażby w laboratoriach. Potwierdzeniem takiego stanowiska są chociażby sytuacje, z którymi spotykamy się w związku z ogłaszaniem przez naszą firmę konkursów dla studentów, polegających na przygotowaniu rozwiązania konkretnych, rzeczywistych i istniejących w firmie problemów inżynierskich. Dla studentów bywa to zbyt trudne, nie są przygotowywani do samodzielnego poszukiwania rozwiązań, czyli tego, z czym spotykają się w swoich miejscach pracy. Pomimo ciekawych nagród w tych konkursach niewiele osób decyduje się podjąć to wyzwanie. Ci, którzy do tej pory brali udział w naszych konkursach chwalą możliwość odbycia kilkumiesięcznych płatnych

praktyk, dzięki którym poznają specyfikę pracy w firmie produkcyjnej i bez większych problemów mając już takie doświadczenie, znajdują interesującą pracę po zakończeniu studiów. W mojej ocenie, już na uczelniach należy zachęcać studentów do podejmowania takich wyzwań. Myślę, że każda firma będzie otwarta na współpracę z uczelniami w kwestii korekty programów nauczania, dostosowując się w ten sposób do zmieniającej się rzeczywistości produkcyjnej. Uczelnie powinny być otwarte na propozycje zmiany programów kształcenia płynące z przemysłu.

7. Jakie są Pani oczekiwania wobec przyszłych absolwentów uczelni wyższych, rozpoczynających pracę w firmie, którą Pani reprezentuje?

Myślę, że w kwestii oczekiwań najważniejsza jest próba samodzielnego rozwiązywania problemów, kreatywne myślenie, a niestety takiej wiedzy i umiejętności próżno szukać u większości absolwentów uczelni i szkół. Szkoły niestety nie uczą samodzielności, najprościej znaleźć rozwiązanie w Internecie, a to nie jest sposób na wszystkie pojawiające się problemy, bo niektóre z nich jeszcze w Google nie istnieją. Nie wszystko już zostało opisane, a w życiu trzeba będzie włączyć własne szare komórki i coś wymyślić – rozwiązanie samodzielnie. W mojej opinii, rzadko się zdarza, że studenci dostają do rozwiązania zadanie kreatywne – w większości to tylko odtwórcze problemy, które już zostały dawno rozwiązane. Na szczęście widzimy elastyczność i otwartość wśród osób, z którymi pracujemy, że są tacy, którzy posiadają takie cechy jak samodzielność i kreatywność, wynikające z ich naturalnej ciekawości świata na szczęście nieśtłamszonej przez dzisiejszy świat mediów społecznościowych.

8. Jakie dobrej rady udzieliłaby Pani osobom odpowiedzialnym za przygotowywanie programów kształcenia studentów, rady pochodzącej od osoby odpowiedzialnej za ścieżki kariery wielu absolwentów uczelni wyższych.

Jestem nie najlepszym kandydatem do tego, aby udzielać dobrych rad innym ponieważ uważam, a o tym wspomniałam już wcześniej, że ludziom powinno się pozwalać działać w sposób kreatywny, myśleć kreatywnie, nauczyć ludzi wychodzić poza strefę komfortu, nauczyć ich ryzykowania z nowościami (dotyczy to nie tylko studentów, ale i ich nauczycieli). Zmiana to coś, co budzi lęk, ale każda zmiana przecież powoduje rozwój.

9. Czy uważa Pani, że w obliczu zmian demograficznych, obserwowanych w Polsce, konieczne jest podjęcie próby rozpropagowania wśród przedsiębiorców kształcenia dualnego na poziomie studiów wyższych?

Zmiany demograficzne widoczne są w zmianach pokoleniowych. Obecne pokolenie to pokolenie roszczeniowe, niesamodzielne – z drugiej strony to pokolenie indywidualistów poszukujących swojego komfortu, więc i rozwiązań. W mojej ocenie kształcenie dualne daje szansę młodym ludziom. Muszą się oni przekonać,

że ich roszczenia nie są najważniejsze, muszą pojąć, że aby coś osiągnąć, muszą się troszeczkę napracować. Muszą poczuć „dotknięcie rzeczywistości” zakładów pracy. Niestety, już dawno popsuliśmy w Polsce całkiem niezły system kształcenia dualnego, absolwenci średnich szkół zawodowych mieli szansę nauczyć się czegoś praktycznego ucząc się zawodu, co w czasie studiów dawało im w kolejnych latach przewagę. Poznawali tajniki zawodu w szkolnych warsztatach i na praktykach, co dawało im przekonanie, że w przyszłości wybierając studia techniczne będą mieli szansę rozwijać już wcześniej nabyte umiejętności i wiedzę. Obecnie absolwent uczelni najczęściej posiada tytuł, ale brakuje mu jakiegokolwiek doświadczenia praktycznego. Więc może warto wrócić do systemu rocznych praktyk zawodowych .

10. Jeżeli MNiSW zdecydowałoby się partycypować w kosztach kształcenia dualnego, pokrywania kosztów przedsiębiorców uczestniczących w tym procesie, to czy firma, którą Pani reprezentuje, rozważyłaby swój udział w kształceniu praktycznym przyszłych inżynierów?

Ministerstwo powinno partycypować w kosztach, ale należy pamiętać o tym, że wiele firm z takich lub podobnych programów, w tym unijnych, się wycofuje z powodu przerostu biurokracji. Ilość dokumentów, jakie należy sporządzić po prostu zabija pozytywną inicjatywę. W naszej firmie na przykład obsługą takich programów zajmują się jedynie dwie osoby, które mają również swoje zadania wynikające z pełnionych funkcji w organizacji, a obsługa dokumentów i rozliczenie praktyk (staży) to dodatkowy obowiązek. Im prościej będziemy mogli realizować projekty szkoleniowe, stażowe w ramach na przykład kształcenia dualnego, tym będzie nam łatwiej angażować się jako firma. Reasumując trzeba uprościć formalną stronę takiej współpracy ze strony MNiSW.

11. Czy koncern, który Pani reprezentuje, posiada doświadczenia wynikające z kształcenia dualnego, jeżeli tak, to jakie są tego efekty?

Jako firma posiadamy pewne doświadczenia w realizacji programów kształcenia dualnego, zarówno na poziomie szkolnictwa średniego, jak i wyższego. Odnosimy wrażenie, że istnieją ograniczenia na przykład ze strony uczelni, co jest związane na przykład z tym, że praktyki takie dopuszczalne są w okresie wakacji, albo praktyka musi odbywać się pomiędzy zajęciami, co ogranicza czas i dostępność studentów w normalnym trybie pracy organizacji biznesowych więc nie może w pełni zaangażować praktykanta w pracę i kończy się przysłowiowym kserowaniem dokumentów. Praktyka tak planowana ogranicza dopuszczanie studentów do pewnych prac, do których musi być on odpowiednio przez nas przygotowany. Organizując teraz staż dla zwycięzcy konkursu, chcemy w ramach głównej nagrody zaproponować staż 9-miesięczny po to, aby poświęcić takim młodym ludziom jak najwięcej czasu, aby mogli się oni jak najwięcej nauczyć i zobaczyć, jak się pracuje w koncernie motoryzacyjnym. Moim zdaniem, propozycja staży jest najlepszym argumentem

przemawiającym za tym, że nasza firma szczególnie serio, ale zarazem kreatywnie podchodzi do kształcenia dualnego. W końcu staż to w pewnym sensie kształcenie dualne bez formalnej otoczki szkoły czy uczelni.

Z przedstawionych odpowiedzi wyłania się obraz środowiska, które wymaga współpracy podmiotów rynkowych (doradczych) – szkół i przedsiębiorstw. Firmy nie miałyby szansy na rozwój, gdyby nie zasilenie pracownikami, absolwentami szkół kształcących w zawodach, na które istnieje zapotrzebowanie na lokalnym czy regionalnym rynku pracy. Działaniom tym towarzyszy realizacja także innych celów, w tym społecznych. Wspomniana współpraca przedsiębiorstw i szkół może w znakomity sposób zapobiegać powstawaniu bezrobocia strukturalnego w gospodarce. Wdrożenie dualnego systemu kształcenia to korzyści tak dla przedsiębiorców, jak i dla studentów, odbywających staże, w trakcie których zdobywają niezbędne kompetencje. Kształcenie dualne, jak żaden inny system kształcenia, jest w stanie wpływać na postawy i kompetencje, które są oczekiwane w szybko zmieniających się warunkach produkcji. W wywiadzie częściowo ustrukturyzowanym wskazano na postawy przedsiębiorcze, szacunek do wykonywanej pracy, kreatywność, inicjatywę, lojalność wobec zakładu pracy, odpowiedzialność i podnoszenie kwalifikacji. Zwłaszcza praca w przedsiębiorstwach wysokich technologii będzie wykonywana przez szczególnych pracowników, dla których miejsce pracy to wykorzystywanie wiedzy, której towarzyszy twórcza, aktywna postawa, praktyka – wykonującego zawód w sposób szczególnie efektywny. M. Kabaj twierdzi, że u podstaw stopniowego wdrażania dualnego systemu kształcenia w Polsce występuje kilka barier, w tym negatywne opinie pracodawców o jakości i przydatności kształcenia zawodowego, słabe przygotowanie praktyczne absolwentów i, co za tym idzie, niska efektywność zatrudnienia, mała aktywność zawodowa uczniów szkół zawodowych, przestarzałe wyposażenie warsztatów i pracowni szkolnych, centrów doskonalenia zawodowego, mała motywacja młodzieży, co do wyboru ścieżki kształcenia, bariery instytucjonalne – brak umowy społecznej na rzecz kształcenia dualnego, brak zintegrowanego systemu koordynacji systemu dualnego⁷. Trudno się z takim twierdzeniem nie zgodzić. M. Kabaj stwierdził, że „efektywność systemu kształcenia zawodowego jest mierzona liczbą osób zatrudnionych, które ukończyły kształcenie zawodowe w wyuczonym zawodzie”⁸. W Polsce istniał rozbudowany system łączący naukę z praktyką, może w świetle przedstawionego wywiadu i wniosków w niego płynących warto wrócić do dyskusji – do dobrych praktyk. Działaniom tym muszą w ocenie autorów artykułu towarzyszyć strategiczne działania w sferze edukacji zawodowej, a zwłaszcza profesjonalnego i racjonalnego planowania skoordynowanego z planowaniem gospodarczym i z polityką społeczną⁹.

---

⁷ M. Kabaj, *Główne bariery wdrażania dualnego systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, „Polityka Społeczna” 9/2016.

⁸ M. Kabaj, *Strategie i programy przeciwdziałania bezrobociu w Unii Europejskiej i w Polsce*. Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2004, s. 200.

⁹ *Edukacja wobec rynku pracy realia – możliwości – perspektywy*, pod redakcją Ryszarda Gerlacha, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2003.

Zakończenie

Celem artykułu była próba ukazania obrazu kształcenia dualnego w Polsce z uwzględnieniem opinii przedstawiciela światowego koncernu motoryzacyjnego. Za szczególnie cenny w ocenie autorów artykułu uznano fakt, że firma ta posiada zakłady na wszystkich kontynentach i w każdej swojej fabryce stosuje najwyższe standardy dotyczące rozwoju swoich pracowników, a także z sukcesami angażuje się we wsparcie uczelni wyższych we wdrażaniu jeszcze bardziej wydajnych systemów kształcenia studentów. Jeżeli przywołamy hipotezę główną, zawartą we wstępie, a mianowicie „dostosowanie polskiego systemu kształcenia dualnego realizowanego na poziomie studiów wyższych posiada charakter wybiórczy”, to w świetle przedstawionego materiału, pochodzącego z wywiadu, należy ją uznać za potwierdzoną. Na uwagę zasługują szczególnie te fragmenty, które odnoszą się do rad, jakie praktycy mogą kierować do MNiSW i władz uczelni. W opinii autorów opracowania, szczególnego przemyslenia przez projektujących i zarządzających programami wsparcia, adresowanymi do szkół wdrażających systemy kształcenia dualnego, są argumenty za uproszczeniem stosowanych procedur, które w sposób szczególnie skuteczny są w stanie zniechęcić przedsiębiorców do współpracy z uczelniami. Po drugie, studenci powinni być separowani od „stref komfortu” na rzecz rozwiązywania określonych zadań i realizacji prac inżynierskich wskazywanych przez przedsiębiorców po to, aby uczyć ich kreatywności i samodzielności w rozwiązywaniu problemów, z jakimi spotkają się na ich drodze zawodowej w przedsiębiorstwach. Po trzecie, należy zastanowić się nad wzmocnieniem szczególnie atrakcyjnych form wsparcia systemów dualnych, to znaczy staży np. 9-miesięcznych, będących nagrodą dla najlepszych studentów. Stąd warta wspomnienia propozycja konkursów organizowanych przez BorgWarner’a, które powinny posiadać wsparcie MNiSW, jako projekt celowy promujący najlepsze praktyki kształcenia dualnego. Po czwarte (po części powiązane to jest z odpowiedzią poprzednią), programy kształcenia dualnego muszą być realizowane wyłącznie w przedsiębiorstwach, finansowane powinny być z budżetów uczelni a zajęcia powinny być prowadzone przez praktyków. Kształtowanie kreatywności studentów będzie możliwe jedynie wtedy, gdy zadania do realizacji będą stanowiły zapotrzebowania od przedsiębiorców, chcących rozwiązać problemy inżynierskie, a nie wtedy, kiedy ćwiczenia na uczelniach będą bazować na utartych rozwiązaniach.

Bibliografia

- Gerlach, R. (2003). *Edukacja wobec rynku pracy realia – możliwości – perspektywy*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.
- Kabaj, M. (2004). *Strategie i programy przeciwdziałania bezrobociu w Unii Europejskiej i w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR
- Kabaj, M. (2016). Główne bariery wdrażania dualnego systemu kształcenia zawodowego w Polsce. *Polityka Społeczna*, nr 9.

- Koudahl P.D., *Vocational education and training: dual education and economic Crises*, Procedia Social and Behavioral Sciences 9/2010.
- Muhambetaliev, M., Kasymova, A., *The Introduction of Elements of Dual Education System: Experience, Problems, Prospects*, Indian Journal of Science and Technology, Vol 9(47)/2016.
- Thelen, K., *How Institutions Evolve, The Political Economy of Skills in Germany, Britain, the United States, and Japan*, Cambridge University Press, Cambridge 2012.

Studia dualne jako szansa na zwiększenie kompetencji pracowników w zakresie ochrony danych osobowych

Dual studies as an opportunity to increase employees' competences in the field of personal data protection

Streszczenie

Celem opracowania jest analiza procesu kształcenia w ramach studiów dualnych jako działania umożliwiającego zwiększanie kompetencji pracowników w zakresie ochrony danych osobowych. Zagadnienie zostało przedstawione na podstawie empirycznych doświadczeń autora w nauczaniu elementów ochrony danych osobowych na różnych kierunkach studiów w Wyższej Szkole Ekonomii i Innowacji. W opracowaniu zwrócono uwagę, iż forma kształcenia w ramach studiów dualnym może w istotnym stopniu przyczynić się do naprzemiennej wymiany informacji pomiędzy uczelnią a pracodawcą w ramach transferu wiedzy. Autor wskazuje na szanse i zagrożenia związane z analizą podczas zajęć na uczelni konkretnych problemów związanych z ochroną danych osobowych, które występują u pracodawcy.

Słowa kluczowe: studia dualne, ochrona danych osobowych, RODO.

Summary

The aim of the paper is to analyse the education process in dual studies as an activity that allows employees to improve their competencies in the field of personal data protection. The issue was based on the author's empirical experience in teaching elements of personal data protection in various fields of study at the University of Economics and Innovation. It is pointed out that the form of education in dual studies can contribute significantly to the alternate exchange of information between the university and the employer as a part of the knowledge transfer process. The author indicates the opportunities and threats associated with dual studies during classes at the university, specific problems related to the protection of personal data that may occur for employers are also explored.

Key words: dual studies, personal data protection, GDPR.

Wprowadzenie

Zwiększanie kompetencji pracowników przedsiębiorstw i instytucji w zakresie bezpieczeństwa informacji i ochrony danych osobowych to jedno z priorytetowych wyzwań współczesnej edukacji w Rzeczypospolitej Polskiej i innych państwach Unii Europejskiej. Wynika to z kilku czynników, wśród których priorytetowe znaczenie ma wzrost zagrożeń związanych z naruszeniem poufności, integralności i dostępności danych osobowych. Dane osobowe przetwarzane zarówno w systemach informatycznych, jak i w formie tradycyjnej (papierowej) w przypadku uzyskania dostępu przez osoby nieuprawnione umożliwiają popełnianie coraz większej liczby różnorodnych przestępstw, przez co wzrasta znaczenie wypracowywania adekwatnych i efektywnych mechanizmów ich ochrony.

Celem opracowania jest analiza procesu kształcenia w ramach studiów dualnych jako działania umożliwiającego zwiększanie kompetencji pracowników w zakresie ochrony danych osobowych. Warto poddać analizie ten innowacyjny model kształcenia, stanowiący połączenie tradycyjnych zajęć na uczelniach wyższych ze zdobywaniem doświadczeń w ramach pracy zawodowej w zakresie przekazywania doświadczeń i rozwiązywania problemów, związanych z ochroną danych osobowych. Przedstawione rozważania opierają się na doświadczeniach empirycznych autora w zakresie realizacji procesu kształcenia w obszarze ochrony danych osobowych na różnych kierunkach studiów w Wyższej Szkole Ekonomii i Innowacji w Lublinie. Ponadto do stworzenia opracowania wykorzystana została analiza czynnikowa jako metoda badawcza umożliwiająca wyodrębnienie istotnych elementów w nauczaniu bezpieczeństwa informacji oraz metoda komparatystyczna, którą autor posłużył się do porównania różnych form kształcenia w tym zakresie.

1. Wyzwania związane z reformą systemu ochrony danych osobowych

W latach 2016–2018 miał miejsce proces ujednolicania przepisów prawa w zakresie ochrony danych osobowych w państwach Unii Europejskiej. Zmiany były związane z opracowaniem i uchwaleniem aktu normatywnego w randze rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady, który zaczął bezwzględnie obowiązywać od 25 maja 2018 r. W Polsce rozporządzenie przyjęło nazwę RODO¹. Spełnienie wymogów rozporządzenia stało się wyzwaniem w wielu aspektach. Pierwszy z nich to kwestie tworzenia prawa w Polsce. Dopiero w maju 2018 r. zakończył się proces legislacyjny nowej ustawy o ochronie danych osobowych², która ostatecznie weszła w życie 25 maja 2018 r. – w dniu zakończenia tzw. okresu przejściowego i rozpoczęcia

¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE, DzU L 119 z 4.5.2016.

² Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych, DzU 2018, poz. 1000.

bezwzględne obowiązki przepisów RODO. Warto w tym przypadku podkreślić, iż większość rozwiązań została wskazana w RODO, a nowa polska ustawa stanowi zaledwie uzupełnienie i uszczegółowienie niektórych rozwiązań zawartych w rozporządzeniu³. Jednocześnie 4 maja 2019 r. weszła w życie ustawa, na mocy której wprowadzono zmiany do szerokiego spektrum aktów normatywnych w celu dostosowania ich do wymogów RODO⁴.

Innym aspektem, stanowiącym wyzwanie, było dostosowanie do nowych wymogów funkcjonowania firm i instytucji. W tym przypadku kluczowe znaczenie miały zasoby ludzkie. Kadra kierownicza podmiotów publicznych i prywatnych poszukiwała specjalistów w zakresie wdrażania nowych uregulowań prawnych. W instytucjach publicznych problem stanowiło przede wszystkim znalezienie inspektorów ochrony danych (IOD), których wyznaczenie miało w tego typu podmiotach charakter obligatoryjny⁵. Starano się znaleźć rozwiązania w tym zakresie m.in. poprzez wyznaczanie pracowników, którzy wykonują inne obowiązki, a wykonywanie obowiązków IOD miało się dla nich stać dodatkiem do zakresu czynności, co w niektórych przypadkach wiązało się ze wzrostem wynagrodzenia. Przepisy RODO nie wykluczają takiego rozwiązania, ponieważ zgodnie z nimi „Inspektor ochrony danych może wykonywać inne zadania i obowiązki”, jednak jednocześnie „administrator lub podmiot przetwarzający zapewniają, by takie zadania i obowiązki nie powodowały konfliktu interesów” (art. 38 ust. 6). W związku z wykluczeniem możliwości powstania konfliktu interesów funkcji IOD nie mogły obejmować przede wszystkim osoby zajmujące stanowiska kierownicze. Praktyka zajmowania się ochroną danych „po godzinach” jako zajęcia dodatkowe poza codziennymi obowiązkami pracowników nie wpływa dobrze na jakość procesów związanych z realizowaniem przepisów RODO. Tacy pracownicy, często pomimo dobrych chęci, nie są w stanie przeprowadzać efektywnych audytów oraz szkolić pozostałych pracowników w zakresie bezpieczeństwa informacji i ochrony danych osobowych. Podobne problemy występowały jeszcze przed reformą systemu ochrony danych osobowych, kiedy popełniono błędy podczas tworzenia rozwiązań zachęcających do powoływania administratorów bezpieczeństwa informacji (ABI, dawniej odpowiedników IOD)⁶. Konieczność zwiększania kompetencji kadr w tym zakresie nie budzi wątpliwości i pojawienie się nowych osób w firmach

³ P. Litwiński (2018). *Przewodnik po RODO dla małych i średnich przedsiębiorców* (s. 6). Warszawa: Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii, s. 6.

⁴ Ustawa z dnia 21 lutego 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z zapewnieniem stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych), DzU 2019, poz. 730.

⁵ Zgodnie z art. 37 ust. 1 lit. a RODO administrator danych osobowych wyznacza IOD zawsze, gdy „przetwarzania dokonują organ lub podmiot publiczny, z wyjątkiem sądów w zakresie sprawowania przez nie wymiaru sprawiedliwości”.

⁶ Ł. Wojciechowski (2017). Realizacja obowiązku prawnego w zakresie bezpieczeństwa informacji i ochrony danych osobowych jako dysfunkcyjny obszar funkcjonowania podmiotów sektora MŚP w Polsce. Ww: M. Stefański (red.). *Mechanizmy wspomaganie sektora MŚP* (s. 202). Lublin: Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe WSEI.

i instytucjach, które mogą wspierać IOD i innych pracowników zajmujących się ochroną danych osobowych będzie w każdym przypadku stanowiło wartość dodaną w wymiarze zasobów ludzkich i innych aspektach funkcjonowania podmiotów.

Problem ze znalezieniem właściwego IOD dotyczy w dużej mierze podmiotów administracji publicznej, ponieważ w ich przypadku jest to działanie o charakterze obligatoryjnym. Kwestia ta w mniejszym stopniu dotyczy przedsiębiorców, ponieważ w większości przypadków nie muszą oni powoływać IOD, co prowadzi do większej elastyczności w działaniach związanych z ochroną danych. Pracownicy sektora prywatnego muszą jednak podejmować także działania, w których większe doświadczenie mają pracownicy administracji publicznej – wprowadzenie mechanizmów *privacy by design* (zasada prywatności na etapie projektowania), zwanych także ochroną prewencyjną lub proaktywną⁷. Działania te polegają na zaplanowaniu czynności związanych z ochroną danych osobowych już na etapie tworzenia projektu lub procesu. W tym przypadku regularne stosowanie procedur wewnętrznych, tworzenie dokumentacji i większa dbałość o rejestrowanie czynności daje przewagę pracownikom podmiotów publicznych. Jednak niezależnie od rodzaju podmiotu przetwarzającego do takich działań zawsze potrzebni są pracownicy posiadający odpowiednie kompetencje w zakresie realizacji przepisów RODO.

2. Edukacja w zakresie ochrony danych osobowych w Wyższej Szkole Ekonomii i Innowacji w Lublinie

W Wyższej Szkole Ekonomii i Innowacji w Lublinie⁸ systematycznie poszukiwane są efektywne formy kształcenia praktycznego. Obecnie taka forma kształcenia stała się w przypadku wielu szkół wyższych naturalną konsekwencją reformy systemu szkolnictwa wyższego wynikającej z tzw. Ustawy 2.0⁹. Warto jednak podkreślić, iż w przypadku WSEI nie wynika to wyłącznie z obowiązku prawnego. Studia o profilu praktycznym są bowiem prowadzone na podstawie strategii WSEI, w której kluczowe znaczenie ma współpraca z otoczeniem gospodarczo-biznesowym oraz dążenie do oferowania studentom kształcenia, które umożliwi znalezienie atrakcyjnego zatrudnienia. W związku z tym priorytetowy obszar stanowią praktyki zawodowe, których kształt i przydatność warto rozpatrywać zarówno z punktu widzenia pracodawców, jak i studentów¹⁰. Jednocześnie program studiów jest aktualizowany w oparciu o zmiany legislacyjne w wymiarze sektorowym i realne potrzeby podmiotów na rynku pracy, stąd wraz z reformą systemu ochrony danych osobowych konieczne było

---

⁷ E. Everson, *Privacy by design: Taking ctrl of big data*, „Cleveland State Law Review” 2017, Vol. 65 Issue 1, s. 30.

⁸ W dalszej części opracowania autor używa skrótu WSEI.

⁹ Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, DzU 2018, poz. 1668.

¹⁰ Por. K. Klimkiewicz. (2015). Rola praktyk studenckich w doskonaleniu praktycznego aspektu kształcenia studentów uczelni wyższych. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, nr 225, s. 95–97.

dostosowanie treści kształcenia do nowych uregulowań prawnych i potrzeb związanych z funkcjonowaniem rynku pracy.

Kształcenie w zakresie ochrony danych osobowych w WSEI odbywa się na trzech płaszczyznach. Pierwsza z nich to realizacja zaawansowanych treści kształcenia wynikających ze specyfiki niektórych kierunków, m.in. bezpieczeństwa wewnętrznego, administracji, informatyki. Studenci zdobywają na nich zaawansowaną wiedzę w zakresie ochrony danych osobowych w wymiarze sektorowym, co wpisuje się w zaplanowane efekty uczenia się. Biorąc pod uwagę tworzone profile absolwentów, taka wiedza jest niezbędna do wykonywania codziennych czynności w pracy. Warto jednak podkreślić, iż dotyczy to tylko wybranych kierunków studiów, których programy nauczania zawierają treści nawiązujące do tego obszaru.

Druga płaszczyzna to realizacja uniwersalnych treści związanych z bezpieczeństwem informacji i ochroną danych osobowych na większości kierunków studiów. W tym celu został stworzony moduł ogólny, który od roku akademickiego 2019/2020 zawiera treści związane z bezpieczeństwem i higieną pracy, ochroną własności intelektualnej oraz technologią informacyjną. W ramach modułu ogólnego realizowane są treści związane z ochroną danych osobowych, ze szczególnym uwzględnieniem danych przetwarzanych w systemach informatycznych. Studenci poznają także podstawowe zagrożenia związane z przetwarzaniem danych osobowych i innymi działaniami w cyberprzestrzeni. Oprócz tradycyjnego wykładu istotne znaczenie ma także kurs na platformie e-learningowej, który zawiera różnorodne materiały dydaktyczne, m.in. podcasty i infografiki. Powszechne uczenie wskazanych zagadnień powinno zostać wprowadzone jako dobra praktyka na wszystkich uczelniach w Polsce. Bez wątpienia przyczyniłoby się to do zmniejszenia zjawiska cyberprzestępczości oraz innych zagrożeń związanych z przetwarzaniem danych osobowych.

Ostatnia płaszczyzna to zapewnienie przejrzystych procedur i realizacji przepisów RODO w ramach funkcjonowania WSEI jako podmiotu przetwarzającego dane osobowe. Znajduje to odzwierciedlenie m.in. w wypełnianym wobec studentów obowiązku informacyjnym oraz zamieszczaniu informacji w tym zakresie na stronie internetowej uczelni. Pracownicy WSEI zostali także przeszkoleni w zakresie stosowania w praktyce nowych regulacji. Został także powołany zespół, który opracował nowe procedury wewnętrzne i dobre praktyki. Przyjęto założenie, że nie jest możliwe realizowanie procesu kształcenia w zakresie ochrony danych osobowych na odpowiednim poziomie w przypadku niestosowania się, z zachowaniem najwyższych standardów, do obowiązujących przepisów prawa przez WSEI jako podmiotu przetwarzającego. Jednocześnie studenci uświadamiają sobie, że praktyczna realizacja przepisów RODO dotyczy zarówno jednostek, jak i całej organizacji¹¹. Niewłaściwe działania WSEI w tym zakresie bez wątpienia mogłyby wywołać dysonans u studentów, którzy widzieliby różnicę pomiędzy tym, czego uczą się na zajęciach i tym, co robią ich wykładowcy i inni pracownicy uczelni.

¹¹ Por. M.G. Marković, S. Debeljak, N. Kadoić, *Preparing Students for the Era of the General Data Protection Regulation (GDPR)*, "TEM Journal", Volume 8, Issue 1, s. 156.

3. Potencjał studiów dualnych – kształcenie w zakresie ochrony danych osobowych

System kształcenia dualnego przybiera różnorodne formy i w polskim systemie oświaty był początkowo realizowany na niższych szczeblach edukacji, w szkołach ponadpodstawowych lub ponadgimnazjalnych. System kształcenia przemienne-go na tym poziomie jest bardzo dobrze rozwinięty w niektórych państwach Unii Europejskiej, m.in. w Niemczech i ma pozytywny wpływ na tamtejszy rynek pracy. W Polsce po tzw. transformacji ustrojowej kształcenie praktyczne w szkołach zawodowych wiązało się z licznymi problemami. Mieczysław Kabaj wśród istotnych barier, hamujących rozwój szkolnictwa dualnego, wskazuje:

- barierę słabej motywacji młodzieży do wyboru tej ścieżki edukacyjnej,
- barierę finansowania kształcenia dualnego związaną z niechęcią przedsiębiorstw do partycypacji w kosztach kształcenia na stanowiskach pracy,
- bariery instytucjonalne – brak umowy społecznej na rzecz kształcenia dualnego oraz brak zintegrowanego systemu koordynacji jego rozwoju¹².

W przypadku kształcenia przemienne-go na poziomie szkolnictwa wyższego wskazane obszary deficytowe mogą zostać znacząco zredukowane. Pozytywny wpływ w tym zakresie może mieć zmniejszanie zjawiska bezrobocia, co prowadzi do zwiększenia aktywności pracodawców w poszukiwaniu pracowników. W obliczu trudności ze znalezieniem właściwych kandydatów do pracy mogą być gotowi do stosowania innych rozwiązań, m.in. partycypacji w kształceniu takich osób. Rozwojowi studiów dualnych może też sprzyjać przejrzyste prawodawstwo w tym zakresie. Zgodnie z art. 62 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce: „Uczelnia może prowadzić studia dualne, które są studiami o profilu praktycznym prowadzonymi z udziałem pracodawcy. Organizację studiów określa umowa zawarta w formie pisemnej”. Przepis ten umożliwia otwieranie studiów dualnych na różnych kierunkach kształcenia przez uczelnie, w których wcześniej najprawdopodobniej nie rozważano takiej formy kształcenia. Studia przemienne były bowiem zarezerwowane dla specjalistycznych kierunków kształcenia, m.in. na uczelniach wojskowych w związku z lotnictwem. Jednocześnie czynnikiem sprzyjającym intensyfikacji procesu tworzenia nowych kierunków na studiach dualnych może stać się również rozwój gospodarki opartej na wiedzy¹³.

Jednocześnie kształcenie dualne na poziomie studiów wyższych może mieć znaczący wpływ na rozwój systemu ochrony danych osobowych w miejscach, w których ten system realnie funkcjonuje – przedsiębiorstwach i instytucjach publicznych. Można w tym zakresie założyć kilka scenariuszy.

W pierwszym z nich student zdobywa wiedzę i umiejętności w zakresie ochrony danych osobowych podczas zajęć na uczelni. Następnie rozpoczynając naukę

¹² M. Kabaj, *Główne bariery wdrożenia dualnego systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, „Polityka Społeczna”, nr 9/2016, s. 18.

¹³ R. Gerlach, *Studia wyższe drogą do zatrudnienia*, „Polityka Społeczna”, nr 9/2016, s. 29.

u pracodawcy może wykazać się posiadaniem konkretnych kompetencji, np. poprzez tworzenie lub udoskonalanie procedur, pełnienie funkcji IOD, włączanie się w wykonywanie sprawdzeń (audytów). Warto jednak podkreślić, iż chociaż taki scenariusz jest możliwy w przypadku studiów dualnych, to jest jednocześnie możliwy w przypadku innych form studiowania, w tym studiów o profilu ogólnoakademickim. Dlatego warto zwrócić uwagę na inne potencjalne scenariusze.

W drugim z nich student podejmując naukę u pracodawcy w ramach studiów przemianowych i natrafia na obszary deficytowe. Po powrocie na uczelnię może rozwiązać sytuację jako *case study* na zajęciach oraz skonsultować się z ekspertami (wykładowcami).

Możliwy jest także trzeci scenariusz, w którym:

1. Student zdobywa wiedzę i umiejętności w zakresie ochrony danych osobowych na uczelni.
2. Następnie odbywa zajęcia u pracodawcy, podczas których diagnozuje obszary deficytowe. Wraca na zajęcia na uczelnię. Rozwiązuje sytuację jako *case study* na zajęciach, konsultuje się z ekspertami (wykładowcami).
3. Wraca do zakładu pracy, natrafia na kolejne obszary deficytowe.
4. Wraca na uczelnię, ponownie przeprowadza konsultacje, ponownie wypracowywane jest rozwiązanie problemu.
5. Wraca do zakładu pracy i wdraża wypracowane rozwiązania.

Ponadto możliwe są dwa inne scenariusze. W pierwszym z nich student diagnozuje u pracodawcy obszary deficytowe w zakresie ochrony danych osobowych. Następnie rozmawia o nich podczas zajęć na uczelni i okazuje się, że inny student już spotkał podobne problemy i u pracodawcy wypracowano rozwiązanie, którym dzieli się na zajęciach. W drugim scenariuszu student zainspirowany konkretnymi rozwiązaniami z ochrony danych osobowych u pracodawcy lub obszarami deficytowymi, które udało się zneutralizować przygotowuje na ten temat projekt, który przedstawia na egzaminie dyplomowym.

Podsumowanie

Przedstawione rozważania prowadzą do konkluzji, iż studia realizowane w systemie przemianowym mogą w istotny sposób przyczynić się do zwiększenia kompetencji pracowników w zakresie ochrony danych osobowych. Ich pozytywne efekty mają charakter dwutorowy. Z jednej strony dochodzi do kształcenia specjalistów w tym zakresie poprzez realizację tradycyjnych form studiowania uzupełnionych o praktykę. Równie istotne jest jednak stworzenie pasów transmisyjnych, które umożliwiają efektywny transfer wiedzy pomiędzy uczelnią a zakładem pracy. W ten sposób zwiększają się jednocześnie kompetencje pracowników już zatrudnionych w firmach i instytucjach.

Studia dualne mogą także stanowić istotny czynnik zmniejszający zjawisko niskiej podaży wykwalifikowanych kadr. Nie dotyczy to oczywiście wyłącznie obszaru

ochrony danych osobowych, jednak w tym zakresie częstotliwość przemienności może stanowić wykładnik potencjału rozwiązywania realnych problemów. Warto również podkreślić, iż w przypadku intratnych miejsc pracy, które wiążą się z dobrymi warunkami zatrudnienia, ze szczególnym uwzględnieniem wysokich wynagrodzeń, wciąż odbywać się będzie rywalizacja pomiędzy kandydatami do pracy. W takiej sytuacji przyszły pracownik, już na etapie studiów ma możliwość udowodnienia swojej wartości w percepcji pracodawcy.

Jednocześnie można przyjąć założenie, iż nie wszyscy studenci, którzy realizowali studia w konkretnym zakładzie pracy zostaną jego pracownikami. Wciąż jednak będą mieli przewagę na rynku pracy, ponieważ jako absolwenci studiów wyższych będą jednocześnie legitymowali się doświadczeniem, którym nie będą mogli się wykazać ich konkurenci na rynku pracy, którzy ukończyli inny rodzaj studiów.

Ponadto należy podkreślić, iż studia dualne były do tej pory realizowane w Polsce pod innymi nazwami na niewielu uczelniach wyższych. Obecnie usankcjonowanie kształcenia przemiennego w przepisach tzw. Ustawy 2.0 bez wątpienia przyczyni się do popularyzacji takiej formy studiowania. Dlatego konstruowanie zaawansowanych konkluzji opartych na badaniach losów absolwentów takich studiów na rynku pracy będzie możliwe dopiero za kilka lat, kiedy pierwsze roczniki absolwentów rozpoczną swoją aktywność zawodową po ukończeniu tych studiów.

Bibliografia

I. Akty prawne

- Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych, DzU 2018, poz. 1000.
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, DzU 2018, poz. 1668.
- Ustawa z dnia 21 lutego 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z zapewnieniem stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych), DzU 2019, poz. 730.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE, DzU L 119 z 4.5.2016.

II. Opracowania naukowe

- Litwiński, P. (2018). *Przewodnik po RODO dla małych i średnich przedsiębiorców*. Warszawa: Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii.
- Wojciechowski, Ł. (2017). Realizacja obowiązku prawnego w zakresie bezpieczeństwa informacji i ochrony danych osobowych jako dysfunkcyjny obszar funkcjonowania podmiotów sektora MŚP w Polsce. W: M. Stefański (red.), *Mechanizmy wspomagania sektora MŚP*. Lublin: Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe WSEI.
- Everson, E., *Privacy by design: Taking ctrl of big data*, 'Cleveland State Law Review' 2017, Vol. 65 Issue 1.
- Klimkiewicz, K. (2015). Rola praktyk studenckich w doskonaleniu praktycznego aspektu kształcenia studentów uczelni wyższych. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, nr 225.
- Marković, M.G., Debeljak, S., Kadoić, N. *Preparing Students for the Era of the General Data Protection Regulation (GDPR)*, "TEM Journal", Volume 8, Issue 1.
- Kabaj, M. (2016). Główne bariery wdrożenia dualnego systemu kształcenia zawodowego w Polsce, *Polityka Społeczna*, nr 9.
- Gerlach, R. (2016). Studia wyższe drogą do zatrudnienia. *Polityka Społeczna*, nr 9.

Arkadiusz Małek

Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie

Andrii Myrovych

Lubelski Park Naukowo-Technologiczny SA

Współpraca Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji z firmami z Lubelskiego Parku Naukowo- -Technologicznego w zakresie studiów dualnych

Cooperation of University of Economics and Innovation with companies from the Lublin Science and Technology Park in the field of dual studies

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie możliwości współpracy uczelni z firmami z Lubelskiego Parku Naukowo-Technologicznego (LPNT). We wprowadzeniu dokonano analizy trendu oraz genezy powstania studiów dualnych. Następnie przedstawiono aktualne projekty w tym zakresie, prowadzone w Wyższej Szkole Ekonomii i Innowacji w Lublinie (WSEI). Wykazano, że kierunki i specjalności studiów dualnych w WSEI odpowiadają najnowszym trendom rynkowym i są pożądane przez lubelskich przedsiębiorców. Dla studentów z określonych kierunków i specjalności dokonano wyboru potencjalnych miejsc praktyk w firmach związanych z LPNT. Uwzględniono 20 firm technologicznych, w których park posiada udziały kapitałowe oraz 18 firm wynajmujących powierzchnie laboratoryjne i biura. W odniesieniu do podziału branżowego firm z LPNT została dobrana główna i pomocnicza specjalność, na której studiują studenci WSEI. Firmy technologiczne z udziałem kapitałowym LPNT oraz lokatorzy budynku LPNT są bardzo dobrym miejscem do realizacji rozszerzonych praktyk w ramach studiów dualnych. Wynika to z innowacyjnego charakteru działalności firm oraz ambicji do wprowadzania swoich produktów i usług na rynki globalne.

Słowa kluczowe: Park Naukowo-Technologiczny, studia dualne, startup.

Summary

The purpose of the article is to present the opportunities for cooperation between the university and companies from the Lublin Science and Technology Park (LSTP). The introduction analyses the trend and genesis of dual studies. Then, current projects in this field which were presented at the University of Economics and Innovation in Lublin (UEI) are summarized. It has been shown that dual studies and specializations

at UEI correspond to the latest market trends and are desired by Lublin entrepreneurs. For students from specific fields and specializations, potential internships were selected in companies related to LSTP. 20 technology companies in which the Park holds equity interests and 18 companies renting laboratory space and offices are included. In relation to the assignment of individual students to companies from LSTP, they were chosen in accordance with the main and auxiliary specialization, which UEI students study. Technological companies with the capital participation of LSTP and tenants of the LSTP building are well suited for the implementation of extended internships in dual studies. This is due to the innovative nature of business operations and the ambition to introduce their products and services to global markets.

Key words: Science and Technology Park, dual studies, start-up.

Wprowadzenie

Do tej pory zarówno uczelnie wyższe, jak i organizacje pracodawców niejednokrotnie dyskutowały o jakości kształcenia studentów podczas studiów wyższych. Obecny system edukacji na I i II stopniu studiów wyższych obejmuje szeroki zakres materiału, pozwalający studentom na zdobycie wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, potrzebnych w dynamicznie rozwijającej się gospodarce. Proces kształcenia studentów, oprócz zajęć uniwersyteckich, przewiduje odbywanie praktyk zawodowych w zakładach pracy.

Okazuje się, że duży wpływ na szybki rozwój firm i ich końcowy sukces ma kształtowanie postaw przedsiębiorczych w czasie studiów wyższych. Niektóre uniwersytety zrealizowały innowacyjne projekty, mające na celu uzyskanie synergii w relacjach nauki z biznesem, w których aktywnie uczestniczyli studenci [10]. Podczas realizacji praktycznego kształcenia studentów i odbywania staży w wybranych przedsiębiorstwach studenci mogli się przekonać, że współpraca nauki i biznesu jest konieczna w efektywnej komercjalizacji nowych produktów i usług [3]. W tym miejscu warto wspomnieć na przykład o projekcie pn. „Synergia – kształtowanie kompetencji studentów Wydziału Ekonomicznego UMCS poprzez zdobywanie wiedzy praktycznej”. W latach 2009–2014 w projekcie wzięło udział prawie 2500 osób, które mogły korzystać z kompleksowego wsparcia w postaci: wykładów mentoringowych prowadzonych przez praktyków, specjalistycznych kursów i szkoleń, realizacji projektów doradczych na zlecenie przedsiębiorstw i instytucji oraz praktyk i staży [11].

Jeszcze inni naukowcy potwierdzają, że odpowiednio przygotowani studenci mogą pełnić role inno-brokerów. Ich zadaniem jest łączenie przedsiębiorców i naukowców w celu nawiązania i utrzymania długotrwałej współpracy [1] [5]. Bardzo odpowiednim miejscem do tego typu działalności są parki naukowo-technologiczne [6], dysponujące infrastrukturą i kapitałem osobowym do wspierania procesów komercjalizacji i dyfuzji nowych produktów na rynek [4]. Odpowiednie stymulowanie przedsiębiorczości akademickiej bardzo często prowadzi do rejestrowania i prowadzenia nowo powstałych firm właśnie w parkach naukowo-technologicznych

i inkubatorach technologicznych [7]. Odpowiednie animowanie i wspieranie rozwoju startupów prowadzi do powstawania nowych modeli rozwoju innowacyjnych przedsiębiorstw [8]. Wymienione wyżej rozproszone działania doprowadziły do powstania silnego ekosystemu wsparcia startupów w Polsce [2].

W roku 2019 w ofercie szeregu polskich uczelni pojawiły się tzw. studia dualne – dotychczas rzadko stosowana forma studiów praktycznych. Jest to innowacyjne podejście w systemie szkolnictwa wyższego w Polsce, które ma odpowiadać na współczesne potrzeby rynku pracy. Łącząc świat biznesu i nauki, studia dualne dostarczają wymiernych korzyści zarówno absolwentom, jak i potencjalnym pracodawcom. Wprowadzenie tej nowości w systemie kształcenia jest rezultatem zmian systemowych oferowanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, w tym działań Narodowego Centrum Badań i Rozwoju, tworzącego ramy wsparcia rozwoju kształcenia naprzemiennego w Polsce.

Studia dualne to rodzaj kształcenia zintegrowanego, będące „studiami o profilu praktycznym prowadzonymi z udziałem pracodawcy” [12]. Ich istotą jest realizacja programu studiów poprzez naprzemienne stosowanie dwóch form zaangażowania studentów: zajęcia dydaktyczne, odbywające się w uczelni oraz zajęcia praktyczne, które prowadzi pracodawca. Zasadniczą różnicą w odniesieniu do klasycznych form studiowania jest zatem ich wyższy stosunek praktyczny.

1. Geneza i problematyka studiów dualnych

W Polsce w sposób systematyczny studia dualne zostały wprowadzone wraz z nowelizacją ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym, znaną również jako Konstytucja dla Nauki. Zmiany te są uwarunkowane przyjętymi kierunkami rozwoju systemu szkolnictwa wyższego, mającego na celu wprowadzenie heterogenicznego podziału wymiaru uczelnianego na akademicki (naukowo-badawczy) i praktyczny; są również odpowiedzią na obecną sytuację społeczno-gospodarczą, w tym wyzwania gospodarcze i demograficzne. Zapotrzebowanie na szereg umiejętności i kompetencji na rynku pracy istnieje bowiem jeszcze przed momentem, kiedy absolwent wchodzi na ścieżkę kariery zawodowej. Dysproporcje w wymaganiach pracodawców z jednej strony, oraz brak gotowości absolwenta na rynku pracy do wykonywania konkretnych zadań w zakładzie pracy, w tym posiadanie często wyłącznie zaplecza teoretycznego z drugiej nieraz powodują trudności w dopasowaniu potrzeb i możliwości obu stron. Efektem wprowadzenia studiów dualnych ma być zatem nie tylko łagodzenie skutków powyższej sytuacji poprzez praktyki zawodowe, lecz kompleksowe przygotowanie studenta do wykonywania zawodu tuż po ukończeniu studiów.

Podstawy do tworzenia praktycznego systemu kształcenia w Polsce sięgają jeszcze 2005 r., kiedy to na mocy prawa polskie uczelnie mogły prowadzić program studiów z udziałem podmiotów gospodarczych [13]. Pierwszą uczelnią w Polsce,

która wprowadziła połączenie nauki z praktyką do własnego programu studiów była Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. J.A. Komeńskiego w Lesznie [14]. W roku akademickim 2011/2012, w ramach 3,5-rocznych studiów inżynierskich na kierunku elektrotechnika studenci w trybie studiów stacjonarnych odbywali równoległe praktyki zawodowe, zamieniając w cyklu tygodniowym wykłady, ćwiczenia i zajęcia laboratoryjne na pracę w zakładzie. Obecne modele studiów dualnych różnią się pod tym względem. Uczelnie mogą dostosowywać swój program do aktualnych warunków nauczania oraz możliwości i potrzeb pracodawcy.

Już od 50 lat system praktycznego kształcenia w Europie, zarówno na poziomie zawodowym, jak i szkolnictwa wyższego, jest stosowany m.in. w Szwecji, Niemczech, Austrii, Francji i Czechach [15]. Zdecydowanym liderem w realizacji kształcenia dualnego w Europie są Niemcy, gdzie system dualny jest dostosowany do złożonych potrzeb społeczno-gospodarczych kraju. Jak pokazują badania z 2012 r., wśród kierunków studiów w Niemczech, oferowanych w ramach systemu dualnego, studenci wybierają najczęściej kierunki ekonomiczne (43%) i inżynieryjne (41%) [16]. W Polsce, tak jak i w Niemczech, takie studia są realizowane na kierunkach pierwszego i drugiego stopnia. Przykładowo, w roku akademickim 2019/2020 Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji jako jedna z pierwszych uczelni w Lublinie realizuje praktyczny program nauczania na kierunkach administracja, finanse i rachunkowość, informatyka oraz zarządzanie.

Dzięki zintegrowanej formie partnerstwa publiczno-prywatnego triada „nauka – człowiek – biznes” tworzy nowe wartości, bazujące na potrzebach każdego z tych elementów. Uczelnie podnoszą jakość kształcenia i nawiązują bardziej trwałe kontakty z otoczeniem biznesowym, działającym na lokalnym rynku. Przekłada się to z kolei na wysoki poziom zatrudnienia absolwentów. Z innej strony korzyści czerpie też potencjalny pracodawca, który w rezultacie współpracy z uczelnią pozyskuje wykwalifikowanego pracownika; nie mierzy się również z koniecznością inwestowania swoich zasobów czasowych, osobowych i finansowych na przeszkolenie pracownika w początkowych fazach jego pracy. Ostatecznie absolwent studiów dualnych podnosi swoją atrakcyjność na rynku pracy, ma większą motywację do wykonywania zawodu oraz posiada wysoki potencjał, aby sprawnie poruszać się na swojej ścieżce kariery zawodowej. Ważnym więc elementem stanowiącym korzyści dla trzech wspomnianych stron systemu jest wzrost konkurencyjności w kontekście miejsc praktyki, wyników w nauce oraz szans zawodowych absolwentów [11]. Synergia wywodząca się z dualnego modelu kształcenia tworzy przede wszystkim wkład w rozwój gospodarki regionów, w których działają główni interesariusze procesu praktycznego nauczania [9].

2. Studia dualne w Wyższej Szkole Ekonomii i Innowacji w Lublinie

W związku z potrzebami realizacji zmian systemowych w szkolnictwie wyższym polskie uczelnie mogą pozyskiwać wsparcie finansowe na utworzenie programów studiów w systemie dualnym. W tym kontekście, jako agencja wykonawcza ministra nauki i szkolnictwa wyższego, Narodowe Centrum Badań i Rozwoju (NCBR) pełni rolę instytucji pośredniczącej w przekazywaniu europejskich funduszy strukturalnych w Polsce w perspektywie na lata 2014–2020, w tym poprzez Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój (PO WER), w ramach którego możliwe jest wnioskowanie o środki na wprowadzenie i rozwój programów kształcenia dualnego.

Mając na celu łączenie środowiska biznesu i nauki i rozwój innowacyjności polskiej gospodarki, NCBR ogłosiło w 2017 r. pierwszy i dotychczas jedyny konkurs wniosków, dotyczący opracowania programów kształcenia i realizacji studiów dualnych [17]. Zgodnie z regulaminem konkursu, wnioskodawcami mogły być szkoły wyższe, zarówno publiczne, jak i niepubliczne. Celem składanych projektów było podniesienie kompetencji osób uczestniczących w edukacji na poziomie wyższym, odpowiadających potrzebom gospodarki, rynku pracy i społeczeństwa w ramach Działania 3.1 Kompetencje w szkolnictwie PO WER.

W rezultacie zrealizowanego naboru 69 z 84 złożonych wniosków zostało zatwierdzonych do dofinansowania, z łączną alokacją środków ponad 123 mln zł. Wśród najlepszych projektów znalazły się m.in. studia dualne Akademii Leona Koźmińskiego (studia II stopnia w języku angielskim na kierunku *Healtheconomic and big data analytics*), Politechniki Śląskiej, która zaplanowała przeprowadzenie studiów m.in. w zakresie transportu kolejowego, logistyki oraz technologii materiałowych, oraz Politechniki Łódzkiej realizującej studia dualne II stopnia na kierunku *wzornictwo praktyczne*. Nie zabrakło również programów studiów dualnych z dziedzin nauk rolniczych i sztuki. W Lublinie podobne projekty będą realizować dwie uczelnie: Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji oraz Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Administracji.

Współczesne przedsiębiorstwa i organizacje, w większości oparte na wiedzy, wymagają wykształconych kadr, wyróżniających się zarówno wysokimi kwalifikacjami teoretycznymi, zawodowymi, jak i kompetencjami miękkimi, takimi jak przedsiębiorczość, umiejętność przystosowywania się do nowych warunków pracy, elastyczność lub pracy w zespole nad konkretnymi projektami. Studia dualne, które od 2019/2020 roku wprowadza Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie, gwarantują wypracowanie w studencie wszystkich tych kompetencji.

Studia dualne to obecnie jedna z najbardziej oczekiwanych przez pracodawców form studiowania. Proponowane przez Wyższą Szkołę Ekonomii i Innowacji w Lublinie kierunki studiów zyskują nową, jeszcze lepszą jakość przez nadanie im charakteru większej użyteczności i praktyczności zawodowej, która będzie bardzo mocnym punktem w CV absolwenta, wyróżniającym go na rynku pracy. Kierunki studiów dualnych realizowane w Wyższej Szkole Ekonomii i Innowacji w Lublinie (WSEI) zostały przedstawione w tabeli 1.

Tabela 1. Kierunki studiów dualnych realizowane w WSEI

Lp.	Wydział WSEI	Kierunek	Specjalność	Stopień	Liczba studentów
1	Wydział Transportu i Informatyki	Informatyka	• Programowanie i technologie WEB • Sieci i bezpieczeństwo informacji	I	30
2	Wydział Administracji i Nauk Społecznych	Administracja	• Administracja publiczna • Administracja cyfrowa	I	50
3	Wydział Administracji i Nauk Społecznych	Finanse i Rachunkowość	• Rachunkowość i zarządzanie podatkami	I	60
4	Wydział Transportu i Informatyki	Informatyka	• Cyberbezpieczeństwo i administrowanie systemami informatycznymi • Programowanie i analiza danych	II	60
5	Wydział Administracji i Nauk Społecznych	Zarządzanie	• E-biznes & zarządzanie firmą • Zarządzanie w sektorze publicznym i pozarządowym	II	100

Źródło: opracowanie własne.

Studia dualne mogą przynieść wiele korzyści wszystkim stronom w nich uczestniczącym.

Korzyści dla pracodawców: realny wpływ na rozwój przyszłego pracownika, przystosowanie przyszłego pracownika do stanowiska pracy – oszczędność czasu na wdrażanie go w pierwszych miesiącach pracy, przekazanie know-how firmy sprawdzonej osobie, szansa na pracownika, który na dłużej zwiąże się z firmą, współpraca z renomowaną uczelnią wyższą i otoczeniem akademickim.

Korzyści dla pracowników: skonfrontowanie wiedzy pozyskiwanej na uczelni z wiedzą potrzebną do wykonywania konkretnych obowiązków, zdobywanie praktycznych umiejętności i zwiększanie swojego doświadczenia zawodowego, możliwość otrzymania stałego zatrudnienia, otrzymanie referencji przydatnych podczas poszukiwania innej pracy.

Korzyści dla kandydatów na studia: zdobycie praktycznej wiedzy i doświadczenia od razu po ukończeniu szkoły średniej, wykładowcy to praktycy pracujący w danej branży – poznanie ich środowiska pracy, student już na wczesnym etapie nauki weryfikuje swoje wyobrażenia o przyszłym zawodzie, nieodpłatna możliwość studiowania oraz zdobycia tytułu licencjata, inżyniera, magistra, możliwość otrzymania różnego rodzaju stypendiów, zdobycie wykształcenia wraz z dodatkową unikalną wiedzą z przedsiębiorstwa.

3. Lubelski Park Naukowo-Technologiczny jako podmiot lubelskiego ekosystemu przedsiębiorczości

Lubelski Park Naukowo-Technologiczny SA (LPNT) prowadzi działalność służącą tworzeniu korzystnych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości w regionie przez:

- rozwój współpracy z instytucjami zajmującymi się promocją regionalnej oferty inwestycyjnej,
- stymulowanie integracji środowiska gospodarczego i kooperacji firm działających w regionie,
- świadczenie usług w zakresie doradztwa w tworzeniu i rozwoju przedsiębiorstw wykorzystujących nowoczesne technologie,
- udostępnianie korzystania z nieruchomości, w tym infrastruktury biurowej i technicznej, pozostających w zasobach LPNT przedsiębiorcom wykorzystującym nowoczesne technologie – na zasadach preferencyjnych/umownych,
- podniesienie efektywności strategii sprzedaży oraz wizerunku marketingowego przedsiębiorstw działających w regionie.

LPNT stanowi również zaplecze infrastrukturalne, posiadając ofertę wynajmu powierzchni pod działalność innowacyjną w segmencie 5 budynku, gdzie znajdują się firmy biotechnologiczne oraz technologiczne. Stacjonarnie działa obecnie 18 firm, a 73 mają swoje wirtualne biura. LPNT jest również operatorem inkubatora technologicznego, znajdującego się w segmencie 1 budynku, gdzie obecnie ma swoją siedzibę ok. 20 firm, a kolejnych 8 posiada wirtualne biuro. W segmencie 3 budynku znajduje się „coworkingownia”, oferująca 24 miejsca do pracy. W otoczeniu działa także Lubelski Instytut Designu oraz Instytut Badawczo-Rozwojowy Lubelskiego Parku Naukowo-Technologicznego.

LPNT stworzył unikatowy system wsparcia startupów, w wyniku którego, w ciągu ostatnich 5 lat, stworzono 20 spółek technologicznych celowych (w których LPNT ma swoje udziały) oraz 82 spółki w ramach platform startowych. Dla swoich lokatorów LPNT organizuje networking b2b i b2s. Prowadzony przez LPNT inkubator zapewnia bardzo dobre warunki rozwoju dla start-upów obejmujące: doradztwo prawne, finansowe, inno-brokerów, marketingowe. Lokatorzy stali oraz start-upy z LPNT aktywnie ze sobą współpracują, dzięki czemu wspierają się wzajemnie w rozwoju, świadczą usługi oraz pomagają w znalezieniu klientów [8]. Duża część firm w LPNT prowadzi również własne prace badawczo-rozwojowe, prowadzące do powstawania innowacyjnych produktów i usług. Wszystkie te działania spowodowały, że Lublin jest rozpoznawalnym i znaczącym miejscem wsparcia start-upów w Polsce Wschodniej.

3.1. Infrastruktura LPNT

Atrakcyjny architektonicznie budynek LPNT stanowi zachętę do lokalizacji innowacyjnych startupów właśnie tam. Budynek posiada wszelkie funkcjonalności do prowadzenia innowacyjnego biznesu. Oprócz atrakcyjnej lokalizacji biura, laboratorium oferuje nowoczesne rozwiązania dedykowane nowym firmom. Należą do nich: szeroka oferta wirtualnych biur, „coworkingownia” z chillingroomem oraz dostęp do sal spotkań (2 sale do 10 osób), sal szkoleniowych (6 sal do 50 osób) i jednej auli mogącej pomieścić 400 osób. Budynek LPNT posiada nowoczesne rozwiązania technologiczne, a w jego otoczeniu znajduje się farma fotowoltaiczna o mocy 80 kWp oraz carport fotowoltaiczny 3 kWp wraz z punktem ładowania samochodów elektrycznych.

Infrastruktura LPNT w postaci auli, sal szkoleniowych i powierzchni wystawiennej jest często wykorzystywana do organizacji małych oraz masowych wydarzeń. Wiele z nich ma charakter cykliczny. Wizyty studyjne studentów w LPNT są dla nich inspiracją do podejmowania innowacyjnych działań i pozwalają na zapoznanie się z aktualną ofertą LPNT w tym zakresie.

3.2. Inkubator technologiczny

Wsparcie dla start-upów technologicznych jest ofertą ciągłą realizowaną przez inkubator technologiczny. Dodatkowo okresowo uruchamiane są odpowiednie konkursy/wydarzenia, które skutecznie wspierają najlepsze pomysły na założenie własnej firmy. Do oferty ciągłej można m.in. zaliczyć:

- 1) kojarzenie partnerów: zarówno biznes – biznes jak również nauka – biznes (LPNT jest również członkiem oraz inicjatorem klastrów),
- 2) wyszukiwanie dodatkowego finansowania dla pomysłodawców – zarówno z funduszy unijnych, jak również grup kapitałowych,
- 3) opracowywanie analiz: opinii o innowacyjności, raportów z przeszukiwania w stanie techniki itp.,
- 4) wsparcie oferowane przez inkubator dla lokatorów:
  - wynajem pomieszczeń na siedzibę firmy,
  - pomoc księgowa,
  - integracja lokatorów LPNT w celu wytworzenia efektu synergii,
  - dostęp do literatury z zakresu prowadzenia firmy oraz motywacji,
  - informowanie o obecnie otwartych naborach wniosków na dofinansowanie firmy,
  - prowadzenie szkoleń.

Obecnie w inkubatorze technologicznym inkubowanych jest około 30 nowo powstałych firm. Proces inkubacji zazwyczaj trwa dwa lata.

4. Sieciowanie studentów studiów dualnych z firmami w LPNT

Sieciowanie studentów studiów dualnych z firmami w LPNT jest jednym z podstawowych zadań, mających na celu znalezienie dla studentów studiów dualnych odpowiedniego miejsca do odbycia praktyk. Ze względu na bliskość położenia WSEI i LPNT fizyczne przemieszczanie pomiędzy partnerami jest łatwe i szybkie. Na początek analizie zostaną poddane firmy, w których LPNT posiada udziały kapitałowe. Firmy te powstały w ramach projektu „INNOVA – INVEST: inwestycje w innowacyjne przedsięwzięcia w Lubelskim Parku Naukowo-Technologicznym”, realizowanego w latach 2013–2014. Powstało wówczas 20 innowacyjnych podmiotów mających charakter technologiczny.

W sieciowaniu niezwykle ważny jest kierunek studiów, a jeszcze ważniejsza specjalność. Dlatego w odniesieniu do podziału branżowego firm z udziałem LPNT zostanie dobrana główna i pomocnicza specjalność, na której studiują studenci WSEI. Wyniki wstępnego sieciowania przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Firmy z udziałem kapitałowym LPNT z podziałem na branże

Lp.	Branża firm	Liczba firm	Główna specjalność	Pomocnicza specjalność
1	IT/ICT	7	• Programowanie i technologie WEB • Programowanie i analiza danych • Sieci i bezpieczeństwo informacji • Cyberbezpieczeństwo i administrowanie systemami informatycznymi	• Administracja cyfrowa • Rachunkowość i zarządzanie podatkami
2	Biotechnologia	7	• Programowanie i analiza danych	• Cyberbezpieczeństwo i administrowanie systemami informatycznymi • Administracja cyfrowa • Rachunkowość i zarządzanie podatkami
3	Edukacja	3	• Programowanie i technologie WEB	• Rachunkowość i zarządzanie podatkami • Programowanie i analiza danych
4	Motoryzacja	1	• Programowanie i technologie WEB	• Rachunkowość i zarządzanie podatkami • Programowanie i analiza danych
5	Design	1	• Programowanie i technologie WEB	• Rachunkowość i zarządzanie podatkami
6	Mechatronika	1	• Programowanie i technologie WEB • Programowanie i analiza danych	• Rachunkowość i zarządzanie podatkami • Programowanie i analiza danych

Źródło: opracowanie własne.

Z przedstawionego w tabeli 2 sieciowania wynika, że bez problemu do konkretnej branży firmy z udziałem kapitałowym LPNT można przypisać co najmniej jedną specjalność główną studiów dualnych realizowanych w WSEI. Wynika to z aktualnych potrzeb i trendów we wszystkich branżach. Stwierdzono obecność technologii internetowych we wszystkich branżach. Zwłaszcza rogramowanie i technologie WEB oraz programowanie i analiza danych są niezbędne w rozwoju innowacyjnego hardware, firmware oraz software wdrażanych przez firmy technologiczne. Coraz większe znaczenie zyskuje analiza wszelkiego rodzaju danych. Rachunkowość i zarządzanie podatkami oraz administracja cyfrowa zostały zakwalifikowane jako specjalności pomocnicze, aczkolwiek są bardzo pożądane prawie w każdej branży. Sieci i bezpieczeństwo informacji oraz cyberbezpieczeństwo i administrowanie systemami informatycznymi są domeną firm w branży IT/ICT. Praca dla takich specjalistów jednak jest bardzo pożądana w branży biotechnologicznej. Występowanie danych wrażliwych oraz ich anonimizacja wymagają specjalnego podejścia oraz oprogramowania IT.

Identyczne sieciowanie wykonano dla firm, będących stacjonarnymi najemcami powierzchni laboratoryjnej i biurowej w LPNT (patrz tabela 3). Firm jest w chwili obecnej 18 (2019.10.08). Ich charakterystyka branżowa jest zupełnie inna niż firm technologicznych z udziałem LPNT. Prym wiodą tutaj firmy biotechnologiczne, mające swoje laboratoria. Kolejną grupą, która nie występowała wcześniej, jest medycyna. Mechatronika występuje w obydwu grupach. Za to pojawiają się badania naukowe, które prowadzi trzech najemców. IT/ICT stanowi najmniej liczną branżę firm stacjonarnych, działających w LPNT. Jest to związane przede wszystkim z szybkim wzrostem zatrudnienia w takich firmach i koniecznością opuszczenia budynku LPNT. Firmy takie chętnie przechodzą do zlokalizowanego obok LPNT budynku dedykowanego Business Processes Outsourcing. Z przeprowadzonego wywiadu środowiskowego wynika, że dobór głównej i pomocniczej specjalności dla firm w branży medycznej i prowadzących badania naukowe jest taki sam, jak dla firm biotechnologicznych.

Tabela 3. Lokatorzy LPNT z podziałem na branże

Lp.	Branża firm	Liczba firm	Główna specjalność	Pomocnicza specjalność
1	Biotechnologia	6	• Programowanie i analiza danych	• Cyberbezpieczeństwo i administrowanie systemami informatycznymi • Administracja cyfrowa • Rachunkowość i zarządzanie podatkami
2	Medycyna	4	• Programowanie i analiza danych	• Cyberbezpieczeństwo i administrowanie systemami informatycznymi • Administracja cyfrowa • Rachunkowość i zarządzanie podatkami
3	Mechatronika	3	• Programowanie i technologie WEB • Programowanie i analiza danych	• Rachunkowość i zarządzanie podatkami • Programowanie i analiza danych
4	Badania naukowe	3	• Programowanie i analiza danych	• Cyberbezpieczeństwo i administrowanie systemami informatycznymi • Administracja cyfrowa • Rachunkowość i zarządzanie podatkami
5	IT/ICT	2	• Programowanie i technologie WEB • Programowanie i analiza danych • Sieci i bezpieczeństwo informacji • Cyberbezpieczeństwo i administrowanie systemami informatycznymi	• Administracja cyfrowa • Rachunkowość i zarządzanie podatkami

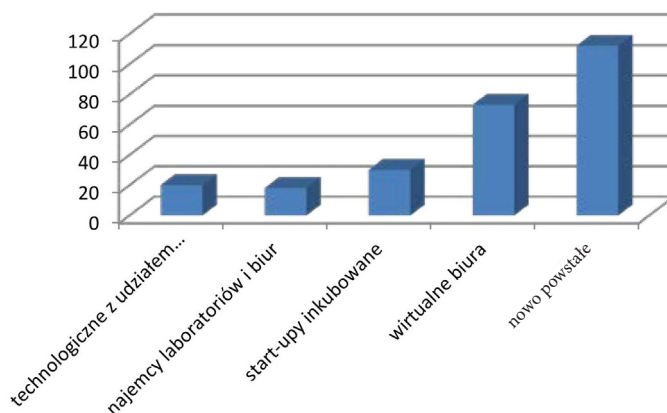
Źródło: opracowanie własne.

Podobne sieciowanie można przeprowadzić w stosunku do 30 firm inkubowanych w inkubatorze technologicznym LPNT. Jednak zarówno ich liczba, jak i charakter branżowy są bardzo zmienne w czasie ze względu na dużą rotację, wynikającą z okresowego charakteru inkubacji (nie dłużej niż 2 lata) oraz dużej dynamiki rozwoju i zaprzestania działalności firm typu startup.

LPNT dysponuje możliwością oddziaływania na jeszcze jedną dużą grupę firm, mających wirtualne biura, których jest ponad 70. Możemy do nich dodać 112 firm, które powstały w latach 2014–2019 w ramach różnych programów akceleratorycznych i projektów mających wspierać zakładanie działalności gospodarczej. Takich firm jest ponad 110. Jednak LPNT posiada w zakresie współpracy z nimi bardziej ograniczone możliwości.

Podział firm związanych z LPNT przedstawiono w sposób graficzny na wykresie na rysunku 1.

Rysunek 1. Firmy związane z LPNT.

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie i wnioski

Z przedstawionych w artykule danych i dokonanych analiz wynika, że możliwa jest bardzo bliska współpraca pomiędzy uczelnią realizującą studia dualne a firmami w Lubelskim Parku Naukowo-Technologicznym. Rolą administracji ze strony uczelni i parku jest efektywne łączenie studentów z wybranymi kierunkami i specjalizacjami z odpowiednimi firmami. Po stronie firm związanych z parkiem stwierdzono duże zapotrzebowanie na praktykantów z konkretnymi kierunkami i specjalnościami. Podpisane wcześniej przez Wyższą Szkołę Ekonomii i Innowacji oraz Lubelski Park Naukowo-Technologiczny ramowe umowy o współpracy obejmują realizację praktyk zawodowych. Kierunki i specjalności studiów dualnych w WSEI odpowiadają najnowszym trendom rynkowym i są pożądane przez lubelskich przedsiębiorców. Firmy technologiczne z udziałem kapitałowym LPNT oraz lokatorzy budynku LPNT są bardzo dobrym miejscem do realizacji rozszerzonych praktyk w ramach studiów dualnych. Wynika to z innowacyjnego charakteru działalności firm oraz ambicji do wprowadzania swoich produktów i usług na rynki globalne.

Bibliografia

- [1] Chmielewska-Muciek, D., Jakubiak, M.: The Inno-Broker as an Example of an Innovative Project, Managing Intellectual Capital and Innovation for Sustainable and Inclusive Society, Proceedings of the MakeLearn and TIIM Joint International Conference 2015, 1913–1919.
- [2] *Diagnoza ekosystemu start-upów w Polsce*, Deloitte 2016.
- [3] Jakubiak, M., Chrapowicki, P. (2017). Wdrażanie nowych produktów innowacyjnych jako efekt współpracy szkół wyższych z przedsiębiorcami, *Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie*. Politechnika Śląska.
- [4] Klineciewicz, K. (2011). *Dyfuzja innowacji. Jak odnieść sukces w komercjalizacji nowych produktów i usług*. Warszawa: Wydawnictwo WWZ – Uniwersytet Warszawski Wydział Zarządzania.
- [5] Knefel, M., Molenda-Grysa, I. (2018). Rola brokera innowacji w stymulowaniu dobrych praktyk na przykładzie Izby Gospodarczej „Krąg Turystyki Zdrowotnej”. *Ekonomiczne Problemy Turystyki*, nr 1(41) 131–138.
- [6] Kowalczyk, D., Małek, A. (2016). Model współpracy uczelni technicznej z parkiem naukowo-technologicznym, *Zeszyty Naukowe WSEI, seria: EKONOMIA*, 12(2)), s. 157–169.
- [7] Rutkowska-Gurak, A. (2019). Location of Innovative Enterprises within Urban Technology Park in the Context of Economic Security, *Studies of the Industrial Geography Commission of the Polish Geographical Society*, Vol 33, No 1.
- [8] Sagan, M. Business models portfolios in international markets: management, network influence and relationship potential effect, *Journal of Business and Economics*, 6(2), s. 249–258
- [9] Skibski, K. (2016). Badania, dydaktyka, rynek pracy – koncepcja studiów dwuprzedmiotowych. *Polonistyka. Innowacje*, nr 4.
- [10] Twarowski, B. Entrepreneurship determinants among students at the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin in the light of the conducted research, *International Journal of Synergy and Research* 5, 125.
- [11] Twarowski, B. The Practice of Entrepreneurial Competence Development among Students of the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, *International Journal of Synergy and Research* 6, 137, Ostój, I. (2016). Studia dualne z perspektywy przyszłej tranzycji studentów kierunków ekonomicznych na rynek pracy. *Problemy Współczesnej Ekonomii*, nr 44, t. 3, s. 189–200.
- [12] Art. 62 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180001668/O/D20181668.pdf> (dostęp: 2019.10.01).
- [13] Studia dualne w procesie kształcenia inżynierów w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej im. Stanisława Staszica w Pile: http://konferencje.frse.org.pl/img/eksperciecvet/Mfile/file/307/artyku___studia_dualne_-_pi__a.pdf (dostęp: 2019.10.01).

- [14] https://www.perspektywy.pl/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=1253:studia-dualne-to-szansa-na-sukces&catid=9&Itemid=119 (dostęp: 2019.10.01).
- [15] <https://prenumeruj.forumakademickie.pl/fa/2012/11/studia-dualne-przemienne/> (dostęp: 2019.10.01).
- [16] Empfehlungen zur Entwicklung des dualen Studiums https://www.wissenschaftsrat.de/download/archiv/3479-13.pdf?__blob=publicationFile&v=3 (dostęp: 2019.10.01).
- [17] Konkurs nr POWR.03.01.00-IP.08-00-DUO/18 na „Studia dualne” dotyczący opracowania programów kształcenia i realizacji studiów dualnych: <https://www.ncbr.gov.pl> (dostęp: 2019.10.01).

Monika Bielecka
Zakład Lecznicy „Uzdrowisko Nałęczów SA”

Bartosz Hermanowski
Perła – Browary Lubelskie SA

Aleksandra Hermanowska
Super-Pharm Poland sp. z o.o.

Model studiów dualnych w Polsce po roku 2018

Dual studies in Poland after the 2018 year

Streszczenie

Niniejszy artykuł ma na celu omówienie sposobu nowoczesnego kształcenia, które łączy tradycyjne zajęcia akademickie z pracą zawodową. Takie rozwiązanie z jednej strony stanowi odpowiedź na potrzebę efektywnego dopasowywania programów studiów do zmieniających się oczekiwań pracodawców, z drugiej przynosi korzyści zarówno przedsiębiorcom, uczelni jak i studentom. W opracowaniu przybliżono definicję studiów dualnych, ich historię oraz omówiono szczegółowo profity, które niesie za sobą wprowadzenie nowego modelu kształcenia dla wszystkich stron partycypujących. Zamieszczono także informacje o głównych założeniach tego typu studiów oraz możliwych formach dofinansowania.

Słowa kluczowe: nowoczesne kształcenie, studia dualne i ich definicja, korzyści dla pracodawców, uczelni oraz studentów.

Summary

This article aims to discuss the way in which modern education combines traditional academic classes with work practice. From one side, this solution constitutes a response to the need to effectively adapt programmes of studies to the changing expectations of employers, from the other it benefits entrepreneurs, universities and students. The article outlines the definition of dual studies, their history and also discusses in detail the benefits that follow from the introduction of a new education model for all participating parties. The main assumptions of this type of study and the possible forms of financing were also included.

Key words: modern education, dual studies and their definition, benefits to employers, the academy and students.

1. Definicja oraz początki studiów dualnych w Polsce i Unii Europejskiej

Studia dualne, inaczej zwane systemem przemennym lub dwutorowym, to model kształcenia, polegający na połączeniu klasycznej formy zajęć akademickich z praktyką zawodową. Ich stworzenie było odpowiedzią na obecne potrzeby rynku pracy, gdzie poza zdobytą wiedzą teoretyczną pracodawcy poszukują osób z doświadczeniem zawodowym.

Początki studiów o charakterze dualnym w Europie to nawiązanie, w 2002 roku, ścisłej współpracy pomiędzy krajami Unii Europejskiej w dziedzinie kształcenia i szkoleń zawodowych zwanej jako „proces kopenhaski”. Liczne badania społeczne przeprowadzane w latach 2010–2013 wykazały istnienie problemu określonego mianem „luki umiejętności” (ang. *skills gap*). Termin ten powstał podczas opracowywania wyników badań Komisji Europejskiej w 2013 roku i odnosi się do stosunku liczby młodych, wykształconych osób bezrobotnych (5,6 miliona) do procentu europejskich firm, poszukujących w danym okresie wykwalifikowanych pracowników (36%). Proces kopenhaski ma na celu stworzenie w Unii Europejskiej systemu kształcenia i szkoleń zawodowych, dzięki którym zostaną zwiększone szanse młodych Europejczyków na zatrudnienie oraz zapewniony zostanie wzrost gospodarczy¹.

Polska również bierze czynny udział w realizacji postanowień procesu kopenhaskiego. Projekt „Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego 2010–2020” jest programem, który ma zachęcać polskie szkoły wyższe do wprowadzania kierunków realizowanych w systemie dualnym². W Konstytucji dla Nauki z 2018 roku studia dualne ujęte są jako rodzaj kształcenia o profilu praktycznym, prowadzonego z udziałem pracodawcy. Organizacja studiów jest określona w formie pisemnej w umowie pomiędzy uczelnią a przedsiębiorcą³. Naprzemiennosc nauki teoretycznej z praktyczną może występować z różną częstotliwością, w zależności od kierunku studiów. Praktyki mogą odbywać się co tydzień, co miesiąc lub nawet co rok, np. w okresie wakacyjnym ciągiem przez trzy miesiące¹.

Korzyści płynące z wprowadzenia takiego modelu studiowania to studenci zdobywający praktyczną wiedzę oraz doświadczenie, przedsiębiorcy mający wpływ na rozwój przyszłych pracowników oraz rosnący prestiż i opinia społeczna uczelni. Szkoły wyższe i firmy stają się w tym modelu równorzędnymi partnerami, którzy świadomie i odpowiedzialnie korzystają z realizacji studiów dualnych dla sektora nauki, pracodawców, studentów, a także ich wkładu w rozwój gospodarczy regionu.

Polskie uczelnie, jak i otoczenie biznesu, korzystają z dorobku innych krajów członkowskich Unii Europejskiej, aby budować skuteczne i przede wszystkim konkurencyjne programy kształcenia, jednocześnie stwarzają one przestrzeń do

---

¹ <https://www.miesiecznik-benefit.pl/rozwoj/news/studia-przyszlosci-studia-dualne/>

² http://cpp.amu.edu.pl/pdf/SSW2020_strategia.pdf

³ <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180001668/U/D20181668Lj.pdf>

zawodowej aktywizacji, wzbogacając studentów w kompetencje zawodowe oraz praktyczne umiejętności. Studia dualne najbardziej popularne są w takich krajach, jak: Niemcy, Wielka Brytania, Holandia. Program realizowany w każdym aspekcie (treści zajęć, program staży, projekty studenckie, tematyka prac dyplomowych, wizyty studyjne) ma rzeczywiste odzwierciedlenie w praktyce biznesowej danego przedsiębiorstwa, które w realizacji oferuje kształcenie w systemie dualnym: w Niemczech – Hof University (200 programów dualnych realizowanych wraz z 1300 partnerującymi im firmami), University of Applied Sciences Munich, Baden-Wuerttemberg Cooperative State University, w Belgii – KU Leuven Faculty of Engineering Science, IUBH University of Applied Sciences Bad Honnef.

W Polsce programy dualne proponują m.in.: Akademia WSB z siedzibą w Dąbrowie Górniczej (dwa kierunki: informatyka i logistyka we współpracy z Raben Logistics Polska sp. z o.o., Smart in), Politechnika Poznańska (Wydział Budowy Maszyn i Zarządzania wraz z m.in.: VW Poznań, Solaris Bus&Coach SA), Wyższa Szkoła Logistyki w Poznaniu (partnerujące firmy to m.in.: GLS, Raben SA, DHL), Międzynarodowa Wyższa Szkoła Logistyki i Transportu we Wrocławiu (m.in.: CCC, Amazon, Crusar), a od nowego roku akademickiego 2019/2020 także Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie^{1, 4, 5}.

2. Założenia studiów dualnych

Studia dualne w ostatnim czasie mocno zyskują na popularności, wiąże się to ze wzrostem konkurencji pomiędzy uczelniami⁶. Pomimo mnogości kierunków oraz wielu różnic programowych, kształcenie dwutorowe posiada pewne filary stałe dla każdego nowo powstałego kierunku, takie jak:

- budowanie programu kształcenia przez uczelnię w ścisłej współpracy z pracodawcą,
- modyfikacja programu i formy kształcenia w zależności od zmieniających się wymagań i warunków rynku pracy,
- zwiększona liczba godzin przeznaczonych na praktyki zawodowe (minimum trzy miesiące), dłuższe płatne staże lub częściowe zatrudnienie w firmie,
- zajęcia realizowane naprzemiennie (część teoretyczna z praktyką),
- możliwość opłacenia pełnego czesnego przez pracodawcę wybranym studentom i indywidualna opieka mentorska,
- uzyskiwanie certyfikatów branżowych w trakcie trwania studiów⁷.

Kształcenie dualne wymaga spełnienia trzech podstawowych warunków:

---

⁴ <https://www.pulshr.pl/edukacja/studia-dualne-coraz-popularniejsze-zwiekszaja-szanse-na-rynk-pracy,56200.html>

⁵ <https://www.wsei.lublin.pl/aktualnosci/bezplatne-studia-dualne-laczenie-studentow-z-pracodawcami>

⁶ <http://businessjournal.pl/studia-dualne-czym-sa-i-dlaczego-staja-sie-tak-popularne/>

⁷ <https://www.miesiecznik-benefit.pl/rozwoj/news/studia-przyszlosci-studia-dualne/>

Rys. 1. Warunki, które należy spełnić wdrażając system studiów dualnych. <https://www.strefa.gda.pl/ksztalcenie-dualne,57,pl.html>⁸

Program studiów dualnych powstaje zawsze we współpracy pracodawcy i uczelni, jest on konstruowany w taki sposób, aby uzyskać jak najlepsze efekty kształcenia, jak i również, aby absolwenci danego kierunku jak najbardziej wpasowali się w potrzeby pracodawcy.

3. Wprowadzenie studiów dualnych z perspektywy uczelni

Studia dualne są dla uczelni możliwością poszerzenia nie tylko swojej oferty dla studentów, ale również swojej atrakcyjności oraz swojego zaplecza dydaktycznego. Utworzenie kierunku w systemie dwutorowym wymaga nawiązania nowych kontaktów z przedsiębiorcami, może to skutkować wzajemną wymianą wiedzy i doświadczeń. Uczelnia może wtedy lepiej dostosować swoje programy kształcenia do obecnych potrzeb rynkowych, natomiast pracodawcy mogą liczyć na wykwalifikowanego pracownika, spełniającego ich wymagania.

Forma studiów dualnych, pomimo wielu korzyści, stanowi wyzwanie dla studentów oraz dla uczelni, która posiada je w swojej ofercie. Program takich studiów zakłada bowiem realizację podobnego zakresu materiału, jak w przypadku klasycznego modelu studiowania w czasie pomniejszonym o godziny praktyk w firmach współpracujących. Wprowadzenie nowego kierunku wiąże się z ryzykiem zarówno dla uczelni, jak również dla pracodawcy podejmującego współpracę, jednak przeprowadzone z odpowiednią starannością i właściwym podejściem merytorycznym

⁸ <https://www.strefa.gda.pl/ksztalcenie-dualne,57,pl.html>

skutkuje podniesieniem oceny uczelni zarówno w specjalistycznych rankingach, jak i wśród opinii publicznej. Nowa formuła kształcenia oparta na części teoretycznej połączonej z częścią praktyczną, wymaga stworzenia programu studiów (sylabusu), w którym niezbędny materiał zostanie skondensowany, ale nie okrojony. Studenci muszą przyswoić jednocześnie teorię, która jest podstawą do wykonywanej przez nich pracy w firmie współpracującej oraz nabyć niezbędnych umiejętności praktycznych. Wykładowcy muszą sprostać temu wyzwaniu od strony merytorycznej. Ich wiedza również musi być na bieżąco aktualizowana, aby mogli w jak najlepszym stopniu przygotować studentów, co bezpośrednio wpływa na poziom kształcenia oraz polepszenie opinii wśród studentów^{9, 10}.

4. Systemy dofinansowania

Wprowadzenie nowych kierunków, dostosowanie programu nauczania oraz wyposażenia laboratoriów, czy aktualizacje systemów komputerowych, aby umożliwić studentom korzystanie z najnowszych rozwiązań, wymaga niemałych nakładów finansowych. Szkoły wyższe, chcące wprowadzić nowe kierunki studiów dualnych, mogą skorzystać z rządowych i pozarządowych form dofinansowania. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego jest pomysłodawcą wielu inicjatyw, mających na celu zbliżenie do siebie nauki i biznesu. Część z nich jest współfinansowana ze środków Unii Europejskiej. Umożliwia to przyznanie milionowych dotacji szkołom wyższym startującym w konkursach i projektach rządowych. W ubiegłym roku odbyła się pierwsza edycja konkursu zorganizowanego przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju (NCBR), podczas której uczelniom przyznano łącznie 123 miliony złotych, a Politechnika Śląska otrzymała aż 7,7 miliona złotych na realizację pięciu wybranych przez ekspertów projektów^{11, 12}. Przykładem rządowego wsparcia finansowego, które może pozytywnie wpłynąć na rozwój uczelni, jest tegoroczne uruchomienie aż pięciu kierunków o charakterze dualnym w Wyższej Szkole Ekonomii i Innowacji w Lublinie. Studia te są całkowicie bezpłatne dla studentów, ponieważ na realizację tej formy kształcenia udało się pozyskać aż 7,7 miliona złotych dofinansowania z NCBR w ramach działania 3.1. Program operacyjny „Wiedza, Edukacja, Rozwój 2014–2020”⁵.

Jak widać na przykładzie lubelskiej uczelni, studia dualne nie są tylko i wyłącznie możliwością wsparcia finansowego dla uczelni, ale także dla studentów. Kształcenie może być całościowo opłacone przez uczelnię, pracodawcę lub student może skorzystać ze specjalnych form stypendium albo zostać częściowo zatrudniony w firmie współpracującej.

⁹ <https://www.miesiecznik-benefit.pl/rozwoj/news/studia-przyszlosci-studia-dualne/>

¹⁰ http://www.perspektywy.pl/porta1/index.php?option=com_content&view=article&id=619:inzynier-szyty-na-miare&catid=80&Itemid=224

¹¹ <https://www.gov.pl/web/nauka/studia-dualne-z-dofinansowaniem-od-ncbr>

¹² <https://www.gov.pl/web/nauka/studia-dualne-tam-gdzie-nauka-spytyka-biznes>

5. Korzyści dla pracodawcy

Z punktu widzenia pracodawcy studia dualne to przede wszystkim duża oszczędność finansowa i czasowa. Nowy pracownik, który ukończył studia dualne, posiada wiedzę potrzebną do objęcia stanowiska w danej firmie i pracodawca musi przeszkolić go w znacząco zmniejszonym stopniu lub całkowicie może z tej czynności zrezygnować i będzie to bezpośrednio wpływało na relacje poniesionych kosztów zatrudnienia do jego efektywności. Znacząco zminimalizować można również koszty związane z rekrutacją, ponieważ zarówno pracodawca, jak i pracownik w czasie kształcenia i wykonywanych w firmie praktyk zdołali podjąć decyzję o ewentualnej przyszłej współpracy. Przedsiębiorstwo współpracujące z uczelnią wyższą jest w stanie wychwycić najlepszych studentów i odpowiednio utorować ścieżki ich karier, by zapewnić sobie stabilność zatrudnienia, a w dzisiejszych czasach jest to bardzo ważna kwestia ze względu na bardzo wysoki ruch na rynku pracy i migrację pracowników pomiędzy pracodawcami. Studenci często zobowiązują się do pozostania w firmie na dłuższy czas w celu odpracowania zainwestowanych w ich rozwój pieniędzy¹³. Pracodawca może realnie wpływać na zakres i formę przekazywanej studentowi wiedzy oraz rozwijać w nim umiejętności najbardziej potrzebne w firmie a jednocześnie dzięki długości trwania studiów dostrzec talenty i umiejętności miękkie studenta¹⁴.

6. Pozytywne strony studiów dualnych dla studentów

Dla uczelni studia dualne są świetną okazją do zbudowania partnerskich relacji z pracodawcami i wykorzystania ich wiedzy oraz doświadczenia w procesie modyfikacji programów studiów tak, by były lepiej dopasowane do oczekiwań rynku pracy. Dla studentów przede wszystkim są okazją do zdobycia użytecznej, praktycznej wiedzy i połączenia jej z teorią. Student, który kończy studia dualne wchodzi na rynek z bardzo cennym doświadczeniem zawodowym, jest zdecydowanie bardziej konkurencyjny na rynku pracy. Często też otrzymuje propozycję zatrudnienia w firmie, w której odbywał staże podczas studiów. Z całą pewnością tego rodzaju kształcenie jest dużym pozytywem, ponieważ studenci jednocześnie mają wiedzę teoretyczną, jak również doświadczenie w danej branży.

Globalne rynki pracy stawiają przed uczelniami wielkie wyzwania. Studenci nie tyle zwracają uwagę na to, co dzisiaj ich interesuje, ile coraz częściej zastanawiają się, jaka wiedza i jakie umiejętności będą im przydatne w przyszłości. Ponadto mobilność nowej generacji studentów sprawia, że patrzą oni na programy kształcenia

---

¹³ <https://serwisy.gazetaprawna.pl/edukacja/artykuly/1424945,studia-dualne-w-polsce.html?fbclid=IwAR3n9mdRBD1E2v5YPFct5OvUhwjO4LntQe5dvAQ5fmRCAF9ClzkLN356IJIs>

¹⁴ <https://edunet-poland.pl/studia-dualne-model-studiowania/?fbclid=IwAR2PYGHxrCgalFtdUs5sKK1of3GwGUrYCxsV676RopnruUHdK22MmucB7mY>

już nie tylko z perspektywy lokalnej (swojego miasta, województwa, kraju)^{15, 16}. Odpowiednio skonstruowane studia dualne przynoszą ogromne korzyści studentom, zwiększając ich kompetencje. Uczelnia dostarcza aktualne programy kształcenia, pracodawcy mają realny wpływ na kształcenie przyszłych pracowników, posiadających poszukiwane przez nich kompetencje, a studenci już w trakcie studiów zdobywają cenne doświadczenie zawodowe i praktyczne umiejętności. Po ukończeniu studiów mają oprócz dyplomu uczelni, zaliczony staż i duże szanse na znalezienie zatrudnienia. Nie da się ukryć, że jest to ogromna korzyść dla osoby studiującej w systemie dualnym¹⁷. Niewątpliwym pozytywem jest również innowacyjność w prowadzeniu zajęć – student nie jest znudzony typowymi zajęciami, ponieważ część jego zajęć odbywa się poza uczelnią, czyli u potencjalnego pracodawcy. System kształcenia dualnego wprowadza płynne przejście z teorii do czynnego życia zawodowego w ramach odbytych staży w przedsiębiorstwie ściśle związanym z kierunkiem studiów¹⁸.

Zakończenie

Badania Komisji Europejskiej z 2013 roku wykazały, że 5,6 miliona młodych osób pozostawało bezrobotnych, mimo iż 36% europejskich przedsiębiorstw poszukiwało nowych pracowników, posiadających odpowiednie kwalifikacje, stąd powstał termin „luka umiejętności” (ang. *skill gap*). Wyniki uzmysłowiły, że pomimo wyższego wykształcenia wiele osób nie jest w stanie podjąć pracy w zawodzie ze względu na brak doświadczenia. Odpowiedzią na potrzeby rynku było utworzenie studiów dualnych, gdzie kierunek studiów tworzony jest we współpracy pomiędzy przedsiębiorcą a uczelnią. W takim układzie sił korzystają wszystkie trzy strony. Uczelnia pozyskuje nowych studentów, nowe źródła dofinansowania, a także inwestuje w kadrę dydaktyczną, która, aby sprostać wymaganiom programu takich studiów, musi posiadać aktualną wiedzę teoretyczną oraz praktyczną z danej dziedziny nauki. Przedsiębiorca tworzy profil pracownika, jakiego poszukuje i dzięki takiej formie kształcenia zyskuje wykwalifikowaną grupę kandydatów na oferowane stanowisko. Student, poza zajęciami teoretycznymi, odbywa także praktyki zdobywając potrzebne doświadczenie oraz ma możliwość jednoczesnego uzyskiwania dochodu, co jest odpowiedzią na problem niemożliwości pogodzenia odbywania praktyk i samodzielnego utrzymywania się w przypadku klasycznego modelu kształcenia.

Podsumowując powyższe nasuwa się wniosek, iż studia dualne są formą kształcenia, która może nie tylko poprawić znacząco efektywność kształcenia na uczelniach wyższych, ale także napędzać konkurencję na rynku gospodarczym.

¹⁵ <https://www.miesiecznik-benefit.pl/rozwoj/news/studia-przyszlosci-studia-dualne/>

¹⁶ http://www.perspektywy.pl/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=619:inżynier-szyty-na-miare&catid=80&Itemid=224

¹⁷ <https://www.pulshr.pl/edukacja/studia-dualne-coraz-popularniejsze-zwiekszaja-szanse-na-rynk-pracy,56200.html>

¹⁸ Kabaj, M. (2000). Efektywność kształcenia zawodowego w wybranych krajach. Przewaga systemu dualnego. W: U. Jeruszka (red.), *Efektywność kształcenia zawodowego* (s. 173–199). Warszawa: IPiSS.

Bibliografia

- <https://www.miesiecznik-benefit.pl/rozwój/news/studia-przyszlosci-studia-dualne/> [data dostępu: 1.11.2019].
- <https://www.gov.pl/web/nauka/studia-dualne-tam-gdzie-nauka-spotyka-biznes> [data dostępu: 1.11.2019].
- <http://businessjournal.pl/studia-dualne-czym-sa-i-dlaczego-staja-sie-tak-popularne/> [data dostępu: 1.11.2019].
- http://www.perspektywy.pl/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=619:inzynier-szyty-na-miare&catid=80&Itemid=224 [data dostępu: 1.11.2019].
- <https://www.pulshr.pl/edukacja/studia-dualne-coraz-popularniejsze-zwiekszajaszanse-na-ryнку-pracy,56200.html> [data dostępu: 1.11.2019].
- Kabaj, M. (2000). Efektywność kształcenia zawodowego w wybranych krajach. Przewaga systemu dualnego. W: U. Jeruszka (red.), *Efektywność kształcenia zawodowego* (s. 173–199). Warszawa: IPiSS.
- <https://www.strefa.gda.pl/ksztalcenie-dualne,57.pl.html> [data dostępu: 2.11.2019].
- <https://serwisy.gazetaprawna.pl/edukacja/artykuly/1424945,studia-dualne-w-polsce.html?fbclid=IwAR3n9mdRBD1E2v5YPPFct5OvUhwjO4Ln-tQe5dvAQ5fmRCAF9ClzkLN356IJs> [data dostępu: 3.11.2019].
- <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180001668/U/D20181668Lj.pdf> [data dostępu: 3.11.2019].
- <https://www.gov.pl/web/nauka/studia-dualne-z-dofinansowaniem-od-ncbr> [data dostępu: 3.11.2019].
- <https://edunet-poland.pl/studia-dualne-model-studiowania/?fbclid=IwAR2PY-GHxrCgalFtdUs5sKK1of3GwGUrYCxsv676RopnruUHdK22MmucB7mY> [data dostępu: 3.11.2019].
- <https://www.wsei.lublin.pl/aktualnosci/bezplatne-studia-dualne-laczenie-studentow-z-pracodawcami> [data dostępu: 3.11.2019].
- http://cpp.amu.edu.pl/pdf/SSW2020_strategia.pdf [data dostępu: 3.11.2019].

Małgorzata Niemiec-Knaś
Andrzej Skwara
Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy
im. Jana Długosza w Częstochowie

Przykład kształcenia językowego w formacie dualnym: kooperacja, komunikacja i innowacja

An example of language education in dual STUDY SYSTEM: cooperation, communication and innovation

Streszczenie

Globalizacja światowej gospodarki wymaga od specjalistów z różnych dziedzin skutecznej komunikacji w językach obcych. Według raportu Stowarzyszenia Liderów Usług Biznesowych (ABSL) w Polsce Częstochowa jest jednym z miejsc BPO.

Na częstochowskim rynku pracy rośnie zapotrzebowanie na pracowników z biegłą znajomością języka niemieckiego i angielskiego, którzy dobrze znają również języki specjalistyczne w takich obszarach jak: finanse i księgowość, logistyka, zasoby ludzkie itp.

Artykuł ma na celu przedstawienie miejsca i roli nauczania języków specjalistycznych w programie nauczania nowych studiów (studiów dualnych) *Języka niemieckiego w obrocie gospodarczym*, który powstał na potrzeby konkursu z dnia 18 grudnia 2017 r. POWR.03.01.00-IP.08-00-DUO/18 („Studia dualne” NCBiR).

Artykuł zawiera przegląd rozwoju studiów dualnych w Europie. Następnie przedstawia opis programu ze stażami. Program ma na celu nauczanie dwóch języków obcych (niemieckiego i angielskiego), w tym języków specjalistycznych i jest synchronizowany z potrzebami przedsiębiorstwa, gdzie odbywają się staże.

Słowa kluczowe: studia dualne, języki specjalistyczne, komunikacja.

Summary

The globalization of the world economy requires professionals and specialists in various areas to communicate effectively in foreign languages. According to a report of the Association of Business Service Leaders (ABSL) in Poland, Częstochowa is a BPO (Business Process Outsourcing) location. As a result, there is a growing demand in the Częstochowa job market for employees with a competence in German and English who also have a good command of specialized languages in such areas as finance and accounting, logistics, Human Resources etc.

The article aims to present the importance and role of teaching specialized languages in the curriculum of a new programme (dual system) “German in economic turnover”, which was created for the purposes of the funding scheme POWR.03.01.00-IP.08-00-DUO/18

(“Studia dualne” NCBiR) from the 18th of December 2017, Firstly, this article provides an overview of the development of a dual system in Europe. Also, it presents a description of the curriculum with an internship. The curriculum of the programme is intended to teach two foreign languages (German and English) including specialized languages. Globalization of the world economy requires professionals and specialists in various areas to communicate effectively in foreign languages. According to a report of the Association of Business Service Leaders (ABSL) in Poland, Częstochowa is one of BPO places. As a result, there is a growing demand on the Częstochowa job market for employees with competence in German and English who also have a good command of specialized languages in such areas as: finance and accounting, logistics, Human Resources etc. The article aims to present the place and role of teaching specialized languages in the curriculum of a new programme (dual system) German in economic turnover, which was created for the purposes of the competition from 18. December 2017, POWR.03.01.00-IP.08-00-DUO/18 („Studiadualne” NCBiR). First, this article provides an overview of a development of dual system in Europe. Then, it presents a description of the curriculum with internship. The curriculum of the programme is intended to teach two foreign languages (German and English) including specialized languages.

Key words: dual study system, specialized languages, communication dual study system, specialized languages, communication.

Wprowadzenie

Współczesne, zmieniające się i coraz bardziej wymagające uwarunkowania życia społeczno-gospodarczego wymuszają ciągłą refleksję nad formami kształcenia na wszystkich poziomach edukacyjnych, a w szczególności na poziomie kształcenia wyższego. Absolwentom uczelni rynek pracy stawia bardzo konkretne wymagania, weryfikowane w procesie rekrutacji i w możliwości szybkiego i satysfakcjonującego rozpoczęcia pracy zawodowej. Również część kandydatów na studia szuka możliwości uniezależnienia się finansowego (jeśli nie całkowitego, to częściowego) od rodziców w finansowaniu studiów. Wielu pragnie również uzyskać taki dyplom licencjacki lub magisterski, który pozwoli na szybkie znalezienie odpowiadającej studiowanemu kierunkowi i dającej możliwości rozwoju pracy.

Po transformacji ustrojowej Polska miała trudną pozycję na europejskim rynku pracy. Dane statystyczne wskazywały, że Polska, obok wysokiego wskaźnika bezrobocia, miała najniższy wskaźnik mobilności zawodowej oraz najwcześniejszy wiek wychodzenia pracownika z rynku pracy. Podkreślanym przez badaczy najważniejszym problemem było niedopasowanie struktury podaży i popytu na pracę. Jak pisze Ewa Matuska i Klaus Peter Dierks „brak pełnej koordynacji zmian zachodzących w polskim szkolnictwie wyższym doprowadził do nadprodukcji w niektórych zawodach i specjalnościach [...] w wyniku tego polski rynek pracy nasycony jest magistrami specjalizującymi się w wielu »miękkich« dziedzinach, brak natomiast fachowców o wykształceniu technicznym i zawodowym” (Matuska, Dierks, 2009, s. 177).

Taki stan został zauważony w Strategii Rozwoju Kraju 2007–2015 przygotowanej przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego i przyjętej przez Radę Ministrów 29 listopada 2006 roku. Dokument proponował działania dostosowujące ofertę edukacyjną do potrzeb rynku pracy. Zaplanowane działania miały na celu dostosowanie programów nauczania do lepszego przygotowania do pracy we współczesnej gospodarce. Został położony nacisk na naukę zarządzania własną karierą, naukę języków obcych, uczenie przedsiębiorczości i innowacyjności, upowszechnienie umiejętności informatycznych.

Jedną z form realizacji tej strategii można dostrzec w działaniach ustawodawcy, który w nowelizacji Prawa o szkolnictwie wyższym z 18 marca 2011 r. wprowadził pojęcie kształcenia o profilu praktycznym, definiując go jako „obejmujący moduł zajęć służących zdobywaniu przez studenta umiejętności praktycznych”. Ustawa przewidywała również możliwość prowadzenia studiów z udziałem podmiotów gospodarczych, poprzez m.in. prowadzenie zajęć przez pracowników podmiotów, udział przedsiębiorstwa w opracowaniu programu nauczania oraz realizacji praktyk i staży. Natomiast Konstytucja dla Nauki z 2018 r. uściśliła wzajemne relacje pomiędzy przedsiębiorstwami a uczelnią wprowadzając pojęcie studiów dualnych, w których przewidziany jest obligatoryjny udział pracodawców w prowadzeniu studiów oraz konieczność zawarcia pisemnej umowy pomiędzy tymi dwoma podmiotami w celu organizacji studiów¹.

Celem artykułu jest przedstawienie propozycji kształcenia językowego w formacie dualnym na poziomie szkoły wyższej, z uwypukleniem kluczowych kompetencji, które powinien uzyskać absolwent tego typu studiów. Okazją do podjęcia takiej refleksji jest uruchomienie od roku akademickiego 2019/2020 w Uniwersytecie Humanistyczno-Przyrodniczym im. Jana Długosza w Częstochowie kierunku studiów dualnych „Język niemiecki w obrocie gospodarczym” w ramach projektu opracowanego przez autorów artykułu i współfinansowanego przez NCBiR.

1. Rozwój kształcenia dualnego na przykładzie wybranych państw

W krajach europejskich model kształcenia dualnego znany jest już od dziesięcioleci.

We Francji kształcenie na poziomie szkół wyższych w formule dualnej (zwane *formation en alternance* – kształcenie naprzemienne lub rzadziej *formation duale*) zostało wprowadzone ustawą „Seguin” z dnia 23 lipca 1987 roku. Od tego czasu ta ścieżka kształcenia dynamicznie się rozwija: w 2016 roku było 152 000 kształcących się w takiej formie, czyli trzy razy więcej niż w 2000 roku, co uwiarykowuje niezaprzeczalne jej atuty i jest odpowiedzią na duże zapotrzebowanie tak ze strony studentów, jak i pracodawców (Brunet, 2018, s. 12). Instytucja ONISEP (*Office National d'Information Sur les*

¹ Art. 62 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (DzU z 2018 r., poz. 1668).

Enseignements et les Professions – Krajowy Urząd Informacji o Nauczaniu i Zawodach) podaje, że w 2018 roku 5,8% wszystkich studentów zapisanych na studia realizowało kształcenie w formule dualnej podkreślając, że oprócz niezależności finansowej, studia umożliwiają zdobycie solidnego doświadczenia zawodowego. Kształcenie naprzemienne jest proponowane przede wszystkim w szkołach inżynierskich (trzy czwarte szkół oferuje taki typ studiów), które często współpracują z przedsiębiorstwami w ramach umów partnerskich, w szkołach handlowych i na uniwersytetach, gdzie najczęściej student sam musi znaleźć pracodawcę, oferującego odbycie odpłatnej części kształcenia praktycznego. Uniwersyteckie kształcenie naprzemienne oferuje możliwość studiowania na kierunkach związanych z kulturą, pracą socjalną, animacją społeczno-kulturalną, informatyką, przemysłem i elektroniką².

W Niemczech również został wypracowany model kształcenia dualnego (*dual system*) łączący naukę teoretyczną z praktyczną nauką zawodu. Taki typ nauczania rozwinął się przede wszystkim w szkolnictwie średnim i w szkołach zawodowych. Ok. 51% szkół zawodowych realizuje kształcenie w systemie dualnym w połowie wymiaru czasu nauki, a ok. 12% w pełnym wymiarze czasu. Na poziomie federalnym zasady funkcjonowania kształcenia dualnego zostały określone ponad 30 lat temu w Ustawie o szkoleniu zawodowym (*Berufsbildungsgesetz*). Przewiduje ona, że regulaminy nauki będą ustalane przez reprezentantów grup zaangażowanych w proces – pracodawców i pracowników. System dualny jest wdrażany na poziomie landów w postaci finansowania edukacji ze środków landów i przez przedsiębiorstwa finansujące praktyczną część nauki zawodu. W przypadku szkolnictwa wyższego niektóre kraje związkowe oferują odbycie kształcenia dualnego w akademiach zawodowych odpowiedzialnych za teoretyczną część nauki, natomiast praktyczna część jest realizowana przez przedsiębiorstwo w ramach umowy o pracę. Proponowanymi kierunkami są: informatyka inżynierska, ekonomia, usługi finansowe oraz turystyka. Innym rodzajem odbycia takiej formy kształcenia jest studium dualne zwane modelem kombinowanym. Student zapisuje się na 5-letnie studia inżynierskie, w ramach których przez pierwsze 2,5 roku odbywa naukę zawodu zakończoną uzyskaniem tytułu pracownika wykwalifikowanego. Przykładem studium dualnego jest Wyższa Szkoła Ekonomii i Zarządzania w Essen, stworzona przez stowarzyszenie pracodawców i stosująca system dualny kształcenia na poziomie szkoły wyższej (por. Kwiatkiewicz, 2006).

W Polsce, jak już wspomniano we wprowadzeniu, nowelizacja ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym z 2011 roku odpowiedziała na potrzebę zwiększenia integracji uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym i przekazania absolwentom umiejętności i kompetencji oczekiwanych przez pracodawców poprzez umożliwienie prowadzenia kierunków studiów pierwszego i drugiego stopnia o profilu praktycznym (obok profilu ogólnoakademickiego). Następna nowelizacja ustawy doprecyzowała pojęcie profilu praktycznego w art. 2 ust. 1 pkt 18e jako „profil programu kształcenia obejmującego moduły zajęć służące zdobywaniu przez studenta umiejętności praktycznych i kompetencji społecznych, realizowany przy założeniu, że ponad

² <http://www.onisep.fr/Choisir-mes-etudes/Apres-le-bac/Conseils-et-strategies-d-etudes/L-alternance-dans-l-enseignement-superieur>.

połowa programu studiów określonego w punktach ECTS obejmuje zajęcia praktyczne kształtujące te umiejętności i kompetencje, w tym umiejętności uzyskiwane na zajęciach warsztatowych, które są prowadzone przez osoby posiadające doświadczenie zawodowe zdobyte poza uczelnią”. Przewidziano również konieczność uwzględnienia w programie studiów co najmniej trzymiesięcznej (a w późniejszej nowelizacji sześciomiesięcznej dla studiów pierwszego stopnia) praktyki zawodowej. Uczelnia może realizować kształcenie przemiennie w swoich salach i podczas praktyk u pracodawcy. Jednak uczelnie dość rzadko decydowały się na realizację kształcenia o profilu praktycznym, bez wątpienia ze względu na jednak słabo zinstytucjonalizowany sposób kształcenia, nieregulujący precyzyjnie sposobu współpracy uczelni z przedsiębiorstwami oraz na brak instrumentów zachęcających pracodawców do czynnego uczestnictwa w procesie kształcenia. Pojawiło się również wiele wątpliwości w interpretacji zapisów ustawy, np. o sposób transponowania tygodni odbytych praktyk na godziny w przypadku konieczności włączenia praktyk do programów studiów i przypisania im punktów ECTS.

W ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z 2018 r. zostało wprowadzone do szkolnictwa wyższego pojęcie kształcenia dualnego, określonego w sposób dość lakoniczny, w art. 62: „Uczelnia może prowadzić studia dualne, które są studiami o profilu praktycznym prowadzonymi z udziałem pracodawcy. Organizację studiów określa umowa zawarta w formie pisemnej”.

W promocję studiów dualnych zaangażowało się Narodowe Centrum Badań i Rozwoju, które 18 grudnia 2017 r. ogłosiło konkurs nr POWR.03.01.00-IP.08-00-DUO/18 na „Studia dualne” dotyczący opracowania programów kształcenia i realizacji studiów dualnych. Komisja konkursowa rozpatrzyła i oceniła 84 wnioski, z czego 69 uzyskało ocenę pozytywną i zostało zakwalifikowanych do finansowania. Należy podkreślić, że tylko jeden projekt studiów dualnych – złożony przez autorów artykułu – dotyczył kierunku kształcenia językowego. Pozostałe projekty odnosiły się przede wszystkim do kierunków politechnicznych, ekonomicznych, pedagogicznych i informatycznych.

2. Kształcenie językowe w formacie dualnym

Agata Wroczyńska w artykule *Oczekiwania współczesnych studentów wobec uczelni wyższych – prezentacja wyników prowadzonych badań* (2013, s. 249–272) podkreśla we wnioskach, że szczególnie ważne są oczekiwania studentów co do właściwego przygotowania ich do wymogów pracy „zwłaszcza w kontekście »zatrudnialności«, czyli zdobycia kompetencji dających zdolność do otrzymania i utrzymania satysfakcjonującej pracy” (2013, s. 270).

Koncepcja studiów dualnych idealnie wpisuje się w te oczekiwania. Kształcenie dualne jest połączeniem kształcenia teoretycznego z kształceniem praktycznym. Celem tego modelu jest zastosowanie i pogłębienie zdobytej wiedzy i umiejętności zawodowych w rzeczywistych warunkach pracy.

Rys. 1. Model kształcenia dualnego (opracowanie własne).

Istotnym elementem kształcenia w systemie dualnym jest usamodzielnianie ucznia lub studenta oraz osvajanie go z rynkiem pracy. W obecnej dobie istnieje bardzo duże zapotrzebowanie kompetencyjne (wykorzystanie i kształtowanie umiejętności kluczowych), które jest czynnikiem determinującym zdolność do zatrudnienia. Faktycznie ustawa 2.0 dała podstawę do rozwoju studiów dualnych, pozwalających na łączenie kształcenia w uczelni i pracy lub praktyk u pracodawcy. Przede wszystkim do przepisów zostały wprowadzone pojęcia: studia dualne i zostały one zdefiniowane jako rodzaj kształcenia naprzemiennego, w którym bierze udział obok uczelni również pracodawca. Część efektów uczenia się uzyskiwana jest poprzez wykonywanie przez studenta pracy w firmie. Spośród 69 projektów, które uzyskały dofinansowanie od NCBiR większość stanowią projekty uczelni technicznych lub kierunków społeczno-ekonomicznych. W projekcie *Język niemiecki w obrocie gospodarczym* autorzy wniosku dostrzegli szansę realizacji połączenia kompetencji językowych z kompetencjami miękkimi. Zapotrzebowanie na takie połączenie dostrzegli po lekturze licznych raportów. Np. z raportu przygotowanego przez Związek Liderów Sektora Usług Biznesowych (ABSL) 2018, z którego wynika, że

- w I kw. 2018 r. w Polsce funkcjonowało łącznie 1 236 centrów usług BPO, SSC, IT, R&D (polskich i zagranicznych) zatrudniających 279 tys. osób;
  - zaobserwowano 13% wzrost zatrudnienia w centrach usług w Polsce (I kw. 2017 r. – I kw. 2018 r.). Od I kw. 2016 r. całkowity przyrost nowych miejsc pracy wyniósł 30%.
- Głównie podkreślane są w raportach znajomość języków obcych i posiadanie kompetencji miękkich, co potwierdza raport Pro Progressio z 2017 r.:

„Analitycy Pro Progressio od trzech lat nieustannie zaznaczają potrzebę, a właściwie konieczność rozwoju kierunków lingwistycznych lub innych projektów edukacyjnych na polskich uczelniach, dzięki którym zwiększy się dostępność kadr posługujących się językami obcymi w Polsce” (Raport Pro Progressio, 2017, s. 19).

W raporcie czytamy dalej, że stale rośnie liczba zapytań biznesowych z regionu DACH (Niemcy, Austria i Szwajcaria), z czym związana jest kwestia dostępności osób biegle władających językiem niemieckim.

2.1. Kooperacja uczelni z przedsiębiorstwem

Główny trzon programu studiów dualnych *Język niemiecki w obrocie gospodarczym* stanowią następujące elementy:

- język niemiecki biznesu – kształcenie od poziomu A1/A2,
- język angielski z elementami biznesu kształcenie od poziomu B1 (poziom matury podstawowej),
- podstawy ekonomii,
- elementy rachunkowości,
- kompetencje interpersonalne, umiejętność pracy w grupie,
- kurs z podstaw znajomości programów komputerowych – MS Excel, MS Word,
- staże i praktyki w przedsiębiorstwie (działania w ramach usług wspólnych firma ZF) – celem staży jest dostosowanie umiejętności do potrzeb rynku pracy oraz stymulacja mobilności studentów jako przyszłych pracowników.

Cały program studiów został opracowany z przedstawicielami firmy ZF TRW w Częstochowie podczas wizyt studyjnych. Między innymi zostały omówione efekty kształcenia studiów dualnych, terminy i długość staży wraz z wstępnym programem.

Głównymi postulatami ze strony przedsiębiorstwa do programu przyszłych studiów dualnych były następujące założenia:

- od początku położyć nacisk na uczenie języka niemieckiego specjalistycznego *Wirtschaftsdeutsch* (szczególnie korespondencji handlowej, pisanie maili, przeprowadzania rozmowy telefonicznej, negocjowania) jako języka wiodącego zgodnie z zapotrzebowaniem przedsiębiorstwa;
- wprowadzenie drugiego języka obcego – język angielski z elementami *Business English*;
- wprowadzenie do programu zajęć umożliwiających rozwój kompetencji interkulturowej;
- rozważenie okresu stażu (praktyk) w przedsiębiorstwie więcej jak 3 miesiące po trzecim semestrze studiów;
- wprowadzenie do programu studiów podstaw ekonomii oraz rachunkowości w języku polskim.

Postulaty te były zgodne z intencjami autorów projektu i zostały w programie uwzględnione.

Bez wizyt studyjnych i przedyskutowania elementów programu wizja studiów dualnych *Język niemiecki w obrocie gospodarczym* nie byłaby kompletna i odpowiadająca rzeczywistości. Warto przy tej okazji zwrócić uwagę na istotę rozmów wstępnych przed zbudowaniem programu studiów, na wymianę doświadczeń obu stron: pracowników uczelni i przedsiębiorstwa. Konfrontacja założeń z aktualną podażą pracy i możliwość ich modyfikowania wydaje się kluczowa dla tworzenia programu studiów dualnych.

2.2. Komunikacja – aspekty językowe, interkulturowe, język specjalistyczny

W dzisiejszych czasach mamy do czynienia z licznymi zmianami w strukturze gospodarki. Zmieniły się technologie, pracodawcy oczekują innych kompetencji ogólnych i ściśle zawodowych niż przed wieloma laty. Henryk Mazepa podkreśla, że „posługiwanie się językami obcymi przez kadrę pracowniczą jest jednym z kluczowych czynników przy wyborze lokalizacji biznesowej. Studia na kierunkach filologicznych, jak nigdy dotąd, stwarzają obecnie duże szanse na karierę w obszarze usług biznesowych, podczas gdy rynek pracy w szkolnictwie oraz branży tłumaczeniowej jest nasycony” (2016, s. 47). Nie każdy chce i może studiować filologię (naukę o języku, literaturze i kulturze danego kraju), chce jednak poznawać języki obce i ich praktyczne zastosowanie. Komunikacja w języku obcym w zakładzie pracy wymaga wielu kompetencji. Nie wystarczy znać pojęcia fachowe, ważny jest również kontekst ich użycia i wiedza o rozmówcy, o kulturze kraju, z którego pochodzi.

Badaczki języka specjalistycznego E. Gajewska i M. Sowa w swoich rozważaniach piszą: „Teoretycy i praktycy nauczania JO do celów zawodowych podkreślają, że nadzrędnym celem nie jest tu przyswojenie całości systemu danego języka, ale opanowanie określonego jego wycinka” (Gajewska, Sowa, 2014, s. 69).

Istotny jest fakt, na jakie sprawności należy położyć nacisk w trakcie kształcenia językowego. Dla pracownika Call Center istotna będzie sprawność mówienia i rozumienia ze słuchu. Czytanie bądź pisanie może być prawie pominięte lub uwzględnione w małej ilości. Cel nauczania języka obcego zmienia się, ponieważ zmieniają się warunki, w których żyjemy.

„Teraz celem nauczania nie jest jedynie, tak jak to miało miejsce w poprzednich dziesięcioleciach, osiągnięcie wysokiego poziomu kompetencji językowej, ale rozwijanie zawodowej kompetencji komunikacyjnej w połączeniu z treściami językowymi i specjalistycznymi przy włączeniu treści interkulturowych” (Cholewa, 2013, s. 77).

Ważnym aspektem jest świadomość, jakie aktywności językowe będą często występować w danym miejscu pracy i jakimi środkami językowymi można je zrealizować. Przy tej okazji warto posłużyć się listą (Goethe Institut) aktywności językowych, które mogą wystąpić w różnych zawodach i mają charakter ogólny:

- przetwarzanie informacji (dopytanie, szukanie, selekcja, przekazanie),
- rozpoznawanie związków z inną tematyką i ich przedstawienie,
- ankietowanie,
- omówienie diagramów, statystyk,
- przekazanie informacji za pomocą obrazu,
- protokolowanie posiedzeń,
- umiejętność rozdzielenia informacji ważnej od mniej ważnej,
- planowanie zadań w grupie na określony czas,
- podejmowanie decyzji (Goethe Institut).

Uczenie języka fachowego jest procesem złożonym, znacznie trudniejszym niż uczenie się języka ogólnego. Zauważa to J. Kic-Drgas:

„Właściwe użycie terminologii specjalistycznej wymaga właściwego zrozumienia merytorycznego zjawisk opisywanych za pomocą terminów fachowych. Na tym etapie pojawia się istotna różnica w nauczaniu języka specjalistycznego i języka ogólnego, polegająca na tym, że w przypadku języka specjalistycznego niezbędna jest choćby podstawowa znajomość danej dziedziny” (Kic-Drgas, 2015).

Rozwój wiedzy specjalistycznej nie jest zdobywaniem wiadomości encyklopedycznych, ale wspieraniem rozwoju umiejętności fachowych, natomiast rozwój kompetencji metodycznej jest umiejętnością pracy z określonymi środkami charakterystycznymi dla danej dziedziny: mapy, statystyki, protokoły, diagramy itd. (por. Olpińska, 2010, s. 32).

Oprócz podstawowej znajomości danej dziedziny warto zwrócić uwagę na kompetencję interkulturową w komunikacji zawodowej. Bez podstawowej wiedzy o kulturze i obyczajach danego kraju trudno się porozumieć z jego przedstawicielem.

„Uwarunkowania kulturowe jednostki wiążą się nie tylko z jej przynależnością do danego narodu: określone przekonania, zachowania i postawy charakteryzują także społeczności zawodowe, a nawet organizacyjne” (Sowa, Gajewska, 2014, s. 230).

Jednak istotą nauczania językowego dla potrzeb zawodowych jest przede wszystkim odpowiedź na pytanie, jak uczyć.

2.3. Kształcenie innowacyjne: podejście zadaniowe, metoda *scenario*

Niewątpliwie w nauczaniu języka zawodowego istotne jest podejście zadaniowe, opracowane już przez dydaktyków języka obcego ogólnego lub języka polskiego jako obcego (por. Janowska, 2011). W kontekście rozwoju podejścia zadaniowego należy podkreślić ważną tendencję rozwoju koncepcji zadań w kierunku zadań zorientowanych na rozwój kompetencji. Kompetencja jest postrzegana tutaj jako cel zajęć lekcyjnych, jako zdolność połączenia wiedzy i umiejętności oraz jako możliwość poradzenia sobie z daną sytuacją, zadaniem. Każda ilustracja i operacjonalizacja kompetencji powinna się odnosić do konkretnie wymaganych sytuacji np. zawodowych.

Podstawową zasadą jest teza: nie tylko umiem, ale także umiem to pokazać i zastosować.

Przy budowaniu zadań kompetencyjnych istotna jest zmiana paradygmatu z *Inputu* na *Output*. Orientacja na *Output*, tzn. co ma uczeń umieć, jest kluczem do budowania modelu potrzebnych kompetencji. W nauczaniu języka specjalistycznego mamy do czynienia z konkretnymi kompetencjami, z tzw. sprawnościami ograniczonymi, czyli jak już wspomniano pewną częścią całości systemu językowego np. położenie nacisku na mówienie. Dobrze skonstruowane zadania kompetencyjne mogą zdecydowanie przyczynić się do efektywnego opanowania określonych sprawności.

Poza tym zadania w ogóle, jak również te, których celem jest osiągnięcie kompetencji, znajdują swoje miejsce w teorii nauczania:

1. Dyskusja dotycząca kultury zadań jest spowodowana silnym postulatem indywidualizacji zajęć, która jest możliwa tylko dzięki różnym zadaniom zorientowanym na potrzeby uczących się. Tendencja ta jest już zauważalna od czasów pedagogiki reform.
2. Na rozwój zadań niewątpliwie wpłynęły teorie behawiorystyczne z pierwszej połowy XX wieku, chodzi tu przede wszystkim o postępowanie małymi krokami wzmocnione nagrodą (Hilgard&Bower, 1970). W rozwoju modeli nauczania zyskały pewne znaczenie także elementy dydaktyki teorii informacji (przede wszystkim w modelach o charakterze nauczania programowanego *Programmierter Unterricht* w latach 1960–1970) (por. Magera, 1965). W nauczaniu programowym podkreślano znaczenie precyzyjnego formułowania celów nauczania (kompetencji). Ma to niewątpliwie wpływ na jakość efektów uczenia się.
3. Do rozwoju zadań, również kompetencyjnych, przyczyniła się niewątpliwie dyskusja o programach, szczególnie na gruncie krajów niemieckojęzycznych (Robinson, 1967). Zakładano, że prawidłowy rozwój planów nauczania powinien być procesem racjonalnym i transparentnym: „Es gibt keine Kompetenz ohne Performanz, aber auch kein Handeln ohne Disposition” (Ziener, 2006)³.

Jak już zostało stwierdzone, na lekcji języka specjalistycznego mamy do czynienia z konkretnymi kompetencjami językowymi i fachowymi, dzięki którym możemy osiągnąć nasze cele językowe i komunikacyjne (szczególnie na płaszczyźnie specjalistycznej). Aby było to możliwe, nauczyciel powinien potrafić budować zadania kompetencyjne na bazie ich podstawowych elementów (Feindt, Meyer, 2010, s. 30):

- a) kognitywna aktywizacja ucznia poprzez adekwatne do wymagań i sytuacji dobrze sprecyzowane sformułowanie zadania,
- b) powiązanie nowego materiału z już posiadaną przez ucznia wiedzą i umiejętnościami,
- c) tzw. inteligentne ćwiczenie (otwarte formy ćwiczeń zorientowane na komunikację, ćwiczenie świadome i nieświadome np. poprzez gry językowe, ćwiczenie małymi krokami, w parach, pozytywne wzmocnienia ze strony nauczyciela),
- d) zastosowanie zdobytych umiejętności w odpowiednich sytuacjach w rzeczywistości,
- e) refleksja nad postępem, rozwinięcie metamowy *Metakognition* (Bär, 2016, s. 14–15).

Szczególnie istotne jest również umiejętne budowanie poziomów kompetencji, co wydaje się kluczowe w budowaniu progresji przyswajania wiedzy i zdobywania konkretnych umiejętności. Pomocny okazuje się tu dokument Rady Europy: *Europejski system kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie* 2003.

Kiedy uczniowie potrafią pracować na różnych poziomach kompetencji, wtedy istnieje możliwość rozwoju kultury zadań. Umiejętne budowanie poziomów kompetencji sprzyja również obserwacji i diagnozie przyswojonej wiedzy i umiejętności.

³ „Nie ma kompetencji bez jej zastosowania i nie ma działania bez dyspozycji” (tłumaczenie M. Niemiec-Knaś).

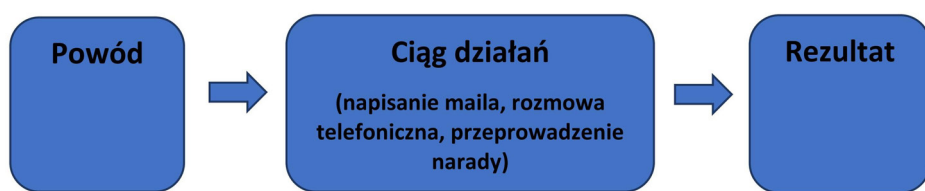
Samo zadanie wykonywane w izolacji nie przyniesie takich efektów, jak zbudowanie ciągu zadań/aktywności językowych, które możliwe jest dzięki metodzie *scenario*.

Scenario jest splotem fikcyjnych, skierowanych na działanie zadań wplecionych w realny kontekst np. zawodowy. Role i występujące w scenariuszu ustne i pisemne sytuacje komunikacyjne są określone i nawiązują do konkretnych sytuacji i ról ze świata zawodowego. Celem tego działania jest zanurzenie się w sytuację realną, aby móc zasymulować aktywność odnoszącą się do zadań związanych z konkretnym miejscem pracy, np. przeprowadzenie rozmowy telefonicznej z klientem, odbycie narady lub dokumentowanie informacji. W przeciwieństwie do odgrywania ról, *scenario* składa się z szeregu następujących po sobie sytuacji komunikacyjnych np.:

- pierwszy krok: Rozmowa telefoniczna (zlecenie od klienta),
- drugi krok: Napisanie maila (potwierdzenie przyjęcia zlecenia),
- trzeci krok: Rozmowa (poinformowanie o zleceniu przełożonego).

Proces uczenia się przebiega w metodzie *scenario* od impulsu/powodu przez aktywności w kierunku rezultatu. Poniższy schemat ilustruje tę drogę:

Rys. 2. Przykład komunikacji zawodowej jako ciągu działań według Gabriele Eilert-Ebke⁴.

Przy zastosowaniu metody *scenario* uczenie się staje się aktywnym procesem w duchu konstruktywizmu. Zastosowanie wiedzy w trakcie realizacji umiejętności i działań nigdy nie następuje tylko receptywnie lub pasywnie, nie jest sztywnym procesem naśladowania. Ponieważ scenariusze realizowane są w grupach, nauczanie jest bardziej efektywne poprzez wzajemną komunikację, kooperację i interakcję. Uczeń/student lub uczestnik kursu językowego wykorzystuje tu swoją wiedzę i doświadczenie. Taka aktywność wpływa na jakość przeprowadzanych operacji. Uczenie się przebiega we wzajemnie powiązanych ze sobą jednostkach/zadaniach i stwarza możliwość uczenia się poprzez działanie, co zdecydowanie wpływa pozytywnie na możliwości percepcyjne uczących się.

⁴ https://www.deutsch-am-arbeitsplatz.de/.../Die_Szenario-Methode_.pdf.

Podsumowanie

Model kształcenia dualnego może znaleźć swoje znaczące miejsce w modyfikowaniu istniejących już programów nauczania we współpracy uczelni z przedsiębiorstwem. Nie wszystkie kierunki mogą być realizowane w formacie dualnym, szczególnie kierunki humanistyczne. Wydaje się jednak, że powiązanie umiejętności językowych z wiedzą specjalistyczną, jest jednym z ważniejszych wymogów współczesnej gospodarki. Świadczą o tym liczne raporty i analizy, które zostały w powyższym artykule przytoczone. Istotne jest, aby realizacja zmodyfikowanych programów przebiegała za pomocą właściwie dobranych środków dydaktycznych (np. zdobycie kompetencji językowych za pomocą podejścia zadaniowego i metody *scenario*), które umożliwią uczącym się zastosowanie wiedzy i umiejętności w rzeczywistych sytuacjach zawodowych.

Na podstawie analizy przypadku nie sposób dokonywać uogólnień, natomiast warto zastanowić się nad rozpowszechnieniem formatu kształcenia dualnego. Przemawia za tym również dążenie młodych ludzi do szybkiego usamodzielnienia się, w tym finansowego.

Przedtem jednak należałoby systemowo uregulować funkcjonowanie kształcenia w formacie dualnym, przede wszystkim wypracowując narzędzia legislacyjne, zachęcające przedsiębiorstwa i uczelnie do wzajemnej współpracy.

Bibliografia

- Bär, D. (2016). Vom Üben als notwendigem Übel zum funktionalen und intelligenten Üben. W: E. Burwitz-Melzer, F.G. Königs, C. Riemer, L. Schmelter (Hgg.): *Üben und Übungen beim Fremdsprachenlernen: Perspektiven und Konzepte für Unterricht und Forschung. Arbeitspapiere der 36. Frühjahrskonferenz zur Erforschung des Fremdsprachenunterrichts*. Tübingen, s. 9–18.
- Brunet, S. (2018). *Rapport pour le développement de l'apprentissage*. Tekst dostępny na stronie: <https://www.strategie.gouv.fr/sites/strategie.gouv.fr/files/atoms/files/rapport-concertation-apprentissage-30-01-2018.pdf> (dostęp: 20.09.2019).
- Cholewa, J (2013). Nauczanie języków specjalistycznych wczoraj i dziś. *Języki Obce w Szkole*, 4, s. 75–80.
- Eilert-Ebke, G., Sass, A. (2014). *Szenarien im berufsorientierten Unterricht Deutsch als Zweitsprache. Grundlagen, Anwendungen, Praxisbeispiele*. Hamburg: Passage. Tekst dostępny na stronie: <http://www.deutsch-am-arbeitsplatz.de/fuer-die-kursplanung/durchfuehrung/broschuere-szenarien.html> (dostęp: 27.09.2019).
- Feindt, A., Meyer, H. (2010). Kompetenzorientierter Unterricht. *Die Grundschulzeitschrift* 237, s. 29–33. Gajewska, E., Sowa, M. (2014). *LPS, FOS, Fachsprache... Dydaktyka języków specjalistycznych*. Lublin: Werset.

- Janowska, I. (2011). *Podejście zadaniowe do nauczania i uczenia się języków obcych. Na przykładzie języka polskiego jako obcego*. Kraków: UNIVERSITAS.
- Kic-Drgas, J. (2015). Trudności w uczeniu się terminologii specjalistycznej. *E-mentor*, nr 3(60).
- Kwiatkiewicz, A. (2006). Edukacja zawodowa w niemieckim systemie dualnym. *E-mentor*, nr 1(13).
- Magera, R. F. (1965). *Lernziele und programmierter Unterricht*. Weinheim-Berlin-Basel.
- Matuska, E., Dierks, K.-P. (2009). Ponad 50 lat doświadczeń dualnego systemu kształcenia zawodowego dla potrzeb rynku pracy. W: T. Biernat (red.), *Teoretyczne i praktyczne aspekty funkcjonowania gospodarki*. Szczecin.
- Mazepa, H. (2016). Zastosowanie animacji komputerowej w dydaktyce języka obcego zawodowego. *Języki Obce w Szkole*, nr 3, s. 47–51.
- Olpińska, M. (2010). Dlaczego nauczanie dwujęzyczne jest tak skuteczne we wspieraniu rozwoju kompetencji języka obcego uczących się? Koncepcja CLIL w świetle badań glottodydaktycznych. *Języki Obce w Szkole*, nr 6, s. 26–38.
- Raport Roczny Pro Progressio. (2017). s. 19. Tekst dostępny na stronie: <https://www.proprogressio.pl/pl/aktualnosci/roczny-raport-pro-progressio-2017-gotowy-do-pobrania.html> (dostęp: 10.03.2019).
- Rada Europy. (2003). *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*. Warszawa.
- Robinsohn, S.B. (1967). *Bildungsreform als Revision des Curriculums*.
- Wroczyńska, A. (2013). Oczekiwania współczesnych studentów wobec uczelni wyższych – prezentacja wyników prowadzonych badań. *Studia BAS*, nr 3(35) 2013, s. 249–272.

Netografia

- ONISEP. <http://www.onisep.fr/Choisir-mes-etudes/Apres-le-bac/Conseils-et-strategies-d-etudes/L-alternance-dans-l-enseignement-superieur> (dostęp: 20.09.2019).
- POWR.03.01.00-IP.08-00-DUO/18. <https://www.ncbr.gov.pl/index.php?id=20065&L=4> (dostęp: 20.09.2019).
- Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015. http://mikroekonomia.net/system/publication_files/88/original/15.pdf?1314879491 (dostęp: 20.09.2019).

Helena Anna Jędrzejczak

Katarzyna Zabratańska

Sebastian Michalik

Instytut Badań Edukacyjnych w Warszawie

Life Long Learning – odpowiedź na wyzwania współczesności na przykładzie Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji i potwierdzania efektów uczenia się w polskich szkołach wyższych

Life Long Learning – a response to challenges of the contemporaneity on the example of the Integrated Qualification System and educational outcomes validation among Polish universities

Streszczenie

Artykuł podejmuje problematykę uczenia się przez całe życie (*Life Long Learning*) w kontekście przemian społeczno-gospodarczych, zmian związanych z gospodarką 4.0, modyfikacjami na rynku pracy, nowymi paradygmatami edukacyjnymi. Poprzez szczegółową analizę specyfik gospodarki opartej na wiedzy, nowych technologii, systemowych rozwiązań dotyczących uczenia się przez całe życie po studia nad możliwością ich aplikacji w realiach uniwersyteckich w Polsce.

Słowa kluczowe: uczenie się przez całe życie, gospodarka 4.0, Zintegrowany System Kwalifikacji, walidacja, kwalifikacje, efekty uczenia się.

Summary

The article undertakes to explore the issue of the Lifelong Learning idea in the context of social and economic transition, economy 4.0, labour market modifications and the new educational paradigm. Through an extensive and detailed analysis concerning the specific requirements of the knowledge-based economy, new technologies and systemic solutions for Lifelong Learning the authors attempt to diagnose and identify opportunities for the implementation of LLL tools in the context of the realities of Polish universities.

Key words: *Lifelong Learning, Economy 4.0, The Integrated Qualification System, validation, qualifications, learning outcomes.*

1. Idee i założenia Life Long Learning w kontekście współczesnych przemian gospodarczo-technologicznych

1.1 Gospodarka wiedzy i innowacje technologiczne a nowy rynek pracy

Gospodarka pozostaje w ciągłym ruchu – badacze i publicyści już od dłuższego czasu pozostają zgodni co do tego, że decydującym czynnikiem odpowiedzialnym za dynamikę zmian technologicznych jest wiedza, a dokładnie wytwarzanie i wykorzystanie wiedzy dla potrzeb gospodarki. Jak pisał Peter Drucker: „Rzeczywistym i kontrolującym zasoby oraz całkowicie rozstrzygającym «czynnikiem produkcji» nie jest teraz ani kapitał, ani własność ziemiska, ani siła robocza. Jest nim wiedza”¹. Stanowi ona podstawowe źródło produktywności, wzrostu gospodarczego i przewagi konkurencyjnej. Stąd też szczególnie popularnym określeniem, oddającym specyfikę ekonomicznego ducha naszych czasów, stało się pojęcie *gospodarki opartej na wiedzy*.

Pojęcie wiedzy jako zasobu gospodarczego obejmuje szeroką dziedzinę znaczeniową. Z jednej strony mieszczą się w niej odkrycia naukowe, wyniki badań, eksperytyzy, patenty, zasoby danych i informacje. Z drugiej zaś wykształcenie, umiejętności i kompetencje zawodowe pracowników. Dlatego też gospodarka oparta na wiedzy to w ogromnym stopniu gospodarka oparta na wykwalifikowanej sile roboczej. Trzeba przy tym zaznaczyć, że w obecnych czasach sposób wytwarzania i funkcjonowania wiedzy w procesach ekonomicznych odbiega daleko od jej klasycznego, oświeceniowego wyobrażenia, w ramach którego była ona traktowana, zgodnie z paradygmatem nauk ścisłych, jako pewna i niepowątpiewalna. Natomiast współczesne realia oswajają nas z przekonaniem, że stanowi ona zasoby danych i informacji podlegające ciągłej zmianie, reinterpretacji i aktualizacji². Takie jej rozumienie stanowi konsekwencje nieustannej rewolucji technologicznej i organizacyjnej, prowadzącej do przeobrażenia zasad działania dzisiejszego kapitalizmu.

Obecnie dynamika tych przeobrażeń weszła w nową fazę, która w dyskursie badawczym i publicystycznym została określona mianem gospodarki 4.0³. Kalus Schwab w swojej książce „Czwarta rewolucja przemysłowa” przekonuje, że jesteśmy świadkami narodzin technologii integrującej świat fizyczny, cyfrowy i biologiczny. Jej wyrazem są superkomputery, drony, wirtualni asystenci, druk 3D, sekwencjonowanie DNA, inteligentne termostaty, przenośne czujniki lub mikroczipy mniejsze od ziarenka piasku. Te i inne wytwory techniczne pozwalają mówić nie tylko o zaawansowaniu procesów automatyzacji i komputeryzacji wytwarzania, ale o narodzinach „inteligentnych fabryk”. To pojęcie obrazuje nową jakość systemów produkcyjnych. Mają być one koordynowane wirtualnie w skali globalnej, zaś wchodzące w ich skład maszyny nie będą wykonywać jedynie ciągów zautomatyzowanych operacji, ale również

---

¹ P. Drucker, *Spółczesność pokapitalistyczna*, Warszawa 1999, s. 13.

² Zob. A. Giddens, *Konsekwencje nowoczesności*, Kraków 2008.

³ Zob. K. Schwab, *Czwarta rewolucja przemysłowa*, Kraków 2018.

aktywnie przetwarzać informacje, wymieniać je między sobą i współdziałać w ramach elastycznie regulujących się sieci.

Zmiany, o których tu mowa, skutkują dwoma istotnymi konsekwencjami dla rynku pracy. Po pierwsze, oznaczają one, że wiedza i umiejętności zawodowe nie tworzą już jednorazowo wyuczonego (we wczesnej młodości) i zamkniętego zestawu kompetencji. Przeciwnie, pracownicy powinni być gotowi, by je wciąż aktualizować, redefiniować, uzupełniać, rozszerzać oraz przyswajać nowe. Po drugie, przyspieszenie ewolucji technologicznej powoduje, w wielu obszarach, systematyczne wypieranie ludzkiej pracy przez coraz bardziej zaawansowane roboty wytwórcze i maszyny obliczeniowe. Tym samym następuje eliminacja wielu stanowisk pracy oraz całych zawodów, związanych nie tylko z prostymi czynnościami fizycznymi, ale również z aktywnością umysłową i umiejętnościami przypisywanymi do tej pory tylko ludziom.

1.2. Idea i polityka *Life Long Learning*

Termin *Life Long Learning* (LLL) ujmuje problematykę uczenia się daleko poza kontekstem, który zazwyczaj z nią kojarzymy: zinstytucjonalizowanych procesów edukacyjnych, kończących się wraz z osiągnięciem formalnego wykształcenia i rozpoczęciem pełnej aktywności zawodowej. Perspektywa LLL obejmuje praktyki uczenia się realizowane na różnych etapach życia i w rozmaitych kontekstach społecznych. Cechą wspólną tych praktyk jest jednak to, że są one podejmowane „w celu poszerzenia wiedzy, udoskonalenia umiejętności/kompetencji i/lub kwalifikacji z powodów osobistych, społecznych i/lub zawodowych”⁴. Co istotne – mogą one przyjmować formę pozaformalną i nieformalną, to znaczy przebiegać poza publicznym systemem oświaty oraz czerpać ze źródeł innych niż formalne np. z doświadczenia zawodowego lub wolontariatu. Ruud Duvekot wskazuje pięć zasad LLL:

1. Uczenie się to coś więcej niż edukacja.
2. Początkowe kwalifikacje nie stanowią już strukturalnej gwarancji kariery.
3. Nabywanie kompetencji nie ogranicza się do uczenia się formalnego – obejmuje również uczenie się nieformalne i edukację pozaformalną.
4. Społeczeństwo można postrzegać jako strukturę społeczno-ekonomiczną, w której jednostki muszą kształtować postawę odpowiedzialności za swoją naukę.
5. Dostęp do możliwości uczenia się musi być dożywotni, otwarty i demokratyczny, niezależnie od statusu, płci, wieku, filozofii, szczególnych potrzeb lub pochodzenia⁵.

Jak widać, uczenie się przez całe życie jest dziś traktowane nie tyle jako osobliwe doświadczenie garstki jednostek, ale jako zjawisko społeczne, zachodzące w skali makro, obejmujące znaczący odsetek populacji współczesnych społeczeństw. Tak

---

⁴ G. Pawelska-Skrzypek, B. Jałocha, [w:] *Uznawanie efektów uczenia się nabytych poza edukacją formalną (RPL) w szkolnictwie wyższym. Wyzwania projektowania systemu*, G. Pawelska-Skrzypek, B. Jałocha (red.), Zagrzeb 2013, s. 10.

⁵ R. Duvekot, [w:] *Handbook of the Recognition of Prior Learning. Research into practice*, J. Harris, Ch. Wihak, J. Van Kleef (red.), 2014, s. 68.

rozumiane wymaga wsparcia publicznego, czyli wypracowania i wdrożenia wiązki polityk, mających na celu wsparcie procesów uczenia się i wysiłków edukacyjnych, podejmowanych w rozmaitych sytuacjach życiowych przez przedstawicieli i przedstawicielki różnych grup społecznych, a szczególnie zagrożonych wykluczeniem społecznym. Celem tej polityki jest zapewnienie wszystkim uczącym się możliwości podnoszenia kompetencji oraz zdobywania i potwierdzania kwalifikacji zgodnie z ich potrzebami oraz wymaganiami rynku pracy i społeczeństwa obywatelskiego, a także ułatwienie przepływu osób między sektorami gospodarki i państwami⁶.

1.3. Zarządzanie karierą zawodową w perspektywie LLL

Należy mocno podkreślić, że idea i polityka publiczna na rzecz LLL tworzą innowacyjną strategię edukacyjną, która, choć nie ogranicza się do kontekstu ekonomicznego, pozwala na dostosowanie potrzeb i możliwości osób aktywnych zawodowo do procesu transformacji współczesnej gospodarki i rynku pracy. „Uczenie się przez całe życie, jako filar gospodarki opartej na wiedzy, zostało określone jako «kształcenie okresowe» w celu wspierania wzrostu gospodarczego oraz możliwości szkolenia i zatrudnienia siły roboczej. W tej konceptualizacji edukacja okresowa oznacza zdolność do zaspokajania stale zmieniających się potrzeb rynku pracy w zakresie umiejętności i kompetencji”⁷. Perspektywa LLL jest odpowiedzią na wyzwania dzisiejszej gospodarki, w których kwalifikacje i role zawodowe podlegają szybszej niż kiedykolwiek dezaktualizacji, stanowiska i miejsca pracy są nieuchronnie zagrożone ryzykiem likwidacji, zaś od pracowników wymaga się częstej zmiany wiedzy i umiejętności. Współczesną sytuację zawodową cechuje nieciągła ścieżka kariery w wymiarze poziomym, związana z przemieszczaniem się z jednego miejsca zatrudnienia lub stanowiska pracy do innych oraz ograniczonym ruchem w ramach spłaszczonych hierarchii organizacyjnych⁸. Towarzyszą temu niepewność i niestabilność zatrudnienia, fluktuacje zapotrzebowania na nowe umiejętności i role zawodowe, częsta zmiana stanowisk pracy, zakresu obowiązków i zadań, a często również potrzeba przekwalifikowania i rozpoczęcia na nowo kariery w odmiennym od dotychczasowego środowisku. W takich warunkach rozwój zawodowy przybiera postać coraz bardziej nieregularnych i zindywidualizowanych trajektorii. Zasadniczym wyzwaniem dla pracowników i pracownic staje się indywidualne zarządzanie karierą. Polega ono na działaniach i wysiłkach traktowanych jako inwestowanie w zatrudnialność (*employability*), a więc podejmowanych w celu aktualizacji i powiększania zasobów, decydujących o dobrej pozycji na rynku pracy.

Perspektywa uczenia się przez całe życie stanowi dogodną ramę wspomagającą zarządzanie karierą w warunkach gospodarki opartej na wiedzy. Perspektywa ta

---

⁶ Zob. Założenia do strategii uczenia się przez całe życie, załącznik do uchwały nr 160/2013 Rady Ministrów z dnia 10 września 2013 r.

⁷ A. Wong, *Recognition of Prior Learning and social justice in higher education*, [w:] *Handbook of the Recognition of Prior Learning. Research into practice*, s. 180.

⁸ Zob. R. Florida, *Narodziny klasy kreatywnej*, Warszawa 2010.

udostępnia całe spektrum instytucji i narzędzi, dzięki którym osoby aktywne na rynku pracy mogą rozwijać i wzmacniać swój potencjał zawodowy. Poza elementami systemu edukacyjnego obejmuje ona w szczególności mechanizmy potwierdzania efektów uczenia się, osiągnięte w wymiarze pozaformalnym i nieformalnym. Dzięki temu, obok szkoleń, kursów i staży, różne rodzaje aktywności i doświadczeń stają się cennymi zasobami, nabywanymi przez jednostki w różnych okolicznościach, w różnym wieku i na różne sposoby. Jednak przetworzenie tych zasobów w rozpoznawalne osiągnięcia i umiejętności „wymaga prawomocnych i wiarygodnych procedur, umożliwiających walidację i uznawanie efektów uczenia się nabytych poza formalnymi uczelniami”⁹. W tym sensie Zintegrowany System Kwalifikacji oraz funkcjonujące zgodnie z jego logiką narzędzia potwierdzania efektów uczenia się tworzą strategiczne instrumentarium zarządzania karierą, pozwalające na optymalizację korzyści jednostek, gospodarki i społeczeństwa.

2. Zintegrowany System Kwalifikacji jako systemowe narzędzie realizacji idei Life Long Learning

2.1. Kontekst organizacyjno-normatywny powstania Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji

W powszechnie używanym języku określenie „kwalifikacje” definiowane było z poziomu atrybutów takich jak wiedza i umiejętności oraz odnoszone do kontekstu zawodowego albo określonej kategorii zadań. W konsekwencji tradycyjne rozumienie tego pojęcia odsyłało do charakterystyk zawodowych bądź pozostawało skorelowane z zajmowanym stanowiskiem pracy. Konstytuująca się w ostatnich latach transformacja paradygmatu w obszarze uczenia się zmodyfikowała znaczenie terminu „kwalifikacja”¹⁰. Jego absorpcja z uwagi na wieloletnią tradycję w dziedzinie kwalifikacji pochodzących z systemu kształcenia formalnego umożliwiła implementację holistycznego, koherentnego i systemowego rozwiązania w postaci Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji. Paralelnie do edukacji formalnej funkcjonuje ekosystem kwalifikacji nadawanych na podstawie odrębnych aktów normatywnych¹¹ oraz kwalifikacji, które nie mają umocowania w powszechnie obowiązującym prawie¹².

---

⁹ G. Pawelska-Skrzypek, B. Jałocha, op. cit., s. 50.

¹⁰ „Kwalifikacja: określony zestaw efektów uczenia się – zgodnych z ustalonymi standardami – których osiągnięcie zostało formalnie potwierdzone przez upoważnioną instytucję”. *Zapewnienie jakości procesu nadawania kwalifikacji spoza systemów oświaty i systemu szkolnictwa wyższego. Wskazówki do projektowania, organizowania przeprowadzania walidacji oraz wewnętrznego systemu zapewniania jakości*, red. M. Dybaś, Warszawa 2015, s. 7.

¹¹ Katalog ten wypełniają np. specjalizacje lekarskie, prawo jazdy, patent żeglarski czy kwalifikacje w zakresie górnictwa i ratownictwa górniczego.

¹² Zob. J. Pulwarski, *Certyfikacja ECDL – potwierdzanie kompetencji komputerowych po europejsku*, [w:] *Droga do Polskiej Ramy Kwalifikacji. Dobre praktyki w systemie kwalifikacji*, red. A. Chłoń-Domińczak, A. Fandrejewska, Warszawa 2015.

Dotychczasowa mechanika nadawania kwalifikacji w ramach systemów oświaty i szkolnictwa wyższego oraz poza tymi systemami, w ramach zdywersyfikowanych struktur i organizacji otrzymały analogiczne kwantyfikatory opisu oparte na: języku efektów uczenia się¹³, walidacji¹⁴, certyfikacji¹⁵ oraz zapewnieniu jakości¹⁶.

Wraz z podjęciem przez Sejm dn. 22 grudnia 2015 *Ustawy o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji* – wdrożonej 16 stycznia 2016 r. – zainicjowano nowy etap w rozwoju krajowego systemu kwalifikacji. Ustawa wprowadziła odrębną jakościowo strukturę w tej dziedzinie koncentrując się na zdefiniowaniu wystandaryzowanego pola proceduralno-procesowego. W ustawie określono fundamentalne definicje podstawowych pojęć, a także role i zadania różnych podmiotów funkcjonujących w obszarze kwalifikacji oraz wzajemne relacje między nimi. Istotą regulacji zawartych w ustawie jest wdrożenie spójnych rozwiązań systemowych, dotyczących kwalifikacji nadawanych poza systemami edukacji formalnej oraz większa integracja różnych obszarów, w których nadawane są kwalifikacje. Ustawa ma charakter komplementarny, koncentrując się na zasadach dotyczących funkcjonowania kwalifikacji.

Z mocy prawa do ZSK włączono kwalifikacje pełne nadawane w oświacie (świadczenia ukończenia poszczególnych typów szkół) oraz w szkolnictwie wyższym (dyplomy po ukończeniu studiów pierwszego i drugiego stopnia oraz stopień naukowy doktora), a także kwalifikacje cząstkowe nadawane w oświacie (kwalifikacje wyodrębnione w zawodach szkolnych). Do ZSK mogą być również włączane inne kwalifikacje nadawane w szkolnictwie wyższym (np. po ukończeniu studiów podyplomowych) oraz nadawane poza systemami oświaty i szkolnictwa wyższego¹⁷. Istotną kategorię kwalifikacji stanowią kwalifikacje rynkowe, które wynikają z popytu gospodarczego, zaś sposób do ich dochodzenia może mieć źródło w edukacji formalnej, pozaformalnej lub nieformalnej. Przyjęte regulacje mają się przyczynić do zwiększenia wiarygodności oraz zapewnienia porównywalności kwalifikacji nadawanych w Polsce i za granicą.

---

¹³ Efekty uczenia się – zasób wiedzy, umiejętności oraz kompetencji społecznych – nabytych w procesie uczenia się. *Zapewnienie jakości...*, op. cit., s. 7.

¹⁴ Walidacja – wieloetapowy proces sprawdzania efektów uczenia się posiadanych przez osobę i ich potwierdzania. W przypadku potwierdzenia osiągnięcia przez osobę wszystkich efektów uczenia się składających się na kwalifikację walidacja prowadzi do certyfikacji. I. Gmaj i in., *Walidacja – nowe możliwości zdobywania kwalifikacji*, Warszawa 2016, s. 11, 17.

¹⁵ Certyfikacja – proces, w którego wyniku uczący się otrzymuje od upoważnionej instytucji formalny dokument, stwierdzający, że osiągnął określoną kwalifikację. Certyfikacja następuje po walidacji. *Mała encyklopedia ZSK*, red. E. Danowska-Florczyk, Warszawa 2017, s. 21, 27.

¹⁶ Przez jakość kwalifikacji rozumie się jej funkcjonalność dla osób, które ją uzyskały lub starają się ją uzyskać, oraz dla otoczenia społecznego, w którym dana kwalifikacja funkcjonuje. *Zapewnienie jakości...*, op. cit., s. 7.

¹⁷ K. Królik, S. Sławiński, W. Stęchły, *Włączanie kwalifikacji do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji*, Warszawa 2018, s. 7–9.

2.2 Funkcjonowanie Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji

Zintegrowany System Kwalifikacji jest rozwiązaniem systemowym, które oferuje możliwość formalnego potwierdzenia umiejętności i wiedzy, zdobytych w trakcie samodzielnego uczenia się w drodze pozaformalnej i nieformalnej, oraz zapewnia powszechny dostęp do uporządkowanej listy obecnych na rynku kwalifikacji z ich jasno określonym opisem. Funkcjonowanie ZSK jest koordynowane przez ministra edukacji narodowej przy wsparciu Rady Interesariuszy¹⁸. Do zadań ministra koordynatora ZSK należy m.in.: projektowanie szczegółowych rozwiązań organizacyjno-technicznych dla ZSK, z uwzględnieniem planowanych kierunków jego rozwoju, wspomaganie ustalania właściwości ministrów dla poszczególnych kwalifikacji, monitorowanie funkcjonowania ZSK, w tym badanie karier zawodowych osób posiadających kwalifikacje nadawane w ramach systemu oświaty, upowszechnianie wiedzy o ZSK, opracowywanie na wniosek Rady Ministrów raportów dotyczących ZSK, prowadzenie portalu ZSK¹⁹. Ustawa poza wprowadzeniem jednolitej terminologii określiła wspólne zasady, wymogi i standardy dla wszystkich włączanych do ZSK kwalifikacji, ze szczególnym wyeksponowaniem mechanizmu nadawania zapewnienia jakości kwalifikacji²⁰.

Kluczowe instrumentarium ZSK stanowi Polska Rama Kwalifikacji (PRK)²¹ oraz Zintegrowany Rejestr Kwalifikacji (ZRK)²². PRK jest opisem hierarchii poziomów kwalifikacji określonych za pomocą charakterystyk efektów uczenia się ujętych w kategoriach wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych. Zintegrowany Rejestr Kwalifikacji gromadzi istotne informacje o wszystkich kwalifikacjach włączonych do ZSK. Każda kwalifikacja włączona do systemu musi być opisana w sposób określony w Ustawie o ZSK i posiadać przypisany jeden z ośmiu poziomów opisanych w PRK²³. Ustawa określa wymagania dotyczące zakresu i sposobu przedstawienia informacji o kwalifikacjach uregulowanych i rynkowych w toku procedury włączania kwalifikacji do ZSK oraz w ZRK.

Najistotniejszym komponentem opisu kwalifikacji jest przedstawienie efektów uczenia się wymaganych dla kwalifikacji. Zgodnie z ustawą wymagane dla danej kwalifikacji efekty uczenia się przedstawiane są w trzech częściach, które powinny być komplementarne względem siebie. W opisie muszą zostać ujęte wymagania dotyczące walidacji, które mają kluczowe znaczenie dla zapewniania jakości i porównywalności kwalifikacji nadawanych przez różne instytucje.

---

¹⁸ Rada Interesariuszy to organ opiniodawczo-doradczy opracowujący opinię na temat poziomu PRK procedowanej kwalifikacji. *Podstawowe procedury w realizacji zadań ministrów odpowiedzialnych za kwalifikacje w Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji*, red. A. Marszałek, T. Ziółkowski, Warszawa 2017, s. 16.

¹⁹ Zob. <http://www.kwalifikacje.gov.pl/>

²⁰ S. Sławiński, *Omówienie zasadniczych rozwiązań systemowych w ustawie o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji*, <https://www.kwalifikacje.gov.pl/o-zsk> [Dostęp: 20.10.2019]; *Mała encyklopedia ZSK*, op. cit., s. 36.

²¹ A. Chłoń-Domińczak i in., *Polska Rama Kwalifikacji*, Warszawa 2018, s. 5.

²² Zob. <https://rejestr.kwalifikacje.gov.pl/>

²³ A. Chłoń-Domińczak i in., *Polska Rama...*, op. cit., s. 6.

W ZSK podstawową zasadą jest, że kwalifikacje włączone do systemu nadają jedynie instytucje posiadające uprawnienie do certyfikowania. Uprawnienia do certyfikowania albo wynikają wprost z przepisów prawa, albo są nadane przez ministra właściwego dla danej kwalifikacji zgodnie z przepisami Ustawy o ZSK. Kwalifikacje nadaje się wyłącznie na podstawie pozytywnego wyniku walidacji wymaganych dla danej kwalifikacji efektów uczenia się. Ustawa o ZSK zawiera przepisy umożliwiające akumulowanie i przenoszenie osiągnięć, których dokonywać można w różnym miejscu i czasie, co finalnie stanowi podstawę nadania kwalifikacji. Obydwa procesy objęte są wewnętrznym i zewnętrznym systemem zapewniania jakości²⁴. Dotyczą one zasad postępowania, procedur, metod oraz rozwiązań organizacyjnych, służących zapewnianiu poprawności walidacji i certyfikowania oraz ich doskonaleniu²⁵. Sposób ewaluowania, monitorowania i facylitowania globalnej infrastruktury wdrożenia i ewolucji ZSK w powiązaniu z portfolio interesariuszy jest w istocie autoreferencyjnie uwiarygodniającą się strukturą.

Jak dowodzą doświadczenia innych krajów europejskich, dzięki wprowadzeniu systemu opartego na ramie kwalifikacji, procesach transparentnego ich sprawdzenia oraz certyfikowania, wzrasta liczba osób zainteresowanych formalnym potwierdzeniem swoich kompetencji, a także podnoszeniem kwalifikacji. Reasumując, można skonstatować, iż rozwiązanie, jakim jest Zintegrowany System Kwalifikacji, docelowo współkreuje proces podniesienia poziomu kapitału ludzkiego w Polsce.

3. Przykład krajowego rozwiązania na rzecz LLL: Potwierdzanie efektów uczenia się w polskich szkołach wyższych

3.1. Tło normatywne

Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym z dnia 27 lipca 2005 roku otworzyła możliwość rekrutacji na studia wyższe na podstawie „potwierdzenia efektów uczenia się”. W niniejszym artykule termin ten rozumiany jest zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 180 ww. ustawy, tj. jako „formalny proces weryfikacji posiadanych efektów uczenia się zorganizowanego instytucjonalnie poza systemem studiów oraz uczenia się niezorganizowanego instytucjonalnie, realizowanego w sposób i metodami zwiększającymi zasób wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych (...)”²⁶. W dalszej części

---

²⁴ Ustawa nakłada obowiązek posiadania wewnętrznego systemu zapewniania jakości i współpracy z instytucją, która pełni wobec tej IC funkcję podmiotu zewnętrznego zapewniania jakości PZZJ. *Mała encyklopedia...*, op. cit., s. 60.

²⁵ I. Gmaj, *Walidacja...*, op. cit., s. 37.

²⁶ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (DzU 2005 nr 164, poz. 1365 z późn. zm.). W obecnie obowiązującej Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (DzU 2018, poz. 1668 z późn. zm.) nie wprowadzono znaczących zmian.

artykułu stosowany jest skrót PEUs, wymiennie z terminem „walidacja”. Ustawa wprowadziła następujące regulacje dotyczące stosowania PEUs:

- warunkiem przyjęcia na studia I stopnia jest posiadanie matury i 5 lat doświadczenia zawodowego, a na studia II stopnia – licencjatu lub dyplomu równoważnego i 3 lat doświadczenia zawodowego;
- na podstawie PEUs można przyjąć maksymalnie 20% osób przyjętych na dany rok;
- w ramach tej procedury można potwierdzić maksymalnie 50% ECTS dla danego programu studiów;
- uczelnia ma prawo prowadzić PEUs na kierunkach posiadających akredytację;
- maksymalna opłata, jaką uczelnia może pobierać od kandydata, to poniesione przez nią koszty powiększone o 20%.

Ustawa zobowiązała uczelnie do przyjęcia uchwał dotyczących PEUs do 30 czerwca 2015 r.; wynikało to z uzgodnień podjętych przez państwa Unii Europejskiej²⁷. Tego typu rozwiązania funkcjonują z powodzeniem w niektórych krajach (np. Norwegia, Francja, Portugalia), w innych są wdrażane.

3.2. Idee i cele PEUs

Możliwość potwierdzenia efektów wcześniejszego uczenia się w szkołach wyższych wynika bezpośrednio z założeń zawartych w rządowym dokumencie strategicznym *Perspektywa na rzecz uczenia się przez całe życie*²⁸ i czyni uczelnie centrami uczenia się przez całe życie. Ma być efektem przyjęcia nowej perspektywy, w której w centrum znajduje się człowiek – osoba ucząca się, którą uczelnia ma za zadanie wspierać w rozwoju. Jak zwraca uwagę Maria Mendel, uczelnia ma pełnić w systemie LLL szczególną rolę: włączać „studentów nietradycyjnych”, którzy zyskują wstęp na studia na podstawie potwierdzenia ich wcześniejszych osiągnięć, w funkcjonujące programy studiów (a nie np. tworzyć dla nich odrębne programy). W ten sposób uczelnie integrują różne formy uczenia się, budując bliską relację ze swoim otoczeniem: „Efekty potwierdza się w zakresie odpowiadającym programom kształcenia w ramach oferty poszczególnych wydziałów (wymóg ustawowy: art. 170e, p. 2). Uczelnie, zgodnie ze swoją misją i strategią LLL, wchodząc w rolę «integratorów uczenia się przez całe życie», w określaniu indywidualnych ścieżek edukacyjnych studentów kojarzą własną ofertę kształcenia z ofertą innych instytucji, czyniąc to przy otwarciu się na zasoby lokalnego środowiska”²⁹.

---

²⁷ Por. D. Goggin, I. Sheridan, P. O’Leary, S. Cassidy, *A current overview of Recognition of Prior Learning (RPL) in Irish Higher Education*, 2015.

²⁸ *Perspektywa na rzecz uczenia się przez całe życie*, załącznik do Załącznika do uchwały nr 160/2013 Rady Ministrów z dnia 10 września 2013 r.

²⁹ M. Mendel, *Doradztwo w uczelni związane z potwierdzaniem efektów uczenia się kandydatów przed startem na studia*, [w:] „Studia Poradownicze / Journal of Counselling” 2016, vol. 5, s. 95–106.

3.3. Badanie eksploracyjne dot. PEUs w polskich szkołach wyższych

W 2019 roku Instytut Badań Edukacyjnych zrealizował badanie eksploracyjne, którego celem było uzyskanie wiedzy na temat praktyk w zakresie potwierdzania efektów uczenia się w polskich szkołach wyższych. Temat ten do tej pory nie był szeroko badany. Istnieje wprawdzie szereg opracowań dotyczących założeń funkcjonowania PEUs lub analizy rozwiązań prawnych³⁰, brakowało jednak ujęcia empirycznego, które pokazywałoby, w jaki sposób rozwiązania te są wdrażane, jakie dobre praktyki już funkcjonują i jakie trudności napotykają uczelnie. W ramach prac przygotowawczych przeprowadzono analizę danych zastanych nt. udostępniania przez uczelnie informacji o możliwości walidacji. Stopień dostępności informacji o PEUs stał się jednym z czynników doboru próby.

3.4. Metodologia badania

Ze względu na potrzebę uzyskania pogłębionej wiedzy wybrano metodę jakościową, która – umożliwiając odkrywanie przyczyn i charakteru zjawisk – przełożyła się na uzyskanie szerokiego spojrzenia na problematykę potwierdzania efektów uczenia się. W celu uzyskania możliwie pełnego obrazu sytuacji, zbadano uczelnie zróżnicowane pod względem: typu (np. uniwersytety bezprzymiotnikowe, uczelnie techniczne, PWSZ), rodzaju (akademickie i zawodowe), organu założycielskiego (publiczne i niepubliczne), rozmieszczenia geograficznego i wielkości ośrodków akademickich oraz zaawansowania w stosowaniu rozwiązań z zakresu PEUs. Założono realizację 50 półtoragodzinnych indywidualnych wywiadów pogłębionych w 10 uczelniach oraz wykorzystanie I, II i III doboru próby. Jednak ze względu na mniejsze niż zakładano doświadczenie uczelni w stosowaniu PEUs, konieczne było dobranie IV lub V próby w niektórych kategoriach. Z kolei ze względu na możliwości respondentów zrealizowano 57 wywiadów indywidualnych, 1 triadę i 2 diady, czyli łącznie wywiady z 62 respondentami reprezentującymi 18 uczelni. Pozwoliło to na poznanie różnorodnych rozwiązań i dobrych praktyk, a także trudności i przeszkód w szerszym stosowaniu PEUs. W badaniu wzięli udział przedstawiciele władz uczelni, pracownicy administracyjni z poziomu uczelni i ich jednostek (w tym biur jakości kształcenia), pracownicy naukowo-dydaktyczni oraz studenci.

3.5. Wnioski z badania

Ze względu na formułę artykułu, nie jest możliwe przedstawienie kompletnych, pogłębionych wniosków z przeprowadzonego badania. W związku z tym omówiono wniosek ogólny oraz zagadnienia, które szczególnie wiążą się z problematyką gospodarki 4.0.

---

³⁰ Por. J. Lewicki, *Nowe wyzwania walidacji w polskich uczelniach – potwierdzanie efektów uczenia się osiągniętych poza szkolnictwem wyższym*, [w:] „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, nr 1(47)/2016, s. 145–162.

3.5.1. Wnioski ogólne

Pierwszym wnioskiem jest to, że PEUs jest marginalną praktyką. W tych (bardzo nielicznych) uczelniach, w których PEUs funkcjonuje, procedurę przeszły pojedyncze osoby (do 10). Podstawową przyczyną podawaną przez respondentów jest brak zainteresowania ze strony kandydatów, wynikający najprawdopodobniej z braku wiedzy o tej możliwości. Badani wskazują, że brakuje wsparcia, kampanii informacyjnej (także o charakterze ogólnopolskim bądź regionalnym, a nie jedynie z poziomu uczelni), a co za tym idzie – chętnych.

Drugi ogólny wniosek dotyczy typu uczelni, w których PEUs funkcjonuje. Przede wszystkim są to uczelnie prywatne, raczej na kierunkach praktycznych niż akademickich. Przykładowo, w toku realizacji badania zweryfikowano, czy PEUs jest prowadzone w Państwowych Wyższych Szkołach Zawodowych – przyjęto hipotezę, że mogą być one tym rodzajem uczelni, w których będzie to bardziej popularne. Na blisko 50 PWSZ PEUs zastosowano w praktyce jedynie w kilku. W uczelniach, w których PEUs funkcjonuje (głównie prywatnych) przyjęto na tej podstawie studentów m. in. na takie kierunki jak logistyka, ekonomia, zarządzanie, turystyka i rekreacja, pedagogika i dziennikarstwo, a w przypadku szkół akademickich (w tym prywatnych) – m. in. prawo, psychologia i socjologia.

Trzeci ogólny wniosek dotyczy przyszłości funkcjonowania PEUs w polskich szkołach wyższych oraz opłacalności procedury. Ustawodawca określił, że maksymalny odsetek studentów przyjętych na podstawie PEUs to 20% na danym roku. Badani wskazują, że bez promocji tego rozwiązania wypełnienie „limitu” jest nierealne, ponieważ do PEUs przystępują pojedyncze osoby nawet nie w skali kierunku, a całej uczelni. Wynika z tego brak opłacalności finansowej PEUs – badani wskazują, że choć z ustawy wynika, że uczelnie mogłyby na PEUs zarabiać, to obecnie dopłacają do procedury. Wskazują, że jest ona marginalna, więc każdy kandydat pochłania dużą ilość czasu pracowników, a obciążenie go pełnymi kosztami pogłębiłoby brak zainteresowania.

3.5.2. PEUs i gospodarka 4.0

W koncepcji badania przyjęto hipotezę, iż ważną motywacją uczelni do stosowania PEUs jest przede wszystkim chęć zwiększenia liczby studentów, a co za tym idzie – uzyskania korzyści finansowych (z opłat za procedurę i czesnego). Badanie wykazało jednak, że uczelnie decydują się na ten skomplikowany i kosztowny dla nich proces z innych powodów, opisanych poniżej:

- 1) motywacje ideowe – wskazywano, że idee LLL są dla uczelni ważne i że PEUs wdrożono, by wyjść naprzeciw wyzwaniom współczesnego świata, wspierać w uczeniu się przez całe życie osoby, które do tej pory pozostawały poza sferą zainteresowania uczelni. Wskazywano, że stosując PEUs uczelnie wpisują się w trendy europejskie i przyczyniają się do rozwoju Polski nie tylko w aspekcie ekonomicznym, ale także społecznym,
- 2) ważny jest wizerunek uczelni jako otwartej na potrzeby różnych grup – wskazywano, że istotne jest, by ludzie (społeczeństwo) mieli poczucie, że uczelnia jest

miejszem otwartym na ich potrzeby i żeby stawała się naturalnym środowiskiem podwyższania ich kompetencji. Wśród grup, na które uczelnie chcą być otwarte, wskazywano osoby na różnych etapach i ścieżkach kariery zawodowej, powracające na rynek pracy, decydujące się na przekwalifikowanie, a także biznes i sektor usług społecznych,

- 3) uczelnie mają obowiązek współpracy z otoczeniem społecznym (sektorem publicznym, przedsiębiorcami oraz trzecim sektorem), a PEUs jest dobrą formą tej współpracy, ponieważ odpowiada na potrzeby wszystkich interesariuszy. Jednocześnie jest metodą zorientowaną społecznie, a nie jedynie technologicznie. Podstawową wartością, wspólną dla wszystkich ww. grup podmiotów, jest człowiek, którego rozwój wspiera uczelnia, pracodawcom dając jednocześnie lepiej wykwalifikowanych i zmotywowanych pracowników.

Badani wskazywali także nieoczywisty pozytywny efekt PEUs jako element współpracy z otoczeniem. Uczelnie nie tylko kształcą pracowników, np. skierowanych na studia przez pracodawców, ale także pozyskują wykładowców-praktyków: osoby, które dostały się na studia na podstawie PEUs, po uzyskaniu tytułu zawodowego mogą prowadzić zajęcia dla innych studentów, dzieląc się swoim doświadczeniem³¹.

Dzięki realizacji badania możliwe było poznanie zalet wprowadzenia rozwiązań PEUs z perspektywy uczelni. Oczywiście dostrzegano również wady i ryzyka, jednak nie skupiono się na nich w niniejszym tekście. Badani wskazywali, że wprowadzenie PEUs jest nowoczesne, zbliża Polskę do „starej” Unii, pozwala odpowiadać na pojawiające się wyzwania, zarówno społeczne, jak i gospodarcze. Uczelnie mają zdolność i powinny wspierać społeczeństwo w odpowiadaniu na wyzwania stawiane przez gospodarkę 4.0, takie jak otwartość na zmiany, zdolność do ciągłego uczenia się i szybkiego przekwalifikowywania.

Wdrożenie zaawansowanych rozwiązań technologicznych, sprawiających, że wiele prac może być wykonywanych automatycznie, wymaga od członków społeczeństw rozwoju trzech grup kompetencji. Po pierwsze, konieczne jest przygotowanie ludzi do funkcjonowania w zmienionym i stale zmieniającym się świecie (kompetencje adaptacyjne). Po drugie, potrzebne jest wykształcenie pracowników, którzy będą zdolni do rozwijania tych rozwiązań i pracy w nowych sektorach gospodarki. Po trzecie natomiast, niezbędne jest danie ludziom narzędzi do rozwijania kompetencji emancypacyjnych³², samodzielnego określania swoich ścieżek i dążenia do szczęścia. Wprowadzenie możliwości PEUs odpowiada na wszystkie trzy wymienione wyzwania – rozwijania różnych rodzajów kompetencji. Osoby przyjęte na studia jako

---

³¹ Zjawisko to ilustrują dwa przykłady: policjanta, który na podstawie PEUs podjął studia z kryminologii i, po ich ukończeniu, rozpoczął nauczanie na tym kierunku oraz projektanta mody, który – gdy ukończy studia w jednej z uczelni artystycznych – również będzie prowadził zajęcia akademickie. Badani wskazywali także, że studenci przyjęci na podstawie PEUs już w trakcie studiów dzielą się swoją wiedzą płynącą z praktyki, co jest cenne zarówno dla innych studentów, jak i wykładowców.

³² Więcej na temat kompetencji adaptacyjnych i emancypacyjnych por. H. Solarczyk-Szwec, V. Kosińska, A. Matusiak, *Kompetencje społeczne na wejściu w dorosłość. Krytyczna analiza podstawy programowej kształcenia ogólnego dla IV etapu edukacyjnego*, [w:] „Edukacja Dorosłych” 2016, nr 2, s. 29–44.

„studenci niestandardowi” zyskują możliwość uczenia się na kierunkach, które 10 czy 20 lat temu po prostu nie istniały, a co za tym idzie, w czasie, gdy osoby te mogły podjąć studia w sposób tradycyjny (bądź podjęły i ich nie ukończyły), nie miały możliwości zdobycia potrzebnych dziś umiejętności. Dla osób pracujących w zawodach, które odchodzą, bądź będą odchodzić do przeszłości, konieczne jest zyskanie możliwości przekwalifikowania się. Uczelnie odpowiadają więc zarówno na potrzeby ludzi (uzyskanie kompetencji pożądanых na rynku), jak i gospodarki (kształcąc potrzebnych specjalistów). Tym samym pozyskując i kształcąc nowe grupy osób, wspierają rozwój społeczno-ekonomiczny i jednocześnie realizują swoją misję, stając się centrami uczenia się przez całe życie.

W kontekście społecznych konsekwencji gospodarki 4.0 szczególnie ważne jest trzecie wyzwanie, czyli rozwijanie kompetencji emancypacyjnych. Wdrożenie PEUs stworzyło szansę włączenia w społeczność akademicką osób dotychczas pozostających z różnych przyczyn poza nią. Dało im możliwość nieskrępowanego rozwoju m. in. poprzez udział w zajęciach akademickich, procesach studiowania i rozwijania swoich zainteresowań, co przyczynia się do budowania poczucia własnej wartości. Wreszcie, pozwala uczestniczyć w formach sprzyjających samodzielności myślenia, umiejętności ciągłego uczenia się i samodzielnego kształtowania ścieżek rozwoju zawodowego, osobistego i społecznego.

Podsumowanie

Rozwój idei LLL jest niezbędny dla funkcjonowania społeczeństw w realiach gospodarki 4.0. Promowanie jej we wszystkich grupach społecznych jest warunkiem harmonijnego rozwoju. Pozwala znajdować odpowiedzi na zróżnicowane potrzeby jednostek i wspierać je na różnych etapach ścieżek edukacyjno-zawodowych. Przytoczone w tekście przykłady ZSK i PEUs pokazują, że uczenie się przez całe życie jest możliwe w coraz większej grupie podmiotów, zarówno publicznych, jak i prywatnych, związanych z sektorem przedsiębiorstw, NGO, edukacji i szkolnictwa wyższego. Wspieranie LLL staje się więc po prostu jednym z obszarów ich działania.

Bibliografia

Akty prawne:

- Perspektywa na rzecz uczenia się przez całe życie, załącznik do Załącznika do uchwały nr 160/2013 Rady Ministrów z dnia 10 września 2013 r.
- Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (DzU 2005 nr 164, poz. 1365 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (DzU 2018, poz. 1668 z późn. zm.)

Ustawa z 22. grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji.
Założenia do strategii uczenia się przez całe życie, załącznik do uchwały nr 160/2013
Rady Ministrów z dnia 10 września 2013 r.

Literatura:

- Chłoń-Domińczak, A. i in. (2018). *Polska Rama Kwalifikacji* (s. 5). Warszawa.
- Drucker, P. (1999). *Spółeczeństwo pokapitalistyczne*. Warszawa.
- Duvekot, R. (2014). W: *Handbook of the Recognition of Prior Learning. Research into practice*, J. Harris, Ch. Wihak, J. Van Kleef (red.).
- Florida, R. (2010). *Narodziny klasy kreatywnej*. Warszawa.
- Giddens, A. (2008). *Konsekwencje nowoczesności*. Kraków.
- Gmaj, I. i in. (2016). *Walidacja – nowe możliwości zdobywania kwalifikacji*. Warszawa.
- Goggin, D., Sheridan, I., O’Leary, P., Cassidy, S. (2015). *A current overview of Recognition of Prior Learning (RPL) in Irish Higher Education*, <https://www.teachingandlearning.ie/wp-content/uploads/NF-2015-A-Current-Overview-of-Recognition-of-Prior-Learning-RPL-in-Irish-Higher-Education.pdf> [Dostęp: 22.10.2019].
- Królik, K., Sławiński, S., Stęchły, W. (2018). *Włączanie kwalifikacji do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji*. Warszawa.
- Lewicki, J. (2016). Nowe wyzwania walidacji w polskich uczelniach – potwierdzanie efektów uczenia się osiągniętych poza szkolnictwem wyższym. *Nauka i Szkolnictwo Wyższe*, nr 1(47), s. 145–162.
- Mała encyklopedia ZSK*, red. E. Danowska-Florczyk, Warszawa 2017.
- Mendel, M. (2016). Doradztwo w uczelni związane z potwierdzaniem efektów uczenia się kandydatów przed startem na studia. *Studia Poradownicze / Journal of Counsellogy*, vol. 5, s. 95–106.
- Pawelska-Skrzypek, G., Jałocha, B. (2013). W: *Uznawanie efektów uczenia się nabytych poza edukacją formalną (RPL) w szkolnictwie wyższym. Wyzwania projektowania systemu*, red. G. Pawelska-Skrzypek, B. Jałocha. Zagrzeb.
- Pulwarski, J. (2015). Certyfikacja ECDL – potwierdzanie kompetencji komputerowych po europejsku. W: A. Chłoń-Domińczak (red.), A. Fandrejewska, *Droga do Polskiej Ramy Kwalifikacji. Dobre praktyki w systemie kwalifikacji*. Warszawa.
- Solarczyk-Szwec, H., Kopińska, V., Matusiak, A. (2016). Kompetencje społeczne na wejściu w dorosłość. Krytyczna analiza podstawy programowej kształcenia ogólnego dla IV etapu edukacyjnego. *Edukacja Dorosłych*, nr 2, s. 29–44.
- Schwab, K. (2018). *Czwarta rewolucja przemysłowa*. Kraków.
- Wong, A. *Recognition of Prior Learning and social justice in higher education*[w:] *Handbook of the Recognition of Prior Learning. Research into practice*.
- Dybaś M. (red.). (2015). *Zapewnienie jakości procesu nadawania kwalifikacji spoza systemów oświaty i systemu szkolnictwa wyższego. Wskazówki do projektowania, organizowania przeprowadzania walidacji oraz wewnętrznego systemu zapewniania jakości*. Warszawa.

Sławiński S. *Omówienie zasadniczych rozwiązań systemowych w ustawie o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji*, <https://www.kwalifikacje.gov.pl/o-zsk> [dostęp: 20.10.2019].

Strony internetowe:

<http://www.kwalifikacje.gov.pl>

<https://rejestr.kwalifikacje.gov.pl/>

Gmina, innowacje a studia dualne

Municipality – innovations and dual studies

Streszczenie

Przedstawiany artykuł dotyczy znaczenia innowacji społecznych w zaspokajaniu potrzeb mieszkańców lokalnych samorządów. Pokazuje się w nim rolę innowacji w życiu gospodarczym i społecznym i ich krótką charakterystykę, z wyszczególnieniem innowacji wprowadzanych przez samorządy. Gminy w zasadzie nie są typowymi podmiotami tworzącymi innowacje, odgrywają jednak znaczącą rolę przy ich inicjowaniu, wspieraniu, wdrażaniu. Duże gminy występują w różnych rolach w tworzeniu klimatu innowacyjnego w zasysaniu proponowanych im nowych rozwiązań, we wdrażaniu nowoczesnych form obsługi mieszkańców, bądź w wywieraniu presji na podległe im podmioty komunalne w zakresie bardziej nowoczesnych, oszczędniejszych form świadczenia usług publicznych. Możliwości małych gmin w tym zakresie są daleko ograniczone, niemniej jednak one też proponują mieszkańcom nowoczesne formy obsługi. Gminy inspirujące, bądź wdrażające innowacje, dysponują najczęściej wysoko kwalifikowaną kadrą, która widzi potrzebę ciągłego dokształcania się. Jakość życia w gminach mniejszych i sposoby komunikacji z danym urzędem też są pochodną kwalifikacji ich pracowników. W jednym i drugim przypadku możliwość studiowania i wykonywania swojej pracy jest dobrym rozwiązaniem dla pracowników zatrudnionych w urzędach. Na potrzeby tej grupy zawodowej odpowiadają studia dualne proponowane przez szkoły wyższe, w tym przez Wyższą Szkołę Ekonomii i Innowacji w Lublinie.

Słowa kluczowe: innowacje, gmina, usługi publiczne, studia dualne.

Summary

The article presents the importance of social innovation in order to fulfil the needs of local government residents. It also demonstrates the role of innovation in economic and social life and summarizes its characteristics, focusing on the innovations introduced by local governments. In general, municipalities don't create innovations but they play a significant role in their initiation, support and implementation. Large municipalities play various roles in creating an innovative climate. They absorb new solutions proposed to them by implementing modern forms of service for residents or exerting pressure on municipal entities subordinated to them in terms of more modern and more economical forms of public service provision. The possibilities of small municipalities in this area are far more limited but they also offer residents modern forms of service. Local authorities

that inspire or implement innovations usually have a highly qualified staff who see the need for continuous training. The quality of life in smaller municipalities and the methods of communication within a given office also derive from the qualifications of their employees. In these circumstances, employees in public offices have excellent opportunities to study and work. Dual studies proposed by various universities, including the University of Economics and Innovation in Lublin are responding to the needs of this professional group.

Key words: *innovations, community, public services, studies dual, municipality.*

Współczesna gospodarka opiera się na wiedzy i nowych technologiach oraz produktach wprowadzanych w całym świecie. Procesy innowacyjne, decydujące o roli i pozycji nowoczesnych gospodarek, są skutkiem różnego rodzaju związków pomiędzy państwem, przedsiębiorstwami, instytucjami naukowo-badawczymi oraz organizacjami pozarządowymi. Istotną rolę w kreacji i wprowadzaniu innowacji odgrywa otoczenie środowiskowe oraz polityka władz publicznych, które stawiają różnego rodzaju zadania środowiskom biznesowym w celu rozwiązywania m.in. lokalnych problemów. Jednostki samorządu terytorialnego, jakimi są gminy, inicjują, bądź wspierają innowacyjność podmiotów, widząc w tych procesach możliwość lepszego zaspokajania potrzeb lokalnych społeczności. Na pewno inna jest pozycja, możliwości i kompetencje gmin dużych w realizacji tych procesów, inna zaś gmin małych, które nie mogą w znaczący sposób wpływać na otoczenie. W odniesieniu do małych gmin, ich inspirująca rola w procesach innowacyjnych jest pochodną jakości kadr urzędów gmin, na czele z ich włodarzami: prezydentami, burmistrzami, wójtami. Podwyższenie kwalifikacji pracowników samorządowych przyczynia się do innego spojrzenia na potrzeby mieszkańców, na współpracę i komunikację z nimi. Na pewno studia dualne, łączące pracę z równoczesnym zdobywaniem wiedzy, rozszerzą kompetencje pracowników instytucji samorządowych, będą podstawą bardziej nowoczesnych, często innowacyjnych, form zaspokajania potrzeb mieszkańców danej jednostki terytorialnej.

1. Zarys innowacji

Pojęcie innowacji (od. łac. *innovatio*, czyli odnowienie), jest związane z wytwarzaniem jakościowo nowych produktów lub usług, bądź ich ulepszeniem, ale również ze zmianami procesów technologicznych, systemów organizacyjnych bądź innego – lepszego – sposobu działania danej organizacji. Pojęcie innowacji wprowadził do teorii ekonomii A. Schumpeter, który określił pięć zdarzeń traktowanych jako innowacje¹:

---

¹ E. Dworak, *Gospodarka oparta na wiedzy w Polsce. Ocena, uwarunkowania, perspektywy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012, s. 59.

- wprowadzenie na rynek zupełnie nowego produktu lub usługi, ale także zmiana produktu istniejącego, który zwiększa jego jakość i użyteczność,
- wprowadzenie nowej metody produkcji, może to być metoda oparta na nowych odkryciach i wynalazkach, jak i ulepszenie oparte na istniejącej wiedzy,
- wprowadzenie nowoczesnych technologii,
- znalezienie i rozwój nowych rynków zbytu,
- wykorzystanie nowych surowców lub podzespołów,
- nowe formy organizacji firmy – zarówno wewnątrz, jak i pomiędzy firmami².

Schumpeter generalnie wiązał innowacje ze sferą wytwórczą, z przedsiębiorstwami, z czasem to pojęcie ewoluowało poza obszary działalności gospodarczej, przenosząc się do sfery społecznej, kulturalnej, politycznej.

Według metodologii i zaleceń Oslo Manual innowacje dzieli się na cztery typy³:

1. Produktowe – produkt do tej pory nieznan lub produkt znacznie zmodernizowany.
2. Procesowe – modyfikacja czynników i właściwości procesów wytwórczych.
3. Marketingowe – udoskonalenie systemów marketingowych.
4. Organizacyjne – nowe lub unowocześnione systemy organizacyjne.

Innowacje możemy wyodrębniać w różnych układach, biorąc pod uwagę kryteria ich podziału⁴, gdyż klasyfikacja Oslo Manual daje podstawy do ich dalszego zróżnicowania.

Podstawą kreacji nowych produktów są nowe technologie, pojawianie się nowych rozwiązań w sferze gospodarczej lub społecznej, szczególnie obecnie u progu czwartej rewolucji przemysłowej związanej m.in. ze sztuczną inteligencją, automatyzacją procesów wytwórczych, internetem rzeczy, oraz z siecią 5G i sposobami przetwarzania i gromadzenia danych (chmury)⁵. P. Drucker traktuje natomiast innowacje jako wszelkie zmiany produktów, ale i sposobów ich wdrażania⁶. Jego podejście do procesów innowacyjnych dało podstawy do współczesnego rozumienia innowacji, które traktowane są znacznie szerzej i odnoszą się do nowych sposobów działania osób, instytucji, lub też nowych form organizacyjnych. Wszelkie udoskonalenia określonych podmiotów, poprawiające ich funkcjonowanie, bądź wpływające na lepszą obsługę klientów, oraz mieszkańców danego terytorium, można zaliczać do działań innowacyjnych w sytuacji, gdy przełamują dotychczasowe standardy.

W wielu publikacjach wyróżnia się innowacje społeczne, odnoszone zarówno do istotnych zmian w przedsiębiorstwach związanych np. z wdrażaniem nowych technik motywacyjnych⁷, oraz innowacje wprowadzane przez różne instytucje społeczne lub polityczne związane ze zmianą ich postępowania.

² https://mfiles.pl/pl/index.php/Innowacyjna_teoria_przedsi%C4%99biorstwa

³ PODRĘCZNIK OSLO: ZASADY GROMADZENIA I INTERPRETACJI DANYCH DOTYCZĄCYCH INNOWACJI, Wspólna publikacja OECD i Eurostatu, wyd. trzecie, s. 19.

⁴ M. Brzeziński, D. Mielicka, *Innowacyjność regionów Polski Wschodniej*, Wyd. Naukowe WSEI, Lublin 2013, s. 8.

⁵ R. Białek i B. Białek, *Nowe technologie w czwartej rewolucji przemysłowej*, rękopis artykułu złożonego do druku, Monografie WSEI.

⁶ Drucker, P.F. (1968). *The Practice of Management*, Harper Collins, London, s. 58.

⁷ <https://mfiles.pl/pl/index.php/Innowacja>

„Innowacje społeczne to również nowe działania społeczne, mające na celu polepszenie jakości życia osób, narodów, społeczności. Owa nowość może wynikać z wprowadzania unikalnych rozwiązań, ale także z faktu wdrożenia już znanego rozwiązania, występującego w nowym kontekście społecznym”⁸.

Innowacje społeczne wynikają ze specyfiki potrzeb artykułowanych przez dane grupy społeczne i są dostosowane do ich lokalnego charakteru. Często są efektem inicjatyw oddolnych, identyfikowane i realizowane przez lokalnych liderów lub organizacje pozarządowe. Komisja Europejska za innowacje społeczne uznaje wszelkie oryginalne działania oparte na wykorzystaniu lokalnych zasobów, przy współudziale partnerów z różnych sektorów w celu rozwiązania istotnych dla danej społeczności problemów⁹.

Za prekursora innowacji społecznych uważa się Mohammada Yunusa, założyciela Grameen Bank, który udzielał biedakom z Bangladeszu mikropożyczek na rozwój działalności gospodarczej. Otrzymał za swoją działalność pokojową Nagrodę Nobla w 2006 r., był on też inspiratorem globalnej organizacji ASHOKA, zrzeszającej przedsiębiorców społecznych, wprowadzających innowacyjne działania dla rozwiązania globalnych problemów społecznych¹⁰.

Celem wszystkich innowacji jest:

- długookresowy wzrost gospodarczy,
- rozszerzenie wachlarza dostępnych produktów i usług,
- wprowadzanie nowych procesów technologicznych lub poprawa istniejących,
- przekształcanie rzeczywistości gospodarczej – przemysł 4,0, sieć 5G, robotyka.

W ramach innowacji społecznych za główne cele można uznać lepsze funkcjonowanie zbiorowości społecznych, sprawniejsze zaspokajanie ich potrzeb, kreacja więzi społecznych, itp.

O przesłankach decydujących o innowacyjności regionów dyskutowano m.in. na konferencji innowacyjnych regionów świata w Seattle w 2008 r. Skróconą receptę na innowacyjność regionu zawarto w trzech syntetycznych wskaźnikach:

- edukacja,
- przedsiębiorczość,
- środowisko.

Wymienione powyżej czynniki decydują o konkurencyjności regionów i możliwościach kreowania w nich innowacji. Co najmniej dwa elementy są zależne od jednostek samorządu terytorialnego, gdyż o kształcie edukacji szkolnictwa średniego decydują starostowie, zaś środowisko w sensie stwarzania korzystnych warunków do zakładania przedsiębiorstw oraz prowadzonych przez nie innowacji, jest zależne od decyzji podejmowanych na szczeblu gmin. Gminy jako instytucje formalnie nie są innowatorami, ale mogą innowacyjność produkcji i usług wywoływać, inspirować, lub wykorzystywać w toku obsługi mieszkańców danego terytorium.

---

⁸ Wikipedia

⁹ Por. https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/policy/social_en

¹⁰ Por. I. Morawska-Jackiewicz; *Innowacje społeczne w miastach europejskich. Przykłady dobrych praktyk*. http://www.studiamiejskie.uni.opole.pl/wp-content/uploads/2017/03/S_Miejskie_23_2016-Morawska.pdf

2. Innowacyjna gmina

Gmina należy do sektora jednostek publicznych i jej głównym zadaniem jest jak najlepsze zaspokajanie potrzeb lokalnej społeczności w zakresie wyodrębnionych dla niej zadań¹¹. Gmina w tym celu wykorzystuje wszelkie dostępne środki, wprowadzając także nowoczesne metody obsługi mieszkańców – innowacje. Termin innowacyjna gmina w świadomości powszechnej jest obecny od kilkunastu lat, obecnie w Polsce są konkursy na „Innowacyjną Gminę”, zarówno w skali województw, jak i ogólnopolskiej, w ramach których wybiera się samorządy najlepiej służące swoim mieszkańcom (np. w roku 2019 za takie gminy uznano wśród metropolii – Poznań, zaś wśród gmin wiejskich Iławę)¹². W międzynarodowych badaniach innowacyjności sektora publicznego interesariusze określali innowacje w tym sektorze, jako:

- 1) coś zupełnie nowego i niezwykłego, co powstaje po raz pierwszy;
- 2) coś nowego dla danego kraju, miasta, terytorium¹³.

Odnosząc się do powyższych stwierdzeń można powiedzieć, że każdy nowy, lepszy, pomysł zaspokajania potrzeb mieszkańców nosi znamiona innowacji. Gminy starają się rozwiązywać problemy mieszkańców w sposób jak najbardziej nowoczesny, podejmując współpracę z podmiotami prywatnymi i publicznymi typu Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. W opracowaniu *Współpraca ośrodków innowacji z administracją publiczną* autorzy M. Nowak, M. Mażewska, S. Mazurkiewicz opisują różne możliwości wpływania administracji publicznej na procesy innowacyjne, poczynawszy od współpracy z ośrodkami innowacyjnymi, poprzez działania animacyjne aż do instrumentów pobudzania innowacyjności¹⁴. Rola, jaką pełnią samorządy w kształtowaniu innowacji, bądź środowiska, które im sprzyja, jest zależna oczywiście od ich wielkości, zasobów finansowych ale i otoczenia biznesowego i intelektualnego. Naturalną konsekwencją tych elementów jest różnicowanie postaw i ról gmin, duże gminy (miasta) mają o wiele większe możliwości realnego kształtowania innowacji na terenie swojego działania niż małe gminy, często borykające się z problemami finansowymi, bądź też z mało kreatywnymi pracownikami i radnymi. Niemniej jednak małe gminy mogą też wprowadzać nowinki techniczne lub organizacyjne, otwierające ich na mieszkańców (transmisje sesji rady, udostępnienie kalendarza w Internecie przez wójta, informacje sieciowe o powinnościach płatniczych mieszkańców, energetyka odnawialna, itp.). Role pełnione przez gminy w odniesieniu do procesów innowacyjnych przedstawia poniższy rysunek.

¹¹ Art. 7. 1. Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy, por. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, DzU 1990 nr 16, poz. 9.

¹² Por. np. <https://serwisy.gazetaprawna.pl/samorzad/artykuly/1414900,perly-samorzadu-2019-ranking.html>

¹³ Innowacje w sektorze publicznym, opracowanie, fundusze ARC, Sofia 2013, s. 21.

¹⁴ E-book M. Nowak, M. Mażewska, S. Mazurkiewicz, *Współpraca ośrodków innowacji z administracją publiczną*, Łódź–Gdańsk–Kielce 2011.

Rys. 1. Rola gminy w tworzeniu innowacji

Źródło: opracowanie własne

- Twórca – wdraża nowe unikatowe metody obsługi mieszkańców – e-samorząd.
- Inicjator – podejmuje działania, zachęca do wprowadzania nowych rozwiązań.
- Inspirator – zgłasza zapotrzebowanie na rozwiązanie określonych problemów.
- Kreator popytu innowacyjnego – zgłasza chęć zakupu nowoczesnych innowacyjnych produktów i projektów.
- Pośrednik kadrowy – profile kształcenia w szkołach średnich i współpraca z uczelniami wyższymi.
- Organizator infrastruktury – w tym przygotowanie terenów inwestycyjnych, parki technologiczne.
- Negocjator – rozmowy z inwestorami, przyciąganie kapitałów.
- Inwestor – partnerstwo publiczno-prywatne, pomoc finansowa, bezpośrednie inwestycje komunalne.
- Opiekun, mentor – pomoc i doradztwo w organizacji podmiotów innowacyjnych, np. startupy, inkubatory przedsiębiorczości.
- Pośredni finansista – zmniejszenie obciążeń fiskalnych, zwolnienia i ulgi podatkowe, strefy ekonomiczne.
- Promotor – wspólna promocja regionu, podmiotów i przedsięwzięć innowacyjnych realizowanych w gminie.

Większość tych ról jest zarezerwowana dla dużych gmin. Duże miasta – metropolie, są motorem rozwoju współczesnego świata. San Francisco, Nowy Jork, Londyn, Seul, Tajpej, Singapur, Toronto, Sztokholm¹⁵ i inne to ośrodki promieniujące na otoczenie. W nich skoncentrowane są startupy, tam głównie realizowane są innowacje, będące efektem nowych wynalazków, nowych technologii, nowych pomysłów. W Polsce jest podobnie, podmioty w metropoliach tworzą innowacje, w nich lokują się startupy, kreujące nowe technologie. Duże miasta aspirują do miana miast inteligentnych (smart city), w których nowe technologie decydować będą o ich funkcjonowaniu¹⁶.

Gminy małe występują raczej w roli imitatorów rozwiązań innowacyjnych, narzucanych im określonymi ustawami¹⁷, lub naśladują pewne rozwiązania występujące w większych ośrodkach, ale też wprowadzają własne udoskonalenia, poprawiające zastaną infrastrukturę, nowe inicjatywy angażujące mieszkańców lub nowe formy ich obsługi. Na pewno różnice pomiędzy małymi i dużymi gminami w zakresie kreacji i adaptacji innowacji są warunkowane jakością kadr zatrudnianych w urzędach oraz wyobraźnią, doświadczeniem i wiedzą radnych oraz włodarzy gmin w osobach wójtów, burmistrzów, prezydentów. Odpowiedzią na większą innowacyjność jednostek samorządu terytorialnego jest oferta studiów dualnych.

3. Studia dualne dla pracowników sektora publicznego

Studia dualne dają szansę na łączenie pracy zawodowej z równoczesnym doszkalać się w szkole wyższej, są one kierowane w zasadzie do osób pracujących – ale nie tylko – również do osób chcących uzyskać wiedzę w określonej dziedzinie w celu wykorzystania jej w wykonywanej pracy zawodowej. Ich idea i organizacja polega na równoległym studiowaniu określonych kierunków (administracja, ekonomia) oraz świadczeniu pracy w dotychczasowym miejscu zatrudnienia. Warunkiem skuteczności takiej formy kształcenia jest angażowanie kierownictwa zakładu pracy z uczelnią w prowadzeniu studenta. Firmy będą mogły mieć określone korzyści z faktu umieszczenia swojego pracownika na określonym kierunku, gdyż może on swój projekt badawczy, podsumowujący studia, opracowywać w oparciu o potrzeby konkretnego pracodawcy. Z kolei student niebędący pracownikiem a współpracujący z danym zakładem pracy w oparciu o podpisaną umowę stażową, może być odpowiednio prowadzony i kształtowany zgodnie z potrzebami kadrowymi tej firmy. Dodatkowym atutem studiów dualnych jest stabilizacja kadry, co najmniej przez czas objęty studiowaniem.

---

¹⁵ <https://businessinsider.com.pl/technologie/najbardziej-technologicznie-rozwiniete-miasta/lvktb6j>

¹⁶ *Zrównoważony rozwój Warszawy z normami smart, inteligentne miasta*, „Przegląd Komunalny” nr 10/2019, s. 72–74.

¹⁷ Np. fundusz sołecki, który w momencie wprowadzenia ustawy (2009 r.) był swoistą innowacją społeczną, poprzedzał zresztą pierwsze fundusze obywatelskie w miastach 2011 r., Sopot.

Z telefonicznej sondy przeprowadzonej przez autora w gminach powiatu łączyńskiego ich władarze – burmistrz i wójtowie – widzą sens delegowania pracowników na powyższe studia w celu zdobycia określonych kwalifikacji lub ich podwyższenia¹⁸. Z rozmów z pracownikami wybranych jednostek samorządu terytorialnego analizowanego powiatu wynikało, że oni też byli zainteresowani taką formą studiowania, pomimo, ich zdaniem, braku odpowiednich materiałów informacyjnych. Poziom kadr, jak już wskazywano, jest dominującym czynnikiem warunkującym nowe formy obsługi petentów, innowacyjność podmiotów samorządowych, oraz procedury wdrażania innych form innowacji społecznych.

Ten krótki zarys tematyki innowacyjności w sektorze samorządowym można podsumować wcześniej wyrażanymi poglądami, że innowacje społeczne, a do takich zalicza się również innowacje wdrażane przez samorządy, mają na celu podniesienie jakości życia mieszkańców danej gminy. Władze lokalne inicjują i wdrażają nowoczesne formy obsługi mieszkańców, realizując przedstawiony wcześniej cel. Gminy w odniesieniu do procesów innowacyjnych mogą pełnić różne role i w coraz lepszym stopniu wywiązują się z tych zadań. Powszechne rankingi innowacyjności gmin wskazują takie jednostki, które wybijają się na tle pozostałych w jakości zaspokajania potrzeb swoich mieszkańców. Parokrotnie w artykule podkreślano rolę kwalifikacji pracowników w kreowaniu innowacji lokalnych oraz zaletę studiów dualnych w podnoszeniu ich kwalifikacji.

Bibliografia

- Białek, R. i Białek, B. (2019). *Nowe technologie w czwartej rewolucji przemysłowej*. Lublin: Monografie WSEI.
- Brzeziński, M., Mietlicka, D. (2013). *Innowacyjność regionów Polski Wschodniej*. Lublin: Wydawnictwo Naukowe WSEI.
- Drucker, P.F. (1968), *The Practice of Management*, Harper Collins, London.
- Dworak, E. (2012). *Gospodarka oparta na wiedzy w Polsce. Ocena, uwarunkowania, perspektywy*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Nowak, M., Mażewska, M., Mazurkiewicz, S. (2011). *Współpraca ośrodków innowacji z administracją publiczną*. Łódź–Gdańsk–Kielce.
- Zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji*. Wspólna publikacja OECD i Eurostatu, tekst polski sygnowany przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2008, wyd. trzecie.
- Zrównoważony rozwój Warszawy z normami smart, inteligentne miasta, *Przegląd Komunalny* nr 10/2019,
- https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/policy/social_en
- <https://mfiles.pl/pl/index.php/Innowacja>

¹⁸ Podobne stanowisko wyrażał prezydent miasta Lublina dr Krzysztof Żuk, pomimo iż pracownicy Urzędu Miasta na swoje stanowiska aplikują w konkursach, wykazując się odpowiednimi kwalifikacjami. Prezydent podkreślił możliwość uzupełnienia kwalifikacji, bądź nabycie innych specjalności.

<https://businessinsider.com.pl/technologie/najbardziej-technologicznie-rozwiniete-miasta/lvktb6j>

https://mfiles.pl/pl/index.php/Innowacyjna_teoria_przedsi%C4%99biorstwa

<https://serwisy.gazetaprawna.pl/samorzad/artykuly/1414900,perly-samorzadu-2019-ranking.html>

Innowacje w sektorze publicznym, opracowanie fundusze ARC, Sofia 2013.

Morawska-Jackiewicz, I.; *Innowacje społeczne w miastach europejskich. Przykłady dobrych praktyk*, http://www.studiamiejskie.uni.opole.pl/wp-content/uploads/2017/03/S_Miejskie_23_2016-Morawska.pdf

Wikipedia

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, DzU 1990 nr 16, poz. 9.

Dariusz Dobrowolski
Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie,
Wydział Nauk Technicznych

Sławomir Luściński
Politechnika Świętokrzyska w Kielcach,
Wydział Zarządzania i Modelowania Komputerowego

Studia dualne na przykładzie wdrożenia specjalności „Tworzenie Innowacji i Zarządzanie Projektami” na kierunku informatyka w WSPA w Lublinie

*Dual studies based on the example of the
implementation of the specialization “Creating
Innovation and Project Management” within it
studies at the University College of Enterprise and
Administration (WSPA) in Lublin*

Streszczenie

W odpowiedzi na potrzeby zgłaszane przez pracodawców na wykwalifikowany personel posiadający interdyscyplinarne kwalifikacje, szczególnie w zakresie tworzenia innowacji i jednocześnie umiejętności zarządzania nimi poprzez zespoły projektowe, utworzono w Wyższej Szkole Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie nową specjalność – tworzenie innowacji i zarządzanie projektami na kierunku informatyka. W artykule przedstawiono założenia wdrażanej jako studia dualne nowej specjalizacji na kierunku informatyka.

Słowa kluczowe: innowacja, przedsiębiorstwo, informatyka, specjalność.

Summary

In response to the needs expressed by employers for qualified personnel with interdisciplinary qualifications, especially in terms of creating innovations and at the same time possessing the ability to manage project teams, a new specialization – Innovation Creation and Project Management – was created at the University College of Enterprise and Administration in Lublin (WSPA) The article presents the aims of the new specialization.

Keywords: innovation, enterprise, information technology, specialization.

Innowacja to różnica pomiędzy liderami a naśladowcami.

Steve Jobs

Wprowadzenie

Z dniem 1 października 2018 roku weszła w życie ustawa potocznie nazywana Konstytucją dla Nauki. W myśl ustawy przepisy zmieniają zasady tworzenia kierunków studiów, gdzie zdefiniowano studia dualne jako rodzaj kształcenia naprzemiennego, w którym udział bierze – obok uczelni – również pracodawca. Część efektów uczenia się jest uzyskiwana poprzez wykonywanie przez studenta pracy w firmie.

Studia dualne przynoszą więc korzyści wszystkim stronom. Student zdobywa praktyczną wiedzę i doświadczenie, a przedsiębiorca ma realny wpływ na rozwój przyszłego pracownika. Uczelnie i firmy stają się w tym modelu równorzędnymi partnerami, świadomymi odpowiedzialności i korzyści płynących z realizacji studiów dualnych dla sektora nauki, pracodawców, studentów i ich wkładu w rozwój gospodarczy regionu [1].

To, co zostało zawarte w Konstytucji dla Nauki w odniesieniu do firm i studentów, realizowane jest w Lublinie od kilku lat, gdzie budowany jest silny i konkurencyjny ekosystem technologiczny, który nazywany jest Lubelską Wyżyną IT. Miasto postawiło na branżę IT już w 2011 r., wskazując ją jako jedną z branż priorytetowych miasta. Przykładem tutaj jest współpraca lubelskich firm IT z uczelniami funkcjonującymi na terenie miasta oraz współtworzenie programu studiów, dostosowanego do potrzeb pracodawców. Firmy są obecne na uczelniach, ich pracownicy angażują się w prowadzenie zajęć oraz umożliwiają studentom odbywanie praktyk w firmach.

Efektywne funkcjonowanie przedsiębiorstwa w dynamicznym środowisku wymaga albo zdobycia umiejętności szybkiej adaptacji do nowych warunków, albo wykształcenia zdolności do działania wyprzedzającego, kreującego zmiany w środowisku. Mogą to osiągnąć tylko przedsiębiorstwa innowacyjne, które dostrzegają zmiany i traktują je jako okazje. Sektor MŚP stoi przed koniecznością tworzenia oraz wdrażania innowacji, a także zarządzania procesem innowacji poprzez planowanie, organizowanie i kontrolowanie. Zarządzanie innowacjami to proces, w którym występują fazy, począwszy od generowania idei innowacyjnej, poprzez rozwijanie jej w projekt, aż do wdrożenia. Dla MŚP głównym problemem, który decyduje o podjęciu działalności innowacyjnej, jest źródło finansowania, oraz szereg problemów związanych z zasobami rzeczowymi czy kadrowymi [2].

Spoglądając na ewolucję koncepcji zarządzania od zarządzania tradycyjnego, poprzez rozwiązania oparte na stosunkach współdziałania, potem rozwój zasobów ludzkich i wreszcie świadomy biznes, można zauważyć, że koncepcje i modele zarządzania są bezpośrednio powiązane z ewolucją globalnego poziomu świadomości ludzi. Kluczowym czynnikiem stymulującym rozwój świadomości są zmieniające się warunki życia na naszej planecie, a ludzie chcąc dostosować się do zmian tworzą rozwiązania i systemy pojęciowe, dzięki którym mogą sobie lepiej radzić zapewniając sobie przetrwanie i dalszy rozwój [3]. Realizację potencjału twórczego (aby te

osiągnięcia się pojawiły) w oparciu o elementy kompetencji twórczej powinno się rozpocząć od etapu uświadomienia sobie, co „ja” umiem, znam, wiem gdzie i jak zastosować tę wiedzę i umiejętności [4].

Projektowanie i wdrażanie innowacji jest działaniem obligatoryjnym przedsiębiorstw, które chcą prowadzić działalność, konkurować na tak zmiennym dziś rynku. Niewątpliwie proces innowacyjny wymaga rozległej, wiedzy, doświadczenia, czy nawet intuicji. Projektowanie innowacji można wesprzeć przez podniesienie kreatywności w organizacji, zwłaszcza przez zastosowanie metod inwencyjnych. Celem metod inwencyjnych jest rozwiązanie problemu przez nieszablonowe, czasem abstrakcyjne myślenie, które jest niezbędne w poszukiwaniu między innymi nowych procesów, produktów. W ten sposób można odkrywać nieznane dotąd rozwiązania, obniżać nakłady finansowe na etapie opracowywania pomysłu i technicznych warunków jego realizacji oraz skracać czas wdrożenia innowacji, w konsekwencji przedsiębiorstwo ma szansę stać się innowacyjne i bardziej konkurencyjne [5].

Dużą rolę w tworzeniu innowacji odgrywa współpraca sektora nauki i przedsiębiorców, wykorzystywana w coraz większej liczbie aspektów. W celu osiągnięcia jak najlepszych efektów tego rodzaju współpracy, konieczne jest podjęcie działań zmierzających do budowania nie tylko współpracy B+R, ale także wzajemnego poznania, zrozumienia i szacunku dla potrzeb każdej ze stron takiej współpracy [6].

Powstaje zatem potrzeba rozpoznania wyznaczników i prawidłowości procesów innowacyjnych realizowanych przez przedsiębiorstwa pod kątem możliwości ich wykorzystania do wykreowania zdolności konkurencyjnej przedsiębiorstwa. Za wiodącą hipotezę pracy przyjęto, że innowacja jest podstawowym instrumentem kreowania zdolności konkurencyjnej przedsiębiorstwa w każdej działalności, podlega wpływom wielu czynników, przy czym istnieje możliwość takiego ukształtowania niektórych, aby efektywność innowacji oraz zdolność konkurencyjna były możliwie największe. Mechanizm rynkowy zbyt mało przyczynia się do takich działań, jak prowadzenie badań naukowych, za to w dużym stopniu przyczynia się do wzrostu innych, jak np. zanieczyszczenie środowiska. W efekcie, żeby gospodarka osiągała efektywność, przedsiębiorstwa muszą brać pod uwagę wpływ swoich działań na zatrudnionych przez siebie pracowników, środowisko naturalne i na społeczności, w których funkcjonują. W zakresie tworzenia innowacyjnych rozwiązań ważna staje się także wiedza o metodach stymulowania innowacyjnych rozwiązań (inaczej metody twórczego myślenia, metody twórczego rozwiązywania problemów, metody heurystyczne i inwencyjne). Są one metodami aktywizującymi na różne sposoby, dzięki łączeniu wiedzy i doświadczenia oraz kształtowaniu zdolności człowieka. Takie podejście przyczynia się do określenia pojęcia świadomej organizacji jako najwyższego przejawu organizacji odpowiedzialnej społecznie [3].

Projekt studia dualne „tworzenie innowacji i zarządzanie projektami”

Proces badań i rozwoju zwykle powinien stanowić pierwszy etap przygotowania procesu produkcji. Dla firm jest to czas na wyszukiwanie pomysłów oraz technik związanych z badaniem rynku, a przede wszystkim z potrzebami klienta. Innowacja jako wdrożenie nowego lub znacząco udoskonalonego produktu lub procesu, nowej metody marketingowej lub nowej metody organizacyjnej w praktyce gospodarczej, organizacji miejsca pracy, a także w zakresie stosunków z otoczeniem może obejmować obszary zarówno technologiczne, jak i organizacyjne. Dlatego nie ma jednego wskazanego kierunku rozwoju, co z kolei wymusza na przedsiębiorcach zapotrzebowanie na wykwalifikowany personel, posiadający interdyscyplinarne kwalifikacje, szczególnie w zakresie tworzenia innowacji i umiejętności zarządzania nimi poprzez zespoły projektowe.

W celu zaspokojenia tychże potrzeb utworzono w Wyższej Szkole Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie nową specjalność – tworzenie innowacji i zarządzanie projektami na kierunku informatyka [7]. Specjalność przygotowuje absolwentów do pełnienia roli kierownika lub specjalisty, który potrafi:

- kierować przebiegiem procesów innowacyjnych,
- kształtować proinnowacyjne zachowania pracowników,
- kreować klimat do generowania nowych pomysłów,
- stwarzać warunki dla ich realizacji.

Przedmioty kierunkowe, o charakterze praktycznym, które są realizowane zarówno na uczelni (wykłady, laboratoria/ćwiczenia), jak i u pracodawców w formie projektów/warsztatów to m.in.:

- Zarządzanie innowacjami.
- Metody i techniki projektowania innowacji.
- Komercjalizacja i transfer technologii.
- Przedsiębiorczość i finansowanie innowacji.
- Inicjacja startup.
- Planowanie i kontrola realizacji projektów.
- Zarządzanie finansami w projekcie.
- Środowisko i organizacja projektu.
- Zarządzanie ryzykiem.

Cały program studiów inżynierskich (pierwszego stopnia) został przygotowany jeszcze w oparciu o rozporządzenie ministra nauki i szkolnictwa wyższego z dnia 26 września 2016 w sprawie warunków prowadzenia studiów (DzU z 2016 r., poz. 1596). Szczególny nacisk w trakcie projektowania nowego kierunku został położony na zajęcia praktyczne i staże realizowane u pracodawców, których głównym zadaniem jest zapoznanie studenta z praktycznymi zastosowaniami nowoczesnych metod i technologii wykorzystywanych w zarządzaniu innowacjami i projektami w ich przedsiębiorstwach (produkcyjnych czy usługowych). Ponadto duże nacisk położono na zdobycie przez studenta doświadczeń w samodzielnym i zespołowym wykonywaniu

obowiązków, czy też rozpoznanie własnych możliwości studenta związanych z przyszłymi wyborami rynku pracy.

Z założenia staże mają odbywać się zarówno w formie zajęć dydaktycznych na uczelni (część teoretyczna, w formie wykładów) i zajęć praktycznych u pracodawcy, z uwzględnieniem realizacji wszystkich efektów kształcenia przewidzianych w programie. Staże realizowane mają być już od II semestru nauki w wymiarze 4 miesięcy w roku akademickim, co łącznie daje 14 miesięcy (ok. 1680 h) stażu. Praca ma odbywać się w jednostce zewnętrznej we wcześniej ustalonych miesiącach (wskazanych po ustaleniu z konkretnym przedsiębiorcą). Staż realizowany jest na podstawie umowy trójstronnej (Uczelnia–student–pracodawca), zawierającej obowiązki stron, czas trwania stażu i efekty kształcenia. Za organizację stażu po stronie uczelni odpowiada zarówno kierownik projektu jak i dziekan wydziału, zaś opiekę merytoryczną po stronie pracodawcy sprawować ma opiekun stażu zatrudniony u przedsiębiorcy. Sposobem sprawdzenia zamierzonych efektów kształcenia jest sporządzone przez studenta sprawozdanie, potwierdzone przez przedsiębiorstwo, w którym student odbywa staż.

Podsumowanie i wnioski

Rosnąca skala oraz złożoność problemów zarządzania, wysoka dynamika zmian otoczenia i warunków funkcjonowania przedsiębiorstwa na rynku, ryzyko realizacji działań, potrzeby innowacyjnych rozwiązań dla określonych problemów zarządzania, czy też nowe technologie stanowią impuls do poszukiwania właściwych rozwiązań przez przedsiębiorców. Nowe technologie reformują wszelkie procesy realizowane w przedsiębiorstwie.

Absolwenci specjalizacji tworzenie innowacji i zarządzanie projektami z założenia mają stać się istotną kadrą tworzącą nową grupę zawodową na rynku pracy. Posiadając wiedzę ogólną oraz dziedzinową, wspartą nabytymi w trakcie studiów umiejętnościami behawioralnymi absolwenci specjalności staną się zaawansowaną grupą zawodową spełniającą oczekiwania współczesnego rynku pracy.

Przeprowadzona wstępna analiza zakładanych efektów kształcenia z oczekiwaniami rynku wykazała, że zaproponowana przez WSPA oferta kształcenia uwzględnia potrzeby rynku i może stanowić źródło pozyskiwania określonej grupy specjalistów w wielu przedsiębiorstwach reprezentujące różne branże.

Bibliografia

- [1] Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. *Przewodnik po systemie szkolnictwa wyższego i nauki cz. 1*, 2019. [Online]. Available: <http://www.konstytucjadlanauki.gov.pl/>. [dostęp: 17.11.2019].

- [2] Trzepizur, P. (2016). Zarządzanie innowacjami w małych i średnich przedsiębiorstwach. *Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej – Zarządzanie*, tom 1, nr 24, s. 52–62.
- [3] Zarębska, A. (2019). Świadoma organizacja jako najwyższy przejaw organizacji odpowiedzialnej społecznie – założenia, model, implikacje dla praktyki. W: *Społeczna odpowiedzialność biznesu. Zagadnienia teoretyczne i praktyczne* (s. 178–191). Kielce: Laboratorium Wiedzy Artur Borcuch.
- [4] Knosala, R., Wasilewska, B. i Boratyńska-Sala, A. (2018). *Poszukiwanie innowacyjnych rozwiązań*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne SA.
- [5] Jagoda-Sobalak, D., Marek-Kołodziej, K. i Łapuńka, I. (2017). Projektowanie i wdrażanie rozwiązań innowacyjnych. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej Organizacja i Zarządzanie*, nr 114, s. 155–165.
- [6] Jasińska-Biliczak, A. (2017). *Endogeniczne uwarunkowania innowacyjności sektora małych i średnich przedsiębiorstw w regionie – ujęcie teoretyczne i praktyczne*. Warszawa: Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN.
- [7] *Projekt nowego kierunku studiów tworzenie innowacji i zarządzanie projektami*. Polska Akademia Nauk, Komitet Inżynierii Produkcji. Warszawa.
- [8] Knosala, R., Boratyńska-Sala A. i Wasilewska, B. (2018). Tworzenie innowacyjnych rozwiązań. W: *Innowacje w zarządzaniu i inżynierii produkcji* (s. 77–87). Opole: Oficyna Wydawnicza Polskiego Towarzystwa Zarządzania Produkcją.

Anna Surma-Syta
Politechnika Lubelska, Wydział Zarządzania,
Katedra Finansów i Rachunkowości

Elżbieta Ważna
Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna w Jarosławiu
Instytut Ekonomii i Zarządzania, Zakład Rachunkowości i Finansów

Innowacyjność w outsourcingu usług księgowych

Innovation in outsourcing of accounting

Streszczenie

Outsourcing usług księgowych jest popularny głównie wśród małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce. Informacje pochodzące z rachunkowości są ważne dla zarządzania jednostką. Z powodu częstych zmian w prawie podatkowym wprowadzanych przez polskie ustawodawstwo, przedsiębiorstwa decydują się na korzystanie z zewnętrznej obsługi księgowej i podatkowej, co daje im poczucie bezpieczeństwa w tym zakresie. Inne zalety wymieniane przez przedsiębiorstwa korzystające z outsourcingu usług księgowych to oszczędność oraz wsparcie w decyzjach biznesowych.

Słowa kluczowe: rachunkowość, innowacyjność, przedsiębiorstwo.

Summary

The outsourcing of accountancy is popular mainly among small and medium enterprises in Poland. Information generated by accountancy is important for management. Due to tax law changes that the Polish government introduces quite often, enterprises find it easier to outsource accountancy and benefit from professional services. Other advantages include savings and support in making business decisions.

Key words: accountancy, innovation, enterprises.

Wstęp

Rachunkowość postrzegana jest często jako system zachowawczy, konserwatywny, z tradycjami, który broni się przed zmianami. Rozwój gospodarczy, organizacyjny oraz rozwój innowacji, który nastąpił w XX i XXI wieku spowodował, że rachunkowość poddała się tym procesom w takim samym stopniu, jak inne dziedziny gospodarki¹.

---

¹ E. Walińska, A. Jurewicz, *System rachunkowości w nurcie innowacji*, w: I. Sobańska, T. Wnuk-Pel, *Rachunkowość w procesie tworzenia wartości przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009, s. 131.

Rachunkowość spełniając między innymi rolę informacyjną i kontrolną wpływa na działalność przedsiębiorstw i kierunki ich rozwoju. Poprzez informacje, których dostarcza o sytuacji finansowej i majątkowej oraz o posiadanych zasobach kształtuje kierunki działania, wpływając pośrednio na wyniki finansowe.

Realizowane przez rachunkowość funkcje i ich zakres zmieniały się na przestrzeni wieków. Początkowo rachunkowość spełniała jedynie funkcję ewidencyjną i informacyjną, następnie zaczęła wspomagać działania kierownicze w różnych obszarach².

Outsourcing stanowi rozwiązanie, które umożliwia uzyskanie określonych korzyści ekonomicznych i jakościowych, związanych z obniżką kosztów, czy bezinwestycyjnym rozwojem różnych sfer przedsiębiorstwa poprzez dostęp do specjalistycznych obcych zasobów. Specyficznym kierunkiem wykorzystania tej koncepcji jest outsourcing rachunkowości, który obejmuje współpracę podmiotów macierzystych z zewnętrznymi, wyspecjalizowanymi usługodawcami (biurami rachunkowymi czy centrami BPO – business process outsourcing).

Głównym celem artykułu jest podkreślenie innowacyjnej roli outsourcingu w rachunkowości oraz innych usługach pokrewnych, takich jak podatki, przejawiającej się dostępem do profesjonalnych usług, zapewniających wzrost jakości i szybkość dostępu do informacji niezbędnych do zarządzania przedsiębiorstwem.

Artykuł przygotowano na podstawie analizy literatury przedmiotu. Przeanalizowano zakres pojęcia innowacja w odniesieniu do usług outsourcingu. W sposób wielowątkowy i syntetyczny przedstawiono istotę outsourcingu rachunkowości oraz jego rolę w działalności przedsiębiorstw.

1. Charakterystyka pojęcia innowacja

Słowo innowacja pochodzi z języka łacińskiego (łac. *innovatio*) i oznacza odnowę, zmianę. Stosowanie innowacji w praktyce ma miejsce od początku istnienia ludzkości. Za innowacje uważa się lepsze, od stosowanych dotychczas przez ludzi, rozwiązania, które wywierają wpływ na społeczno-ekonomiczne warunki życia³. Innowacje często są mylnie utożsamiane z wynalazkami, które oznaczają nowy produkt lub proces będący wynikiem badań i eksperymentów. Wynalazek często poprzedza innowację. W kreatywnym procesie wynalazek stymuluje innowację, która jest zagadnieniem

szerszym, oznaczającym połączenie wynalazku z jego komercyjnym zastosowaniem⁴. Pojęcie innowacji wprowadził do światowej literatury ekonomicznej J.A. Schumpeter w 1912 roku; traktował on innowację jako czynnik rozwoju gospodarczego, a jego ujęcie

---

² A. Jastrzębowski, *Zakres i znaczenie współcześnie identyfikowanych funkcji rachunkowości*, rozprawa doktorska, Poznań 2015, s. 5.

³ M. Dolińska, *Innowacje w gospodarce opartej na wiedzy*, PWE, Warszawa 2010, s. 13.

⁴ J.A. Harris, *Przedsiębiorcy i wizjonerzy. Jak Disney, Yunus i Jobs zmienili świat*, Concarda, Warszawa 2013, s. 13.

uznawane jest za klasyczne. Według Schumpetera innowacje to nowe kombinacje zachodzące w następujących przypadkach⁵:

- wytworzenia nowego produktu lub wprowadzenia na rynek towarów o nowych właściwościach,
- wprowadzenia nowej metody produkcji,
- otwarcia nowego rynku zbytu,
- zdobycia nowych źródeł surowców,
- przeprowadzenia nowej organizacji procesów gospodarczych.

Definicja ta jest punktem wyjścia do rozważań o znaczeniu innowacji w gospodarce. W ujęciu Schumpetera innowacja oznacza wprowadzanie do praktyki nowego rozwiązania, przy czym autor skupiał się przede wszystkim na innowacjach technicznych i ich wpływie na gospodarkę. Jest on twórcą koncepcji tzw. „twórczej destrukcji”, która polega na ciągłym niszczeniu starych struktur i nieustannym tworzeniu nowych, coraz bardziej efektywnych⁶.

Obok Schumpetera innowacje szeroko rozumieli także Alvin J. Harman, Dag E. Hagen, Joseph Parker, szczególnie ciekawie Percy R. Whitfield, jako ciąg skomplikowanych działań polegających na rozwiązywaniu problemów. W rezultacie powstała kompleksowa, całkowicie opracowana jakość. Do reprezentantów wąskiego podejścia do innowacji zaliczyć możemy Simona Kuznetsa, Christophera Freemana oraz Edwina Mansfielda. Freeman uznawał za innowacyjne pierwsze handlowe wprowadzenie nowego produktu, procesu, systemu lub urządzenia⁶.

Odmienny sposób postrzegania innowacji proponuje m.in. Philip Kotler⁷, według którego innowacją jest wszystko postrzegane jako nowość. Myśl tę rozwija Peter F. Drucker twierdząc, że to świadoma i korzystna zmiana, wynikająca z potrzeb lub systematycznej obserwacji otoczenia. W obu przypadkach zamykamy krąg i wracamy całkowicie do genezy słowa. Innowacja może występować w każdym obszarze działalności ludzkiej, o ile prowadzi do powstania czegoś nowego. Można przyjąć jedną z najbardziej rozpowszechnionych definicji, według której „innowacja jest procesem polegającym na przekształceniu istniejących możliwości w nowe idee i wprowadzeniu ich do praktycznego zastosowania”⁸. W Polsce słowo innowacja oznacza „wprowadzenie czegoś nowego, rzecz nowo wprowadzoną, nowość, reformę”. Zatem na działalność innowacyjną składa się ogół działań o charakterze naukowym, technicznym, organizacyjnym, finansowym i komercyjnym, które rzeczywiście prowadzą lub mają prowadzić do wdrażania nowości⁹.

Klasyczny podział innowacji rozróżnia cztery typy innowacji:

- a) innowacje w obrębie produktów oznaczają wprowadzenie na rynek wyrobu lub usługi, które są nowe lub istotnie ulepszone w zakresie swoich cech lub zastosowań,

⁵ J. A. Schumpeter, *Teoria rozwoju gospodarczego*, Wydawnictwo PWE, Warszawa 1960, s. 131.

⁶ W. Janasz, K. Koziół, *Determinanty działalności innowacyjnej przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2007, s. 14.

⁷ P. Kotler, *Marketing*, Warszawa, 1994, s. 322.

⁸ E. Okoń-Horodyńska, *Wykłady. Polityka innowacyjna UE*, s. 9.

⁹ E. Okoń-Horodyńska, *Wykłady. Polityka innowacyjna UE*, s. 9.

- b) innowacje w obrębie procesów – do których zalicza się nowe lub znacząco ulepszone metody tworzenia i świadczenia usług,
  - c) innowacje marketingowe – wdrożenie nowej koncepcji lub strategii marketingowej różniącej się znacząco od metod marketingowych, dotychczas stosowanych w danym przedsiębiorstwie,
  - d) innowacje organizacyjne – wdrożenie nowej metody organizacyjnej w przyjętych przez przedsiębiorstwo zasadach działania (w tym w zakresie zarządzania wiedzą), w organizacji miejsca pracy lub stosunkach z otoczeniem, która nie była dotychczas stosowana w danym przedsiębiorstwie.
- Wprowadzenie innowacji w rachunkowości jest innowacją organizacyjną.

2. Rachunkowość, jej rola i organizacja w przedsiębiorstwie

Rachunkowość¹⁰ jest systemem informacyjnym, służącym ewidencji i prezentacji informacji o majątku przedsiębiorstw oraz wyników prowadzonej działalności. Do połowy XX wieku rachunkowość traktowana była jako jednolity system obejmujący:

- księgowość – ewidencję operacji gospodarczych na kontach syntetycznych (księgi głównej) i analitycznych (księgi pomocnicze),
- rachunek kosztów,
- sprawozdawczość finansową.

Obecnie w wyniku poszerzenia się kręgu odbiorców informacji ekonomicznej, generowanej przez rachunkowość, dzieli się ona na:

- rachunkowość finansową – stanowiącą przetwarzanie podstawowych danych zawartych w dowodach księgowych i ich ewidencji na kontach księgi głównej i pomocniczych oraz prezentację w sprawozdaniu finansowym,
- rachunkowość zarządczą – wykorzystującą zarówno informacje pochodzące z rachunkowości finansowej, jak i inne dane niefinansowe, np. technologiczne, czy wynikające z analizy rynku¹¹.

Rachunkowość, jako źródło wiedzy o potencjale jednostki i jej dokonaniach, jest systemem informacyjnym przedsiębiorstwa. Znaczenie informacji w procesie zarządzania przedsiębiorstwem jest podkreślane, a informacja traktowana jest jako czwarty czynnik produkcji. Wśród źródeł informacji można wymienić: wewnętrzne

¹⁰ Zgodnie z art. 4 ust. 3 ustawy z dnia 29 września o rachunkowości³. Rachunkowość jednostki obejmuje: 1) przyjęte zasady (politykę) rachunkowości; 2) prowadzenie, na podstawie dowodów księgowych, ksiąg rachunkowych, ujmujących zapisy zdarzeń w porządku chronologicznym i systematycznym; 3) okresowe ustalanie lub sprawdzanie drogą inwentaryzacji rzeczywistego stanu aktywów i pasywów; 4) wycenę aktywów i pasywów oraz ustalanie wyniku finansowego; 5) sporządzanie sprawozdań finansowych; 6) gromadzenie i przechowywanie dowodów księgowych oraz pozostałej dokumentacji przewidzianej ustawą; 7) poddanie badaniu, składanie do właściwego rejestru sądowego, udostępnianie i ogłaszanie sprawozdań finansowych w przypadkach przewidzianych ustawą.

¹¹ Z. Messner, *Rachunkowość finansowa w systemie informacji ekonomicznej*, w: J. Pfaff, Z. Messner (red.), *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*, Wyd. PWN, Warszawa 2011, s. 19–23.

(ewidencyjne) oraz zewnętrzne (pozaewidencyjne), przy czym te pierwsze mają podstawowe znaczenie w procesie zarządzania, a zewnętrzne mają charakter wspomagający. Dostęp do informacji, metody jej przetworzenia i możliwość wykorzystania w procesie zarządzania wpływają na konkurencyjność przedsiębiorstwa na rynku¹².

Organizacja rachunkowości to sposoby umożliwiające powiązanie różnych czynności i urządzeń niezbędnych do realizacji procesu informacyjnego i łączy w sobie organizację procesu informacyjnego oraz działu księgowości¹³.

Tabela nr 1. Zakres organizacji rachunkowości.

Organizacja procesu informacyjnego	Organizacja działu księgowości
• dokumentacja księgowa – rodzaje dokumentów, kontrola, obieg, przechowywanie	• lokalizacja działu rachunkowości w strukturze jednostki
• ewidencja księgowa – plan kont, forma i technika księgowości	• wewnętrzna struktura działu księgowości
• inwentaryzacja i kontrola wewnętrzna	• wewnętrzny podział pracy
• sprawozdawczość – zasady wyceny aktywów i pasywów, sporządzanie, badanie, zatwierdzanie	• dobór i przygotowanie personelu oraz wyposażenie techniczne działu

Źródło: A. Zakrzewska-Bielawska, A. Juźwicka, Rola organizacji rachunkowości w profilaktyce antykrzysowej w małych przedsiębiorstwach, *Marketing i Rynek*, nr 5, 2015, s. 215–229

Informacje pochodzące z rachunkowości muszą być rzetelne, bieżące i łatwo dostępne, aby były użyteczne w procesie zarządzania. Z organizacyjnego punktu widzenia duże znaczenie ma lokalizacja działu księgowości. W literaturze wyróżnia się w tym zakresie wewnętrzny i zewnętrzny model prowadzenia rachunkowości. Model wewnętrzny polega na realizowaniu zadań rachunkowości we własnej komórce organizacyjnej, a model zewnętrzny oznacza powierzenie rachunkowości wyspecjalizowanej i uprawnionej jednostce zewnętrznej¹⁴.

3. Pojęcie outsourcing i jego zastosowanie w księgowości

Termin outsourcing pochodzi z języka angielskiego i jest skrótem od słów *outside resource using*, tzn. wykorzystywanie zasobów (dostaw/środków) zewnętrznych. Słowo „zewnętrzny” określa wartości kreowane poza strukturami wewnętrznymi przedsiębiorstwa. Szeroko rozumiane zasoby są podstawą przewagi konkurencyjnej. Siłę przedsiębiorstwa stanowią wyjątkowe dla niego zasoby. Nierzadko jednak firmy

¹² A. Spoz, *Rachunkowość w zarządzaniu współczesnym przedsiębiorstwem*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 873, Szczecin 2015, s. 423–425.

¹³ A. Zakrzewska-Bielawska, A. Juźwicka, *Rola organizacji rachunkowości w profilaktyce antykrzysowej w małych przedsiębiorstwach*, *Marketing i Rynek* nr 5, 2015, s. 215–229.

¹⁴ A. Bujak, *Czynniki determinujące efektywność systemu informacyjnego rachunkowości*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia*, nr 42 (8), s. 118.

mają ograniczony dostęp do zasobów i bez uzyskania ich ze środowiska zewnętrznego niemożliwe byłoby przetrwanie na konkurencyjnym rynku¹⁵.

Outsourcing pojawił się na początku lat 70. XX wieku w Stanach Zjednoczonych. Początkowo opierał się na przekazywaniu firmom zewnętrznym niewygodnych funkcji biznesowych, najczęściej były to funkcje pomocnicze, jak sprzątanie, dozór mienia itp. Koncepcja ta była stosowana taktycznie jako szybkie i doraźne zaspokojenie określonej potrzeby lub rozwiązanie konkretnego problemu. Jej głównym założeniem była chęć ograniczenia kosztów. W miarę rozwoju technologicznego, wśród menedżerów powstawało przekonanie, iż przedsiębiorstwa nie są w stanie być ekspertami w więcej niż jednej, dwu dziedzinach podstawowych. Doprowadziło to do wyzbywania się przez przedsiębiorstwa peryferyjnych działań i skoncentrowania się na zadaniach podstawowych, będących dla firmy podstawową kompetencją¹⁶.

Istota outsourcingu polega na przekazywaniu zadań, z których można zrezygnować, czy też które mogą być wykonywane taniej, a często również i lepiej poza organizacją. Następuje wówczas zawężenie działalności organizacji, która koncentruje się wtedy na swojej zasadniczej działalności, gdzie dysponuje przewagą konkurencyjną. Obszary, które często stanowią działalność uboczną czy pomocniczą są wydzielane z procesów działania organizacji i przekazywane do realizacji podmiotom zewnętrznym. Dzięki outsourcingowi organizacja może skoncentrować się na kluczowej działalności. Jednocześnie powierzenie obsługi podmiotom zewnętrznym nie powinno powodować osłabienia lub utraty kontroli nad wydzieloną działalnością. Zasadniczym celem outsourcingu jest poprawa funkcjonowania organizacji. Dzięki koncentracji organizacji na jej głównej działalności winno nastąpić zwiększenie skuteczności prowadzonej przez nią działalności oraz uzyskanie przewagi konkurencyjnej. Stosowanie outsourcingu umożliwia zrealizowanie takich celów, jak¹⁷:

- redukcja i kontrola kosztów,
- koncentracja firmy na jej podstawowej działalności,
- uzyskanie dostępu do mocy produkcyjnych najlepszych jakości,
- zwolnienie własnych zasobów do realizacji innych celów,
- pozyskanie zasobów, których organizacja nie posiada,
- szybsze uzyskanie korzyści wynikających z restrukturyzacji,
- uporanie się z funkcją trudną do wykonywania bądź niemożliwą do kontrolowania,
- pozyskanie kapitału,
- rozkład ryzyka,
- dopływ gotówki.

Problemy księgowe, podatkowe i prawne są wyjątkowo skomplikowane i ważne z punktu widzenia prowadzenia przedsiębiorstwa, ale nie są głównym celem

¹⁵ E. Marcinkowska, *Outsourcing w zarządzaniu szpitalem publicznym*, CeDeWu, Warszawa 2012, s. 11.

¹⁶ E. Marcinkowska, *Przebieg procesu outsourcingu usług księgowo-podatkowych i jego wpływu na współpracę między podmiotami*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, r 225/20156, s. 170–180.

¹⁷ C.L. Gay, J. Essinger, *Outsourcing strategiczny*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2002, s. 16–17.

działania. Zawiłość przepisów prawa oraz częstotliwość ich zmian sprawia, że zapewnienie ich zgodności z przepisami jest dla firm czasochłonne i wymagające posiadania zawsze aktualnej wiedzy. Z przeprowadzonych badań wynika, że głównym powodem outsourcingu usług księgowych i podatkowych jest dążenie do osiągnięcia poczucia bezpieczeństwa prowadzenia działalności gospodarczej, dlatego outsourcing w tym zakresie stanowi długoterminową współpracę ze sprawdzonymi specjalistami. Badania wskazują również, że najczęściej, z takich rozwiązań korzystają firmy rodzinne i małe i średnie przedsiębiorstwa¹⁸. Punktem wyjścia do określenia outsourcingu rachunkowości i podatków jest identyfikacja powyższej funkcji w małych i średnich przedsiębiorstwach. Należy zwrócić uwagę, iż w praktyce gospodarczej zakres tych funkcji jest dosyć szeroki i obejmuje różnorodne obszary realizowane w firmie. Na podstawie specyfiki funkcjonowania firm sektora MSP można podjąć próbę określenia czynności (powtarzalnych działań) realizowanych w ramach funkcji rachunkowości i doradztwa podatkowego, co przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Identyfikacja funkcji rachunkowości i doradztwa podatkowego w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw

Funkcja rachunkowości	Funkcja doradztwa podatkowego
• prowadzenie ewidencji rachunkowych i podatkowych dotyczących podatku dochodowego, a także VAT, • przetwarzanie danych księgowych wejściowych do danych wyjściowych, potrzebnych do stworzenia deklaracji podatkowych, • prowadzenie spraw pracowniczych małych firm, • przetwarzanie danych osobowych i finansowych potrzebnych do stworzenia deklaracji ZUS, • przetwarzanie danych potrzebnych do kontaktów z instytucjami finansowymi.	• udzielanie podatnikom, płatnikom i inkasentom, na ich zlecenie lub na ich rzecz, porad, opinii i wyjaśnień z zakresu ich obowiązków podatkowych, • prowadzenie, w imieniu i na rzecz podatników, płatników i inkasentów, ksiąg podatkowych i innych ewidencji do celów podatkowych oraz udzielanie im pomocy w tym zakresie, • sporządzanie, w imieniu i na rzecz podatników, płatników i inkasentów, zeznań i deklaracji podatkowych lub udzielanie im pomocy w tym zakresie.

Źródło: Matejun M., *Outsourcing rachunkowości i doradztwa podatkowego*, w: A. Stabryła (red.), *Doskonalenie systemów zarządzania w społeczeństwie informacyjnym*, tom 2, Wydawnictwo AE, Kraków 2006, s. 24.

Outsourcing rachunkowości i doradztwa podatkowego zdefiniowany może być zatem jako względnie trwałe (długoterminowe) przeniesienie odpowiedzialności za realizację powyższych obszarów działalności gospodarczej na stronę wyspecjalizowanego partnera zewnętrznego, przy uwzględnieniu korzyści ekonomicznych i jakościowych oraz przy jednoczesnej możliwości rozwijania kluczowych kompetencji przedsiębiorstwa i dodawaniu nowej wartości, co umożliwia wzmocnienie przewagi konkurencyjnej i rozwój przedsiębiorstwa¹⁹.

¹⁸ Outsourcing usług księgowych, prawnych i podatkowych w firmach w Polsce, KPMG, maj 2018, s. 3

¹⁹ C.L. Gay, J. Essinger, *Outsourcing...*, ibidem, s. 24.

Analiza korzyści wynikających z zastosowania outsourcingu rachunkowości i doradztwa podatkowego w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw prowadzi do pozytywnych wniosków w tym zakresie. W wyniku zastosowania tej metody mogą pojawić się określone efekty, zarówno o charakterze jakościowym, jak również ilościowym, w tym korzyści ekonomiczno-finansowe. Przykłady charakterystyczne dla tej specyficznej grupy efektów wykorzystania opisywanego outsourcingu przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Ekonomiczno-finansowe korzyści wykorzystania outsourcingu rachunkowości i doradztwa podatkowego przez firmy sektora MSP

Korzyści możliwe do uzyskania w krótkim okresie (korzyści natychmiastowe)	Korzyści możliwe do uzyskania w dłuższej perspektywie czasowej (korzyści długoterminowe)
• zmniejszenie kosztów prowadzenia księgowości, • zwiększone wpływy gotówkowe (większa płynność finansowa), • zwiększenie podatkowych kosztów uzyskania przychodów, • zmniejszenie obciążeń podatkowych, • zmniejszenie obciążeń ZUS.	• eliminacja kosztownych inwestycji, • mniejsza wysokość kar z urzędów skarbowych i ZUS, • dostęp do źródeł zewnętrznego finansowania, • większa kontrola przychodów i kosztów, • zwiększenie przychodów firmy.

Źródło: Małkus T. (2001), *Kryteria oceny outsourcingu w logistyce*, w: J. Skalik (red.), *Zmiana warunkiem sukcesu. Transformacja przedsiębiorstw – problemy, metody, efekty*, Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego we Wrocławiu, 2001, s. 24–25.

Wśród przyczyn outsourcingu usług w zakresie księgowości i podatków przedsiębiorstwa wskazały:

- zapewnienie bezpieczeństwa w kwestiach księgowych, prawnych i podatkowych,
- dostarczanie rozwiązań zawsze zgodnych z przepisami prawa,
- wysoka jakość usług i dostęp do fachowej i specjalistycznej wiedzy z wielu dziedzin,
- kompleksowość obsługi,
- oszczędność czasu,
- współpraca z zespołem znającym specyfikę biznesu,
- elastyczność w dopasowaniu oferty do przedsiębiorstwa,
- wsparcie w podejmowaniu decyzji biznesowych²⁰.

Outsourcing rachunkowości jest szerokim pojęciem i może być realizowany w różnych formach. Najczęściej spotykana forma współpracy to wykonanie usługi jednorazowo dla klienta przez biuro (zewnętrznego usługodawcę) po zakończeniu danego okresu rozliczeniowego, przy zachowaniu terminów wynikających z przepisów prawa. Rachunkowość pełni wówczas rolę wyłącznie ksiąg podatkowych, przy marginalizacji jej funkcji zarządczej. Rozwiązania technologiczne i informatyczne mogą stanowić rozwiązanie problemów z dostępem do informacji i bieżącym jej

²⁰ Outsourcing usług księgowych, prawnych i podatkowych w firmach w Polsce, KPMG, maj 2018, s. 7.

generowaniem. Modele współpracy wykorzystujące nowoczesne technologie w usługach rachunkowych są następujące:

- korzystanie z oprogramowania do prowadzenia księgowości oraz raportowanie w formie plików tekstowych, za pomocą komunikatorów,
- udostępnianie danych on-line za pomocą wyspecjalizowanych portali,
- wykorzystanie zautomatyzowanych procesów (np. import/export operacji bankowych, dokumentacji sprzedaży, magazynu),
- praca za pomocą pulpitu zdalnego,
- praca w chmurze.

Powyższe rozwiązanie posiadają wiele zalet, wśród których wymienić należy redukcję czasu i kosztów ewidencji i bieżący dostęp do danych. Barrierami jest uzależnienie się od stałego dostępu do sieci internetowej, konieczność ponoszenia kosztów zakupu i wdrożenia oprogramowania, utrzymania infrastruktury informatycznej²¹.

Inną formą są centra outsourcingowe procesów biznesowych (*business process outsourcing* – BPO) oraz centra usług wspólnych (*shared services center* – SSC), oparte na efektach skali i specjalizacji. Centra takie, obsługujące głównie duże międzynarodowe korporacje, lokowane są często w innych krajach, ponieważ umożliwia to wykorzystanie różnic w poziomie wynagrodzeń i wpływa na sprawność operacyjną działalności²².

Podmioty decydujące się na wykorzystanie metody obsługi zewnętrznej muszą być jednak świadome występowania potencjalnych zagrożeń wynikających z outsourcingu, do których można zaliczyć między innymi: niebezpieczeństwo utraty części tożsamości przedsiębiorstwa, niewłaściwe lub nieterminowe wykonywanie usług przez dostawcę, trudności w osiągnięciu spodziewanego obniżenia kosztów realizacji funkcji, czy wysokie obciążenia finansowe i organizacyjne w momencie rozpoczęcia współpracy²³.

Wśród innowacji, które mogą zwiększyć atrakcyjność oferowanych outsourcingu rachunkowości wymienia się:

- wykorzystanie opcji on-line do obsługi księgowej,
- segmentacja rynku odbiorców wg struktury organizacyjnej i zakresu działania, poprzedzone poprzednią analizą oraz dobór formy outsourcingowej przy zindywidualizowanym podejściu,
- zwiększenie nacisku na początkowy etap współpracy i wnikliwa analiza przedsiębiorstwa, co zwiększa korzyści outsourcingu w późniejszym etapie,
- traktowanie outsourcingu jako procesu, a nie zlecenia usługi²⁴.

²¹ E. Jędruszczyk, *Nowoczesne modele współpracy w outsourcingu usług księgowych i doradztwa podatkowego a wartość informacyjna ksiąg rachunkowych*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 818, Szczecin 2014, s. 47–50.

²² M. Łada, A. Konieczny, *Specjalista czy „wstukiwacz” – postrzeganie zatrudnienia w centrum usług finansowo-księgowych*, Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach nr 225, Katowice 2015, s. 103–104.

²³ S. Lachiewicz, M. Matejun, *Zagrożenia wynikające z outsourcingu dla firmy macierzystej*, w: W. Błaszczak (red.), *Nurt metodologiczny w naukach o zarządzaniu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2006, s. 120.

²⁴ Innowacyjna rola outsourcingu rachunkowości, www.skwp.poznan.pl

W literaturze podkreśla się nowe procesy technologiczne, jakie będą wpływać na usługi księgowe. Wśród nich są: sztuczna inteligencja, robotyzacja, cyfryzacja i blockchain. Technologia blockchain pozwala na zapewnienie niezmienności, spójności i kompletności danych oraz przechowywanie ich w rozproszonej strukturze. Jest to rozproszona baza danych, która zawiera stale rosnące rekordy pogrupowane w bloki i powiązane ze sobą w taki sposób, że każdy następny jest oznaczony czasem oraz zawiera link do poprzedniego bloku. W ten sposób tworzony jest nierozzerwalny łańcuch bloków. Blockchain stanowi wspólną księgę rachunkową, która z czasem może zastąpić księgowania u poszczególnych podmiotów. Obecnie brak jest jednak świadomości technicznej i standardów działania. Problemem może być ujednolicenie zasad technicznych korzystania z blockchain²⁵.

Podsumowanie

Podsumowując należy podkreślić, że outsourcing jawi się jako koncepcja zarządzania o szerokim spektrum wykorzystania w praktyce gospodarczej. Może być on wykorzystywany przez duże przedsiębiorstwa, firmy sektora MŚP oraz innych uczestników gospodarki, w tym organizacje niedochodowe, instytucje administracji publicznej, a także zachodzić w ramach interakcji pomiędzy tymi podmiotami. Specyficzną odmianą obsługi zewnętrznej, szczególnie powszechnie wykorzystywaną przez małe i średnie przedsiębiorstwa jest outsourcing rachunkowości i doradztwa podatkowego. W jego procesie, oprócz stron gospodarczych (firm macierzystych oraz wyspecjalizowanych podmiotów usługowych) występuje trzeci – specyficzny uczestnik w postaci instytucji administracji publicznej, w tym przede wszystkim urzędy skarbowe oraz zatrudnieni w nich pracownicy będący odbiorcami znacznej części dokumentacji i informacji.

Poziom innowacji outsourcingu rachunkowości zależy od dostawcy usługi i jego oferty, stosowania nowoczesnych, efektywnych rozwiązań oraz celu, w jakim przedsiębiorstwo macierzyste korzysta z takiego rozwiązania i wspólnej jego strategii.

Bibliografia

- Basałaj, A., Przytuła A., *Jak wykorzystać blockchain w praktyce*, www.rp.pl, 19.07.2019.
- Bujak, A. Czynniki determinujące efektywność systemu informacyjnego rachunkowości. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*. Lublin – Polonia, nr 42 (8).
- Dolińska, M. (2010). *Innowacje w gospodarce opartej na wiedzy*. Warszawa: PWE.
- Gay, C.L., Essinger, J. (2002). *Outsourcing strategiczny*. Kraków: Oficyna Ekonomiczna.

---

²⁵ Basałaj A., Przytuła A., *Jak wykorzystać blockchain w praktyce*, www.rp.pl, 19.07.2019

- Harris, J.A. (2013). *Przedsiębiorcy i wizjonerzy. Jak Disney, Yunus i Jobs zmienili świat*. Warszawa: Concarda.
- Innowacyjna rola outsourcingu rachunkowości, www.skwp.poznan.pl
- Janasz, W., Kozioł, K. (2007). *Determinanty działalności innowacyjnej przedsiębiorstw*. Warszawa: PWE.
- Jastrzębowski, A. (2015). *Zakres i znaczenie współcześnie identyfikowanych funkcji rachunkowości*, rozprawa doktorska, Poznań.
- Jędruszczyk, E. (2014). Nowoczesne modele współpracy w outsourcingu usług księgowych i doradztwa podatkowego a wartość informacyjna ksiąg rachunkowych. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego* nr 818, Szczecin.
- Kotler, P. (1994). *Marketing*. Warszawa.
- Lachiewicz, S., Matejun, M. (2006). Zagrożenia wynikające z outsourcingu dla firmy macierzystej. W: W. Błaszczak (red.), *Nurt metodologiczny w naukach o zarządzaniu*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Łada, M., Konieczny, A. (2015). Specjalista czy „wstukiwacz” – postrzeganie zatrudnienia w centrum usług finansowo-księgowych. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach* nr 225.
- Małkus, T. (2001). Kryteria oceny outsourcingu w logistyce. W: J. Skalik (red.), *Zmiana warunkiem sukcesu. Transformacja przedsiębiorstw – problemy, metody, efekty*. Wrocław: Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego.
- Marcinkowska, E. (2012). *Outsourcing w zarządzaniu szpitalem publicznym*. Warszawa: CeDeWu.
- Marcinkowska, E. (2015). Przebieg procesu outsourcingu usług księgowo-podatkowych i jego wpływu na współpracę między podmiotami. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, nr 225/20156, Katowice.
- Matejun, M. (2006). Outsourcing rachunkowości i doradztwa podatkowego. W: A. Stabryła (red.), *Doskonalenie systemów zarządzania w społeczeństwie informacyjnym*, tom 2, Kraków: Wydawnictwo AE.
- Messner Z. (2011). Rachunkowość finansowa w systemie informacji ekonomicznej. W: J. Pfaff, Z. Messner (red.), *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF* (s. 19–23). Warszawa: Wyd. PWN.
- Okoń-Horodyńska, E., *Wykłady. Polityka innowacyjna UE*.
- Outsourcing usług księgowych, prawnych i podatkowych w firmach w Polsce* (maj 2018). KPMG.
- Schumpeter, J. A. (1960). *Teoria rozwoju gospodarczego*. Warszawa: Wydawnictwo PWE.
- Spoz, A. (2015). Rachunkowość w zarządzaniu współczesnym przedsiębiorstwem. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego* nr 873, Szczecin.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości.
- Walińska, E., Jurewicz, A. (2009). System rachunkowości w nurcie innowacji. W: I. Sobańska, T. Wnuk-Pel, *Rachunkowość w procesie tworzenia wartości przedsiębiorstwa*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Zakrzewska-Bielawska, A., Juźwicka, A. (2015). Rola organizacji rachunkowości w profilaktyce antykryzysowej w małych przedsiębiorstwach. *Marketing i Rynek* nr 5.

Kształcenie dualne w Polsce jako sposób na braki kadrowe w sektorze IT

Dual education in Poland as a response to staff shortages in the IT sector

Streszczenie

Naprzeciw zapotrzebowaniu na pracowników w szeroko rozwijającej się branży ICT wychodzą coraz częściej absolwenci szkół średnich, którzy wybierają studia informatyczne. Mimo to, wiele firm cierpi na braki kadrowe spowodowane nie brakiem chętnych, a brakiem odpowiedniego przygotowania do pracy potencjalnych kandydatów. Brak odpowiednich podstaw wiedzy i umiejętności dotyczy również absolwentów uczelni wyższych, a powodem tego jest często zbyt małe doświadczenie praktyczne. W artykule przedstawiono sytuację sektora IT/ICT w kontekście braków kadrowych i odpowiedzi, jakie daje kształcenie dualne.

Słowa kluczowe: innowacja, przedsiębiorstwo, informatyka, specjalność, IT, ICT, kształcenie dualne.

Summary

High school graduates choosing IT studies are increasingly responding to the demand for employees in the rapidly growing ICT industry. Despite this, many companies suffer from a shortage of qualified staff due to the lack of appropriate qualifications among their potential employees but also due to their lack of proper preparation for work. The lack of appropriate knowledge and skills bases also applies to university graduates, and the source of this issue is often too little practical experience. The article presents the situation of the IT/ICT sector in the context of staff shortages and the possible solutions offered by dual education.

Key words: enterprise, information technology, specialization, IT, ICT, dual education, labour market.

Rozwój technologii informacyjnych stanowi fundament wzrostu nie tylko sektora IT/ICT, ale także całej gospodarki i społeczeństwa. Konkurencyjność polskich branż w dużej mierze oparta jest na dostępności i jakości rozwiązań sektora ICT. W dobie globalnych zmian jest to jeden z kluczowych sektorów dla przyszłego wzrostu gospodarczego.

Szeroko rozumiana branża IT/ICT jest obecnie dominującą siłą we wszystkich dziedzinach przemysłu oraz życia codziennego i jej znaczenie stale rośnie. Jeden ze znanych inwestorów z Doliny Krzemowej, Marc Andreessen, podkreślał znaczenie i wszechobecność oprogramowania we współczesnym świecie, w słynnym już eseju „Why software is eating the world”¹. Zwracał uwagę na rosnącą liczbę firm zarządzanych przy użyciu oprogramowania, które dostarczają produkty swoim klientom.

Technologie informatyczne (IT) i ICT są często używane zamiennie przez osoby z branży komputerowej, ale te terminy mają inną definicję. IT (technologia informacyjna) odnosi się do całej branży, która korzysta z komputerów, sieci, oprogramowania i innego sprzętu do zarządzania informacjami. Zasadniczo działy IT są odpowiedzialne za przechowywanie, przetwarzanie, wyszukiwanie i ochronę informacji cyfrowych firmy. Aby zrealizować te zadania, są wyposażone w komputery, serwery i mechanizmy bezpieczeństwa itp. Specjaliści pracujący w działach IT to administratorzy systemów, administratorzy baz danych, programiści, inżynierowie sieci i kierownicy IT.

Technologie informacyjno-komunikacyjne (ICT) można postrzegać jako integrację IT z technologiami nadawania mediacji, przetwarzaniem i przesyłaniem audio/wideo oraz telefonią. Dlatego ICT można uważać jako rozszerzony akronim dla informatyki. Termin ICT jest szeroko stosowany w kontekście edukacji, podczas gdy IT jest terminem powszechnie stosowanym w branży. Ponadto ICT stosuje się również w odniesieniu do integracji sieci telefonicznej i audiowizualnej z sieciami komputerowymi. Skrót IT rozwinięty i przetłumaczony na język polski oznacza technologię informacyjną. Są to wszystkie te zagadnienia, które związane są z różnorodnym przetwarzaniem informacji. Branża IT znajduje się na pograniczu, pomiędzy informatyką a telekomunikacją. Korzysta również z nowoczesnych technologii, oraz zdobywszy branżę reklamowej. Sektor IT wyposaża również użytkowników w profesjonalne narzędzia, pozwalające na gromadzenie i analizowanie informacji, wspomagające procesy selekcji, przetwarzania oraz zarządzania zgromadzonymi danymi. Branża IT ma za zadanie integrować wszystkie działy tej dziedziny wiedzy, ale jej celem jest również wzbogacanie informatyki o inne, cenne elementy, zaczerpnięte między innymi ze świata nowych mediów czy telekomunikacji. W branży IT mamy do czynienia nie tylko z komputerami i programami komputerowymi, ale również z całym szeregiem różnorodnego oprogramowania do tych komputerów. Na potrzeby niniejszego opracowania określeń IT oraz ICT będziemy używać zamiennie tak, jak to ma miejsce w życiu codziennym.

Sektor IT jest jedną z najlepiej rozwijających się gałęzi gospodarki. Jest to spowodowane coraz większym udziałem narzędzi IT w każdym sektorze gospodarki i praktycznie każdej dziedzinie życia. Co ważne, wszystkie prognozy wskazują, że ta tendencja w omawianej branży najpewniej utrzyma się także w najbliższych latach². Udział sektora ICT w PKB Polski dynamicznie rośnie – obecnie wynosi około 8%.

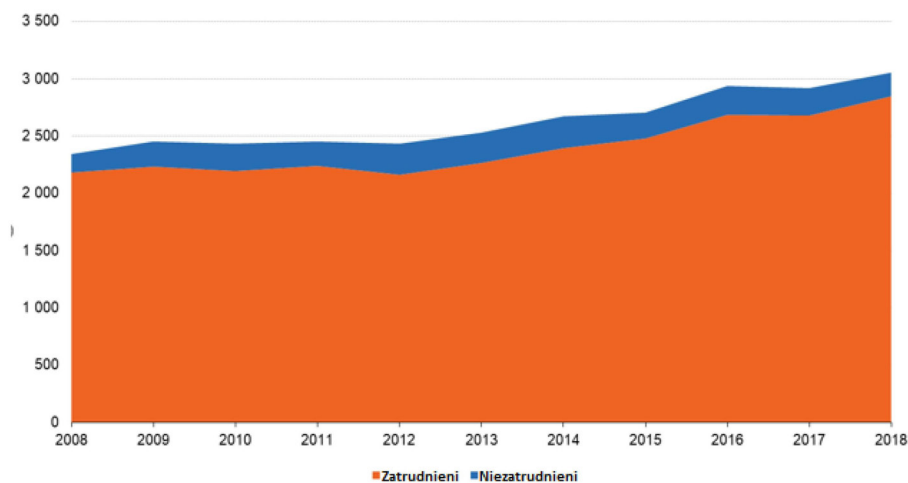
---

¹ Marc Andreessen, Why Software Is Eating the World, Andreessen Horowitz <https://a16z.com/2016/08/20/why-software-is-eating-the-world/> (dostęp: 22.09.2019).

² „Kobiety w IT” – Raport 2016, Analiza sytuacji kobiet na rynku IT w Polsce, Hays Poland.

Polska jest szóstym krajem w Europie pod względem poziomu zatrudnienia w sektorze teleinformatycznym i może pochwalić się w tej dziedzinie jedną z największych dynamik. To jeden z najlepiej i najszybciej rozwijających się segmentów rynku pracy. Już teraz daje zatrudnienie 400 tys. osób i nie zamierza na tym poprzestać. W 2008 r. łączna liczba osób aktywnych zawodowo w Unii Europejskiej, które posiadały wykształcenie w zakresie ICT, wyniosła 2,3 miliona osób; liczba ta wzrosła do prawie 3,1 mln osób do 2018 r. (rys. 1). Spośród nich około 2,8 mln osób w wieku 15–74 lat w UE-28 było zatrudnionych i posiadało wykształcenie w zakresie ICT w 2018 r.; dla kontrastu 208 000 osób z wykształceniem ICT, było bezrobotnych. W latach 2008–2018 stopa bezrobocia wśród osób z wykształceniem w zakresie ICT wzrosła z powodu światowego kryzysu finansowego i gospodarczego z 6,9% w 2008 r. do najwyższego poziomu 11,1% w 2012 r. Od 2012 r. rynek pracy dla osób z wykształceniem ICT zaczął się rozszerzać, co spowodowało spadek stopy bezrobocia w tej grupie. Wzrost liczby pracujących z wykształceniem ICT był szczególnie szybki w 2016 r., kiedy to wzrósł o 8,3% w porównaniu z rokiem poprzednim. Było to najwyższe tempo wzrostu zatrudnienia od 2008 r. Po wyraźnym spowolnieniu tempa wzrostu w 2017 r. odsetek pracowników zatrudnionych, posiadających wykształcenie w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych, znacząco wzrósł 2018 r., osiągając najwyższy poziom w ciągu dekady (93,2%) (rys.1).

Rys. 1. Rozwój pracowników zatrudnionych i bezrobotnych z wykształceniem ICT w latach 2008–2018.

Źródło: <https://ec.europa.eu/eurostat>

W raporcie przygotowanym przez INVESTIN na zlecenie Ministerstwa Rozwoju „Perspektywy rozwoju polskiej branży ICT do roku 2025”³ wskazano, iż Polska

³ „Perspektywy rozwoju polskiej branży ICT do roku 2025”, Warszawa 2017, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości.

zajmuje wysokie, piąte miejsce pośród państw europejskich pod względem liczby zarejestrowanych przedsiębiorstw z sektora ICT. Powyższe dane świadczą o dużym potencjale tego sektora, zarówno dla wzrostu gospodarczego, jak i bezpośrednio dla zatrudnienia. Duża liczba przedsiębiorstw stanowi potencjał, na podstawie którego mogą być budowane kolejne międzynarodowe sukcesy polskich przedsiębiorców. Polskie firmy stanowią około 7,6% ogółu przedsiębiorstw działających w sektorze informatycznym na terenie Unii Europejskiej. Liderami produkcji w branży ICT są Wielka Brytania, Niemcy oraz Francja. Polska, odnotowując średni roczny wzrost na poziomie 6,7%, skutecznie goni czołowe państwa charakteryzując się jednak wciąż znacząco niższą wartością produkcji.

Udział sektora ICT w zatrudnieniu wyniósł 4,1% w 2015 roku, a 4,6% w 2017. W 2014 roku liczba osób zatrudnionych wyniosła 315 094. Prognozuje się, iż w 2020 roku osiągnie poziom 416 558 osób, a w 2026 – 550 695. Oznacza to znaczący wzrost. Najwięcej zarówno miejsc pracy, jak i ofert pracy było w Warszawie. Z raportu „Kariera w IT” przygotowanego przez „Computerworld” wynika, że stolica Polski jest także stolicą branży informatycznej. Zaraz za nią uplasowały się trzy inne miasta: Kraków, Wrocław i Poznań. Coraz większą rolę zaczynają odgrywać Katowice. Dobrą lokalizację na Śląsku widzą dla siebie szczególnie firmy z niemieckim kapitałem. W ostatnich latach jednym z ważniejszych ośrodków branży informatycznej w Polsce stał się również Lublin. To pokłosie aktywnej współpracy w ramach inicjatywy Lubelska Wyżyna IT – ekosystemu tworzonego przez Urząd Miasta Lublin wraz ze środowiskiem naukowym, przedsiębiorcami oraz instytucjami otoczenia biznesu. Lubelską branżę informatyczną tworzy ponad 750 firm. Wśród nich 64 to średnie i duże przedsiębiorstwa o rozpoznawalnych na światowych rynkach markach, które często prowadzą z Lublina dużą część swoich globalnych operacji, obsługując klientów na wszystkich kontynentach. Branża IT w Lublinie zatrudnia ponad 5 tys. osób – głównie programistów rozmaitych specjalności oraz specjalistów od aplikacji mobilnych, systemów wykorzystywanych w medycynie, a także rozwiązań biznesowych. IT zostało wpisane do strategii rozwoju Lublina na lata 2013–2020 jako jeden z sektorów priorytetowych lubelskiej gospodarki. W mieście odnotowuje się jeden z najwyższych wskaźników przyrostu zatrudnienia w branży IT w Polsce. Ponad 20 firm informatycznych przypadających na każde 10 tys. mieszkańców Lublina sprawia, że możliwości rozwoju dla osób wiążących swoją karierę z IT są niemal nieograniczone. W mieście działa kilkadziesiąt instytucji otoczenia biznesu oraz nieformalnych środowisk i społeczności skupionych wokół idei nowych technologii, narzędzi programistycznych, cyberprzestrzeni lub tworzenia gier.

Zapotrzebowanie na usługi IT jest coraz większe, a najbardziej perspektywicznymi trendami w informatyce będą, zdaniem specjalistów, aplikacje na urządzenia mobilne oraz usługi świadczone w modelu cloud computing. Szybki rozwój branży IT oznacza stałe zapotrzebowanie na nowych pracowników. Od lat mówi się o niedoborze na rynku pracy specjalistów z branży informatycznej, a według szacunków, w najbliższych latach ten niedobór jeszcze się pogłębi. Niedobór specjalistów informatyki i oprogramowania sięga 34%. To zaskakujące, ponieważ informatyka jest

najpopularniejszym kierunkiem studiów wyższych w Polsce. W rekrutacji na studia w roku akademickim 2014/15 chęć edukacji na tym kierunku wyraziło ponad 30 tys. osób⁴. Zdobyte wykształcenie kierunkowe jest bardzo ważne na rynku pracy, ale o wiele ważniejsze jest posiadane doświadczenie i umiejętności praktyczne. Od kandydatów do pracy wymaga się także umiejętności pracy zespołowej, komunikatywności, umiejętności rozwiązywania problemów, a także znajomości języków obcych. Dodatkowo od kandydujących do pracy w branży IT oczekuje się też kreatywności, umiejętności pracy w reżimie projektowym, dokładności, działania pod presją czasu, a także budowania dobrych relacji z zespołem i klientem. Opierając się na badaniach Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach „Oczekiwania pracodawców wobec absolwentów uczelni wyższych” Katowice 2016 roku, można stwierdzić, że pracodawcy oczekują od absolwentów kierunków ścisłych wiedzy i umiejętności specjalistycznych nabytych w toku studiów (71%), a w szczególności znajomości oprogramowania komputerowego oraz zagadnień branżowych⁵.

Mówiąc o branży IT, większość z nas wyobraża sobie duże zapotrzebowanie na pracowników, a co za tym idzie szansę dla młodych, kończących swoją naukę studentów. Nie jest to myślenie błędne, jednak braki kadrowe na stanowiskach takich jak programista, programista baz danych, grafik komputerowy lub technik opiekujący się siecią komputerową, nie wynikają z braku młodych, chętnych do pracy ludzi po studiach. Powodem jest raczej brak praktycznej wiedzy, która często jest jednym z kryteriów naboru na dane stanowisko. Przedsiębiorstwa, oferujące pracę w sektorze ICT, nie zawsze mają zasoby w postaci czasu lub środków finansowych, by dokonywać inwestycji w szkolenie pracowników przyjmowanych zaraz po ukończeniu studiów. Warto się zatem zastanowić, dlaczego w ogóle istnieje potrzeba „douczenia” do wykonywania pracy absolwentów, którzy ukończyli kierunki informatyczne, którzy jak wydawać by się mogło, powinni być w pełni gotowi do pracy.

W roku akademickim 2018/19 w uczelniach wszystkich typów kształciło się 1 230,3 tys. studentów, w tym 62,0 tys. studentów w 143 filiach i zamiejscowych podstawowych jednostkach organizacyjnych⁶. Najwięcej osób kształciło się na kierunkach związanych z biznesem i administracją, inżynieryjno-technicznych, medycznych oraz społecznych. W roku akademickim 2017/18 uczelnie opuściło 327,7 tys. absolwentów (387,5 tys. w roku akademickim 2016/17), w tym 251,1 tys. (76,6%) uzyskało dyplomy uczelni publicznych (76,7% w roku akademickim 2016/17). Ponad połowa wszystkich absolwentów (53,8%) ukończyła studia pierwszego stopnia: 56,7 tys. z tytułem inżyniera i 119,5 tys. z tytułem licencjata. Najwięcej absolwentów ukończyło naukę na kierunkach związanych z biznesem i administracją (63,6 tys. osób), inżynieryjno-technicznych (35,0 tys.), medycznych (32,1 tys.) oraz społecznych (30,4 tys.). Kierunek, którym jest informatyka, jest coraz częściej

---

⁴ „Kariera w IT” – Raport „Computerworld”, nr 12/1049, 2015, str. 6.

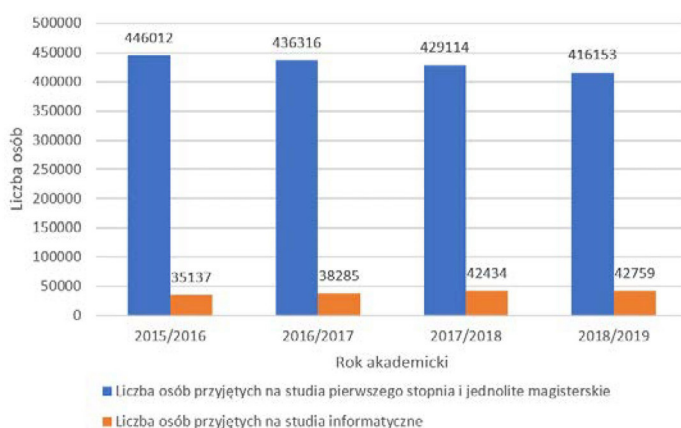
⁵ „Oczekiwania pracodawców wobec absolwentów uczelni wyższych” – raport, Uniwersytet Śląski, Katowice 2016 r.

⁶ „Szkoły wyższe i ich finanse w 2018 r.”, raport Głównego Urzędu Statystycznego, Warszawa–Gdańsk 2019.

wybraną drogą dalszej edukacji przez absolwentów szkół średnich. Jak pokazują statystyki Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, w roku akademickim 2018/2019 w uczelniach nadzorowanych przez ministra nauki i szkolnictwa wyższego, na studia pierwszego stopnia oraz na studia jednolite magisterskie zostało przyjętych 305 298 osób, z tego 42 759 na informatykę, to stanowi około 14% wszystkich chętnych (rys. 2). Pomimo spadającej z roku na rok liczby absolwentów szkół średnich decydujących się na studia, informatyka jest nadal najchętniej wybieranym kierunkiem od co najmniej kilku lat. Według powyższych danych, od 2015 roku liczba osób decydujących się na ten kierunek zwiększyła się aż o 21,7%.

Rys. 2. Osoby przyjęte na studia informatyczne w stosunku do wszystkich przyjętych na studia w latach 2015–2019

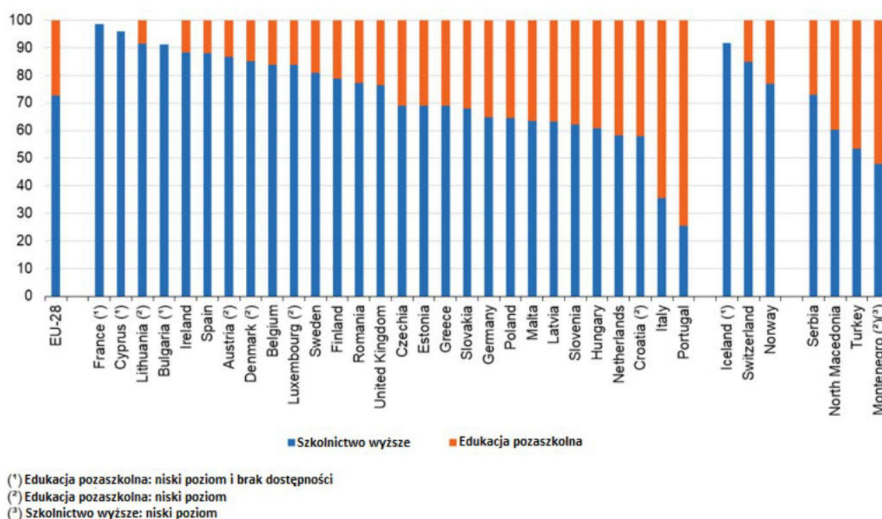

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Należy również wspomnieć, że w roku akademickim 2017/18 odnotowano największy w historii przyrost liczby studentek kierunków informatycznych – wynika z ogłoszonego raportu „Kobiety na politechnikach 2018”. Stanowią one obecnie 14,3% wszystkich studentów kierunków IT. Dane Eurostatu wskazują, że w 2018 r. prawie trzy czwarte (72,8%) zatrudnionych w UE z wykształceniem ICT uzyskało wyższe wykształcenie, co oznacza wzrost z 67,5% w 2008 r.⁷ Wystąpiły jednak znaczne różnice między państwami członkowskimi UE pod względem poziomu wykształcenia w 2018 r. Ponad 9 na 10 zatrudnionych z wykształceniem w zakresie ICT we Francji (98,7%), na Cyprze (96,0%), na Litwie (91,4%) i Bułgaria (91,1%) ukończyło studia wyższe. Natomiast większość osób zatrudnionych z wykształceniem ICT w Portugalii (74,5%) i we Włoszech (64,5%) nie miała wyższego wykształcenia. Polska plasuje się tuż za Niemcami (64,2%) (rys. 3).

⁷ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=ICT_education_-_a_statistical_overview (dostęp: 19.11.2019).

Rys. 3. Udział pracujących z wykształceniem ICT według poziomu wykształcenia

Źródło: <https://ec.europa.eu/eurostat>

Tak duża popularność kształcenia w dziedzinie ICT spowodowana jest przede wszystkim kuszącymi zarobkami oraz ogólnym przekonaniem o łatwości znalezienia pracy po ukończeniu tego kierunku. Między innymi dlatego wykładowcy bardzo często otrzymują pytanie: „Czy po ukończeniu studiów, jestem gotowy do pracy?”. Odpowiedź nie jest tak oczywista, jak się wydaje. Studia na kierunku informatyka łączą co prawda zajęcia teoretyczne w formie wykładów oraz laboratoria (warsztaty), które stanowią część praktyczną edukacji, jednak dalekie są od udzielenia odpowiedzi na problemy, przed jakimi stają młodzi pracownicy branży IT. Biorąc pod uwagę powyższe stwierdzenie oraz ogólną opinię, że studia w ujęciu standardowym nie stanowią odpowiedzi na płynące z rynku pracy sygnały, należy rozważyć, czy system dualnego kształcenia może stanowić odpowiednie rozwiązanie.

W standardowym systemie prowadzenia zajęć dydaktycznych forma wykładów stanowi znaczną część większości siatek programowych. Przekazują one bardzo istotną wiedzę teoretyczną przyszłym pracownikom, praktycznie na każdej płaszczyźnie omawianego sektora pracy. Przedmioty związane z elektrotechniką, mechaniką oraz sterowaniem przekazują informacje na temat działania samego urządzenia, którym jest komputer, pracy jego podzespołów, systemu zapisu informacji do pamięci oraz sposobu ich przekazywania. Podstawy programowania, algorytmy czy programowanie współbieżne pozwalają na poznanie fundamentalnych zasad programowania w wybranych językach, oraz sposobach rozwiązywania problemów programistycznych. Z kolei ćwiczenia laboratoryjne pozwalają na zrozumienie tej wiedzy, uczą tak zwanej logiki informatycznej, a przede wszystkim pozwalają wykreować w sobie pasję do konkretnej gałęzi rozległej dziedziny, jaką jest informatyka.

Szczególnie istotnym z punktu widzenia sektora ICT stosowanym rodzajem zajęć dydaktycznych są warsztaty, będące substytutem środowiska pracy w firmie. Jednym z takich przykładów może być projekt zespołowy systemu informatycznego. Pozwala on na poznanie podstawowych metodologii wytwarzania oprogramowania oraz zastosowania ich w praktyce przez studentów, zmuszając jednocześnie do opanowania umiejętności pracy w grupie, w której każdy ma wyznaczone zadanie, bez wykonania którego cały projekt nie zostanie ukończony. Dodatkowo wprowadzenie treści związanych z zarządzaniem i konfiguracją, pozwala na wykorzystanie odpowiednich narzędzi ułatwiających podział zadań i pracę w kooperacji. Z kolei wprowadzenie do siatki studiów informatycznych zagadnień związanych z audytem systemów informatycznych stwarza możliwość, aby studenci, pod okiem prowadzącego, mogli samodzielnie przeprowadzić audyt bezpieczeństwa sprawdzając stan techniczny oraz konfigurację urządzeń, jak również zabezpieczenia sieci komputerowej danego systemu, tworząc przy tym pełny raport. Z kolei przedmioty z dziedziny inżynierii oprogramowania pozwalają poznać metody wytwarzania dokumentacji za pomocą takich języków jak UML oraz wzorce projektowe.

Jednak wszystkie te formy kształcenia, pomimo niewątpliwie istotnej roli, jaką odgrywają w procesie dydaktycznym, nie są na tyle skuteczne, aby stanowić odpowiedź na zapotrzebowanie rynkowe oraz oczekiwania nie tylko samych pracodawców, ale i studentów.

Koncepcja kształcenia dualnego jest popularna w Polsce od lat dziewięćdziesiątych XX wieku, ale do tej pory była rozpatrywana głównie jako pomysł na funkcjonowanie zasadniczych i średnich szkół zawodowych pomagający redukować bezrobocie wśród absolwentów tego typu szkół (Kabaj, 2000, s. 183–185)⁸. Jednak wraz z narastającym problemem bezrobocia, także wśród absolwentów wyższych uczelni, wzrosło zainteresowanie implementacją tego rozwiązania również w połączeniu ze studiami⁹.

Ten typ kształcenia opiera się na dwóch filarach: wiedza skodyfikowana (teoretyczna) i wiedza oparta na doświadczeniu i praktyce, którą zdobywa się na stanowisku pracy. W literaturze tematu dobrze udokumentowano osiągnięcia dualnego systemu kształcenia w Niemczech, które jest wynikiem współpracy szkoły wyższaprzemysł¹⁰. System ten charakteryzują niewątpliwe zalety, które można zdefiniować jako: dopasowanie popytu i podaży na rynku pracy, czyli „pracownik szyty na miarę” (pracownik ukierunkowany na potrzeby przedsiębiorstwa); dopasowanie oferty edukacyjnej szkół wyższych do lokalnego rynku pracy (niższy odpływ młodych, wykwalifikowanych kadr z regionu); wymierna korzyść dla przedsiębiorcy – bezpośrednia wydajność pracy przy niższych kosztach oraz wykorzystanie potencjału intelektualnego młodego człowieka¹¹.

⁸ Kabaj, M. (2000). Efektywność kształcenia zawodowego w wybranych krajach. Przewaga systemu dualnego. W: U. Jeruszka (red.), *Efektywność kształcenia zawodowego* (s. 173–199). Warszawa: IPiSS.

⁹ Ostoj, I. (2016). Studia dualne z perspektywy przyszłej transycji studentówkierunków ekonomicznych na rynekpracy, *Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania*, nr 44/3, 189–200.

¹⁰ http://www.hrp.com.pl/upload/KD_raport_on-line%201.pdf2. (Dostęp: 30.09.2019 r.)

¹¹ Pisarek, I. (2014). Praca zbiorowa. Model kształcenia dualnego na Uniwersytecie Opolskim. Raport z prac zespołu ekspertów. Opole.

Porównując zatem tradycyjny system edukacji na poziomie wyższym z założeniami kształcenia dualnego wydaje się, że mogą one stanowić złoty środek, dający faktyczną możliwość nabywania wiedzy praktycznej. Ideą tego rozwiązania jest przeznaczenie minimum 50% godzin zajęć na te prowadzone u pracodawców, co jest zasadniczym elementem wyróżniającym to podejście od podejścia standardowego, w którym zajęcia dydaktyczne prowadzone są na uczelni, a u pracodawcy odbywają się jedynie praktyki. Zajęcia prowadzone bezpośrednio przez osoby zatrudnione w firmach, są przede wszystkim źródłem praktycznej wiedzy przekazywanej przez dydaktyków dysponujących doświadczeniem zawodowym, a co najważniejsze, będących nadal czynnymi pracownikami branży ICT. Dzięki temu studenci mogą poznać realia, z jakimi mogą się spotkać w przyszłej pracy. Pracodawcy natomiast zyskują potencjalnych, dobrze wyszkolonych pod kątem pracy w ich firmie pracowników. Według pracodawców, kształcenie dualne zrekompensuje ubytek zasobów pracy przez większą wydajność, sprawność oraz większą kulturę pracy. Dodatkowo, pracodawca ma możliwość wyselekcjonowania studenta, którego przyjmuje na praktykę, w procesie rekrutacji na studia dualne. Ma również okazję poznania lepiej kandydatów, co minimalizuje błędy popełniane często przy standardowej rekrutacji¹².

Dodatkowo doskonałym uzupełnieniem koncepcji studiów dualnych są semantyczne repozytoria treści edukacyjnych takie jak platformy e-learningowe, które zawierają ogromny zasób danych, składających się zarówno z samych kursów edukacyjnych, jak i zawartych w nich materiałów edukacyjnych¹³. Jednocześnie dzięki temu ujednolicony zostaje system przekazywania materiałów dydaktycznych studentom przez pracowników uczelni i firm.

Firmy w Polsce coraz częściej są zainteresowane współpracą z uczelniami w zakresie realizacji kształcenia właśnie w formie dualnej. Przykładem mogą być chociażby studia dualne prowadzone przez Politechnikę Poznańską. Korzystają z nich już nie tylko niemieckie firmy jak Volkswagen Poznań czy Phoenix Contact Wielkopolska, ale również polskie – Solaris Bus and Coach oraz Ster. Innym przykładem jest Akademia Leona Koźmińskiego, która od października uruchomiła nowy kierunek – zarządzanie w sektorze QSR (ang. *quick service restaurants*), który powstał we współpracy z McDonald's Polska. To studia licencjackie, które są prowadzone w trybie niestacjonarnym. Studentami tego kierunku mogą zostać pracownicy McDonald's z całej Polski z minimum trzymiesięcznym doświadczeniem w pracy, wykształceniem średnim, bez wyższego, wyłonieni w ramach wewnętrznej rekrutacji. Akademia Leona Koźmińskiego również od października uruchomiła studia dualne prowadzone w języku angielskim – Health Economics and Big Data Analytics (*ekonomika zdrowia i analityka danych*). Nabór jest otwarty, a partnerami są firmy farmaceutyczne, NFZ, Ministerstwo Zdrowia i Legia Warszawa (medycyna sportowa). Od października 2020 r. Politechnika Poznańska we współpracy z PAŻP (Polska Agencja Żegluga

¹² Bura, A., Barańska, M., Cieślak, W. (2014). Dualny system kształcenia na przykładzie Politechniki Poznańskiej. W: *Logistyka*, nr 6, str. 2475.

¹³ D. Dobrowolski, Z. Łojewski, K. Dobrowolska. (2015). Semantyczne repozytorium treści edukacyjnych. W: *Informatyka w zarządzaniu i ekonomii: badania, analizy, modele* (s. 23). Wyd. PTI.

Powietrznej) planuje uruchomienie studiów dualnych, w ramach których odbywać się będzie kształcenie specjalistów w zarządzaniu ruchem lotniczym.

Studia dualne mają zalety widoczne dla obu zainteresowanych stron. Z perspektywy studenta to przede wszystkim wiedza praktyczna, możliwa do wykorzystania już na początku jego kariery zawodowej. Dla pracodawcy oznacza to brak konieczności szkolenia lub jedynie ograniczone do niezbędnego minimum szkolenie zawodowe młodego pracownika. Studia dualne mogą stać się również korzystnym rozwiązaniem dla firm, które mają problemy ze stabilnością zatrudnienia. W szczególności mają z tym kłopot te zatrudniające młodych ludzi. Studia dualne mogą pomóc w utrzymaniu pracownika w firmie. Często zobowiązuje się on bowiem do pozostania u danego pracodawcy przez jakiś czas w celu odpracowania studiów, w przeciwnym wypadku musi zwracać całą lub część kwoty, którą firma zainwestowała w jego kształcenie. Dla przedsiębiorstwa jest to ważne, bo zatrudnienie stabilizuje się na kilka lat. Pracownik nie jest też tak łakomym kąskiem na rynku pracy, bo jego wykształcenie jest profilowo związane z firmą. Ponadto pracodawcy mogą też na jak najwcześniejszym etapie wychwycić najlepszych i przygotować ich do pracy w swoich firmach. Dr hab. Czesław Szmidt, konsultant w dziedzinie doboru kadr, profesor w Akademii Leona Koźmińskiego, zaznacza, że dla pracowników ważne jest też to, że firma zapewnia czas na kształcenie w dni robocze, a nie w weekendy, oraz je finansuje¹⁴.

Zważywszy na powyższe, studia dualne mogą być doskonałym rozwiązaniem braków kadrowych w sektorze IT, który jest najlepiej rozwijającym się obszarem gospodarki w Polsce. Konsekwentnie prowadzi to do ciągłego zapotrzebowania na nowych pracowników. Jak wspomniano, branża IT to nie tylko programiści czy testerzy, to także szereg innych rozwiązań informatycznych i telekomunikacyjnych, gdzie ranga stanowiska wymaga pracownika kompetentnego i z odpowiednim przygotowaniem nie tylko teoretycznym, ale też praktycznym. Studia dualne poprzez swoje możliwości przygotowania studenta nie tylko na uczelni, ale też u pracodawców, stwarzają ogromną szansę zarówno dla absolwentów studiów, jak i samych przedsiębiorstw. Studenci mają możliwość podjęcia wymarzonej pracy, ponieważ posiadają odpowiednie do tego kompetencje praktyczne, pracodawcy natomiast zyskują wyszkolonych i przygotowanych przyszłych pracowników. Taki system gwarantuje współpracę przedsiębiorstw oraz uczelni wyższych, prowadząc do osiągnięcia sukcesu przez osoby uczące się. Dzięki podzieleniu nauki na część praktyczną (przedsiębiorstwa) i teoretyczną (uczelnie) oraz partycypacji pracodawców w projektowaniu programów i wymagań egzaminacyjnych¹⁵ staje się efektywnym rozwiązaniem edukacyjnym zapobiegającym marnotrawstwu kapitału ludzkiego. Niewątpliwym atutem kształcenia dualnego jest jego elastyczność, w zależności od występujących zmian, w celu zagwarantowania jak najlepszej jakości nauczania i przygotowania absolwentów szkół wyższych do bycia wykwalifikowanymi i kompetentnymi pracownikami.

---

¹⁴ <https://serwisy.gazetaprawna.pl/edukacja/artykuly/1424945,studia-dualne-w-polsce.html> (dostęp: 19.11.2019).

¹⁵ Karbowniczek, D. *System dualnego kształcenia zawodowego, czy to się „opłaci” w Polsce?* edukator.koweziu.edu.pl/index.php/archiwum/57-57 (dostęp: 23.09.2014).

Walorem jest możliwość zdobywania przez studentów wiedzy teoretycznej na wykładach i wzbogacanie jej o wiedzę praktyczną na zajęciach (ćwiczeniach i laboratoriach) w przedsiębiorstwach. Ponadto za wykonywaną pracę (praktykę) studenci mogą otrzymać stypendium naukowe lub wynagrodzenie. Uczelnie prowadzące dualny system kształcenia podkreślają swoją autonomiczność w zakresie konstruowania programów kształcenia. W świetle przedstawionych argumentów zauważalne są wieloaspektowe korzyści dla wszystkich uczestników procesu dydaktycznego – studentów, wykładowców i pracodawców.

Bibliografia

- Andreessen, M. (2016). *Why software is Eating the World*. Pobrano z lokalizacji dostęp 22.09.2019: <http://a16z.com/2016/08/20/why-software-eating-the-world/>
- Bura, A., Barańska, M., Cieślík, W. (2014). Dualny system kształcenia na przykładzie Politechniki Poznańskiej. *Logistyka*, nr 6.
- Computerworld. (2015, numer 12/1049, grudzień). *Kariera w IT*. *Kariera w IT*, str. 6.
- D. Dobrowolski, Z. Łojewski, K. Dobrowolska. (2015). Semantyczne repozytorium treści edukacyjnych. W: *Informatyka w zarządzaniu i ekonomii: badania, analizy, modele* (s. 23). Wyd. PTI.
- Dual educational system. (2019). Pobrano z lokalizacji www.unevoc.unesco.org (dostęp: 24.09.2019).
- Hays Poland. (2016). *Raport 2016. Analiza sytuacji kobiet na rynku IT w Polsce*. Hays.
- Kabaj, M. (2012). *Wpływ systemów kształcenia zawodowego na zatrudnienie i bezrobocie młodzieży, projekt programu wdrożenia dualnego systemu kształcenia zawodowego w Polsce*. Warszawa: IPiSS.
- Kabaj, M. (2012). Projekt programu wdrożenia systemu kształcenia dualnego w Polsce. *Studia Pedagogiczne*, t. LXV.
- Kabaj, M. (2000). Efektywność kształcenia zawodowego w wybranych krajach. Przewaga systemu dualnego. W: J. U. (red.), *Efektywność kształcenia zawodowego*. Warszawa: IPiSS.
- Karbowniczek, D. (2014). *System dualnego kształcenia zawodowego, czy to się „opłaci” w Polsce?* Pobrano z lokalizacji: edukator.koweziu.edu.pl/index.php/archiwum/57-57 (dostęp: 23.09.2019).
- Lechamn, E. (2012). Dualny system kształcenia zawodowego w Polsce – szanse i bariery wdrożenia. *Ekspertyza*. Gdańsk.
- Ostoj, I. (2016). Studia dualne z perspektywy przyszłej tranzycji studentów kierunków ekonomicznych na rynek pracy. *Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania*, nr 44(3).
- Pisarek, I. (2014). *Praca zbiorowa. Model kształcenia dualnego na Uniwersytecie Opolskim. Raport z pracy ekspertów*. Opole.
- Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. (2017). *Perspektywy rozwoju polskiej branży ICT do roku 2025*. Warszawa.

- Szubański, R. (2000). Kształcenie zawodowe w reformie systemu oświaty. W: K. S. *Kształcenie zawodowe. Rynek pracy. Pracodawcy*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180001668> (dostęp: 24.09.2019)

Wymiana doświadczeń i budowanie wzorców postaw prozdrowotnych studentów anglojęzycznych WSEI w Lublinie (badanie ankietowe w 2018 r.)

Exchange of experiences and promoting pro-health attitudes among English-speaking students at WSEI, Lublin (survey in 2018)

Streszczenie

Celem badania było poznanie postaw prozdrowotnych studentów anglojęzycznych WSEI w Lublinie. W badaniu zebrano dane, dotyczące zachowań i opinii w zakresie stylu życia, odżywiania i uprawiania sportu w 2018 roku. W badaniu przeanalizowano 100 ankiet. Do analizy danych zastosowano statystyki opisowe i test chi kwadrat. Na podstawie wyników badania okazało się, że większość respondentów (51%) dysponowała miesięcznym budżetem, który zawierał się w przedziale pomiędzy 1000 a 2000 PLN. Przebywając w Polsce 42% osób poza studiami także pracowało. Zdecydowana większość respondentów (90%) określiła swój stan zdrowia jako dobry. Specjalne wymagania względem żywności typu dieta itp. miało 37% respondentów. Spośród badanych 70% piło alkohol, 26% paliło, a 9% używało narkotyków. Większość osób (53%) oceniła swój poziom sprawności fizycznej jako średni, a 16% jako dobry lub bardzo dobry. Ćwiczyło 74% z nich, a głównym celem ćwiczeń okazała się poprawa stanu zdrowia (69%) i zwiększenie siły (45%). Spośród badanych 43% korzystało z obiektów sportowych w Lublinie. Najbardziej popularną aktywnością okazało się chodzenie (49%), następnie trening fitness (41%) i bieganie (29%). Jednocześnie badanie pokazało, że kobiety wykazują bardziej prozdrowotne postawy niż mężczyźni, natomiast mężczyźni byli bardziej aktywni w zakresie ćwiczeń fizycznych.

Słowa kluczowe: postawy prozdrowotne, międzynarodowi studenci, aktywność sportowa, styl życia.

Summary

The aim of the study was to learn about the pro-health attitudes of WSEI English-speaking students in Lublin. The study collected behavioural and opinion data concerning lifestyle, nutrition and sports in 2018. There were 100 surveys analysed. In order to analyse the data, descriptive statistics and chi-square tests were used. Based on the results of the survey, it turned out that the majority of respondents (51%) had a monthly budget, which was between 1000 and 2000 PLN. While living in Poland, as well

as studying, 42% of the people surveyed also worked. The vast majority of respondents (90%) described their health as good. 37% of the respondents had special requirements for diet type, food etc. 70% drank alcohol, 26% smoked and 9% used drugs. Most respondents (53%) rated their level of physical fitness as medium and 16% as good or very good. 74% of them exercised, and the main goal of their exercises was to improve their health (69%) and increase their physical strength (45%). 43% used sports facilities in Lublin. Walking (49%), followed by fitness training (41%) and running (29%) were the most popular activities. At the same time, the study showed that women exhibited more healthy attitudes than men, while men were more active in the field of physical exercise.

Key words: *pro-health behaviours, international students, sport and fitness activity, lifestyle.*

Wprowadzenie

Liczba zagranicznych studentów w Polsce rokrocznie zwiększa się. Do procesu internacjonalizacji polskich uczelni przyczynia się możliwość pozyskania funduszy UE, które umożliwiają sfinansowanie kosztów studiów, w tym stypendiów dla studentów zagranicznych. Beneficjentem takiego projektu stała się Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie, gdzie w latach 2017–2020 zrealizowano projekty wsparcia studiów anglojęzycznych. Objęły one cztery kierunki kształcenia, to jest Economics, Computer Science, Management, Nursing w trybie studiów dziennych. W roku 2018 na powyższych studiach znalazło się 198 obcokrajowców z 17 państw.

1. Czynniki i zachowania prozdrowotne studentów

Rozwój prozdrowotnego stylu życia wśród młodzieży ma istotne znaczenie w kształtowaniu postaw i nawyków na przestrzeni całego życia. Jest to szczególnie ważne, ponieważ wśród współczesnych czynników, które stanowią zagrożenie dla zdrowia, najczęściej wymienia się czynniki społeczno-demograficzne takie jak niezdrowe jedzenie, brak aktywności fizycznej, palenie, spożywanie alkoholu czy narkotyków¹. W literaturze wskazuje się, że płeć, jak i sytuacja materialna studentów także wpływają na zachowania prozdrowotne. Badania dowodzą, że kobiety wykazują częściej prozdrowotne postawy niż mężczyźni². Natomiast mężczyźni są bardziej zainteresowani aktywnością fizyczną.

Tryb życia studentów sprzyja wymianie doświadczeń i budowaniu wzorców

---

¹ European Health Report 2012. Charting the Way to Well-Being, WHO Regional Office for Europe, Copenhagen, 2013 [za:] Więch, P., Bazaliński, D., Chmiel, Z., Ratajczyk, J., Januszewicz, P., & Binkowska-Bury, M., 2017, Socio-Demographic Factors and Health-Oriented Behaviors of University Students in the Podkarpackie Region. Long-Term Prospective Research, Barometr Regionalny, Tom 15, nr 5, Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu, 2017, s. 93.

² Tamże, s. 99.

zachowań na przyszłość m.in. w zakresie sposobu odżywiania, jak i aktywności fizycznej. W tym kontekście sytuacja studentów międzynarodowych ma szczególny charakter. Zmiana miejsca zamieszkania związana z wyborem studiów pociąga za sobą zmianę stylu życia. Może to przynieść pozytywne lub negatywne konsekwencje dla zdrowia wywołane przez, przykładowo, zmiany w sposobie odżywiania, czy możliwości uprawiania ulubionej dyscypliny sportu. Pojawia się także problem adaptacji, a więc odnalezienia się w nowym środowisku, który może wywoływać stres, prowadzący niekiedy do zachowań ryzykownych związanych ze stosowaniem używek³.

2. Metodyka badania

Celem badania było poznanie postaw prozdrowotnych studentów anglojęzycznych WSEI w Lublinie. W badaniu zebrano dane dotyczące zachowań i opinii w zakresie stylu życia, odżywiania i uprawiania sportu. Badanie zostało przeprowadzone wśród studentów WSEI, studiujących na studiach anglojęzycznych w 2018 roku. Kwestionariusz badania został przygotowany przez uczestników studiów magisterskich kierunku Economics na potrzeby zajęć Market analysis. Spośród zagadnień zaproponowanych przez studentów, w wyniku przeprowadzonej samodzielnej analizy kwestionariuszy w omawianym zakresie wyłoniono te, które zostały uznane za najbardziej przydatne. Na potrzeby badania opracowano narzędzie badawcze za pomocą Google Form. Do udziału w badaniu zostali zaproszeni studenci wszystkich kierunków anglojęzycznych na WSEI. Wyniki badania i analizę statystyczną opracowano w programie Ms Excel. Analizę danych w zakresie stylu życia i aktywności sportowej przeprowadzono z zastosowaniem zmiennych typu płeć, wiek, miesięczny budżet i stan zdrowia. Dodatkowo zastosowano testy chi kwadrat dla sprawdzenia istotności statystycznej różnic rozkładu wyników według powyższych kategorii. Badanie zostało zrealizowane pod koniec 2018 roku.

3. Wyniki

3.1. Charakterystyka grupy badawczej

W badaniu zebrano 106 odpowiedzi, z których do analizy, po odrzuceniu niepełnych ankiet, pozostawiono 100. Najwięcej ankiet wypełnili studenci z kierunku Economics (34), następnie Computer Science (25), Management (25) a najmniej z Nursing (15) (tab. 1). Wiek respondentów zawierał się w przedziale od 17 do 36 lat. Średni wiek respondentów wyniósł $22,4 \pm 4,1$ (tab. 2). Średni wiek mężczyzn w badaniu był wyższy (22,5) niż kobiet (22,2). Wśród respondentów przeciętnie najstarsi studenci

---

³ Skromanis, S., Cooling, N., Rodgers, B., Purton, T., Fan, F., Bridgman, H., Harris, K., Presser, J., Mond, J., Health and Well-Being of International University Students, and Comparison with Domestic Students, in Tasmania, Australia, *Int J Environ Res Public Health*. 15(6), 2018, s. 2.

studiowali na kierunku Economics (24,5) oraz Nursing (23,7), a młodsi na Computer Science (20,8) i Management (20,2). Pod względem proporcji płci najbardziej wyrównane były kierunki Economics i Management, natomiast na kierunku Computer Science przeważali zdecydowanie mężczyźni (76,9%), a na kierunku Nursing kobiety (80%). Najwięcej ankiet wypełnili studenci z Ukrainy (36), następnie Kazachstanu (19) i Uzbekistanu (15), potem z Polski (5) i pozostałych państw (25) (tab. 3).

Tabela 1. *Liczba respondentów według kierunku studiów i struktura procentowa wg wieku i płci.*

Kierunek	Liczba razem	Odsetek wg wieku		Odsetek wg płci	
		17–21 lat	22–36 lat	kobieta	mężczyzna
Computer Science	26	69,2%	30,8%	23,1%	76,9%
Economics	34	20,6%	79,4%	47,1%	52,9%
Management	25	72,0%	28,0%	56,0%	44,0%
Nursing	15	53,3%	46,7%	80,0%	20,0%
Razem	100	51,0%	49,0%	48,0%	52,0%

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 2. *Średni wiek respondentów według kierunku studiów i płci.*

Kierunek	Średnia	Odch. Std.	Średnia dla kobiet	Średnia dla mężczyzn
Computer Science	20,8	2,9	19,7	21,2
Economics	24,5	3,8	23,8	25,1
Management	20,2	2,7	19,9	20,7
Nursing	23,7	5,9	24,2	22
Ogółem	22,4	4,1	22,2	22,5

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 3. *Liczba respondentów według kierunku studiów i kraju pochodzenia.*

	Liczba razem	Computer Science	Economics	Management	Nursing
Kazachstan	19	2	4	7	6
Polska	5	3			2
Ukraina	36	8	17	10	1
Uzbekistan	15	4	6	5	
Pozostałe	25	9	7	3	6
Razem	100	26	34	25	15

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 4. Miesięczny budżet respondentów według płci, kierunku studiów, kraju pochodzenia i wieku.

	Mniej niż 1000 PLN	1000–2000 PLN	2000 PLN i powyżej
Razem	35,0%	51,0%	14,0%
Wg płci			
Kobieta	41,7%	52,1%	6,3%
Mężczyzna	28,8%	50,0%	21,2%
Wg wieku			
Do 21 lat	45,1%	51,0%	3,9%
22 lata i powyżej	24,5%	51,0%	24,5%
Wg kierunku studiów			
Computer Science	34,6%	53,9%	11,5%
Economics	14,7%	58,8%	26,5%
Management	60,0%	36,0%	4,0%
Nursing	40,0%	53,3%	6,7%
Wg kraju pochodzenia			
Kazachstan	36,8%	57,9%	5,3%
Polska	60,0%	0,0%	40,0%
Ukraina	30,6%	58,3%	11,1%
Uzbekistan	26,7%	46,7%	26,7%
Pozostałe	40,0%	48,0%	12,0%

Źródło: Opracowanie własne

Większość respondentów (51%) dysponowała miesięcznym budżetem, który zawierał się w przedziale pomiędzy 1000 a 2000 PLN (tab. 4). Osób o mniejszym budżecie było 35%, a o większym 14%. Powyższe proporcje różniły się ze względu na płeć. O ile zarówno większość kobiet (52%), jak i mężczyzn (50%) dysponowała budżetem 1000–2000 PLN, to zaledwie 6% kobiet miało budżet większy, podczas gdy 21% mężczyzn dysponowało kwotą powyżej 2000 PLN. Odwrotnie było w przypadku budżetu poniżej 1000 PLN, gdzie odsetek kobiet (41,7%) był wyższy niż mężczyzn (28,8%). Podobnie kształtowała się struktura odpowiedzi według wieku badanych. W obu grupach wiekowych większość osób (51%) dysponowała budżetem miesięcznym z przedziału 1000–2000 PLN. Natomiast wśród osób do 21 lat tylko 3,9% miało budżet większy, a wśród osób starszych (22 lata i powyżej) było to 24,5%. Ze względu na kierunek studiów przeciętnie najwyższymi dochodami dysponowali studenci Economics, a najniższymi studenci z Management (tab. 4). Biorąc pod uwagę kraj pochodzenia największe dysproporcje wystąpiły wśród studentów z Polski, gdzie większość znalazła się w grupie niskiego budżetu (60%), a pozostali (40%) dysponowali wysokim budżetem. Krajem o najniższym udziale respondentów z wysokim

budżetem był Kazachstan (5,3%), podczas gdy studenci z Polski (40%) i Uzbekistanu (26,7%) mieli największy odsetek respondentów z wysokim budżetem.

Większość z badanych osób (55%) poświęcała swój czas studiom (tab. 5). Natomiast 42% zadeklarowało, że oprócz studiowania także pracuje. Część badanych nie udzieliła odpowiedzi na pytanie o pracę (3%). Wśród kobiet przeważała grupa osób tylko studiujących (58,3%). Fakt studiowania i pracy zadeklarowało 37,5% kobiet. Wśród mężczyzn odsetek tylko studiujących był nieznacznie mniejszy (51,9%), a studiujących i pracujących wyższy niż kobiet (46,7%). Odsetek osób tylko studiujących był wyższy wśród osób młodszych (58,8%) w porównaniu z osobami starszymi (51,0%). Największy odsetek respondentów tylko studiujących był na kierunku Computer Science (76,9%). Z kolei najwięcej osób, które zadeklarowały studia i pracę, był na kierunku Economics (55,9%). Pod względem kraju pochodzenia najwyższy odsetek tylko studiujących osób wystąpił wśród respondentów z pozostałych państw (84%). Z drugiej strony najwyższy odsetek osób studiujących i pracujących był wśród studentów z Kazachstanu (84,2%).

Tabela 5. *Studia a praca według płci, kierunku studiów, kraju pochodzenia i wieku.*

	Tylko studiuję	Studiuję i pracuję	Brak odp.
Razem	55,0%	42,0%	3,0%
Wg płci			
Kobieta	58,3%	37,5%	4,2%
Mężczyzna	51,9%	46,2%	1,9%
Wg wieku			
Do 21 lat	58,8%	39,2%	2,0%
22 lata i powyżej	51,0%	44,9%	4,1%
Wg kierunku studiów			
Computer Science	76,9%	23,0%	0,0%
Economics	41,2%	55,9%	2,9%
Management	56,0%	40,0%	4,0%
Nursing	46,7%	46,7%	6,7%
Wg kraju pochodzenia			
Kazachstan	10,5%	84,2%	5,3%
Polska	40,0%	40,0%	20,0%
Ukraina	63,9%	33,3%	2,8%
Uzbekistan	46,7%	53,3%	0,0%
Pozostałe	84,0%	16,0%	0,0%

Źródło: Opracowanie własne

Na pytanie o stan cywilny lub pozostawanie w związku większość osób odpowiedziała, że nie są w żadnym związku (61%) (tab. 6). Wśród pozostałych 28% było w związku nieformalnym, a 6% w związku małżeńskim. Więcej singli było wśród mężczyzn (67,3%) niż kobiet (54,2%). Większy odsetek kobiet niż mężczyzn był w związku nieformalnym (33,3% w porównaniu do 23,3%) i formalnym (6,3% w porównaniu z 5,8%). Więcej kobiet (6,3%) niż mężczyzn (3,8%) nie udzieliło odpowiedzi na pytanie o związek. Nieco mniejszy odsetek singli znalazł się wśród osób do 21 lat (58,8%) w porównaniu z osobami, które miały 22 lata i powyżej (63,3%). Przy czym większy odsetek młodszych osób nie udzielił odpowiedzi (7,8%) na to pytanie. Wśród młodszych osób nie było też ani jednej pozostającej w związku małżeńskim. Najwięcej singli studiowało na kierunku Computer Science (69,2%), a najmniej na Economics (52,9%). Najwyższy odsetek singli był wśród respondentów z Uzbekistanu (93,3%), a najniższy wśród respondentów z Ukrainy (47,2%).

Tabela 6. Stan cywilny według płci, kierunku studiów, kraju pochodzenia i wieku.

	Singiel	W związku	Żonaty/zamężna	Brak odp.
Razem	61,0%	28,0%	6,0%	5,0%
Wg płci				
Kobieta	54,2%	33,3%	6,3%	6,3%
Mężczyzna	67,3%	23,1%	5,8%	3,8%
Wg wieku				
Do 21 lat	58,8%	33,3%	0,0%	7,8%
22 lata i powyżej	63,3%	22,4%	12,2%	2,0%
Wg kierunku studiów				
Computer Science	69,2%	30,8%	0,0%	0,0%
Economics	52,9%	29,4%	14,7%	2,9%
Management	64,0%	20,0%	0,0%	16,0%
Nursing	60,0%	33,3%	6,7%	0,0%
Wg kraju pochodzenia				
Kazachstan	57,9%	21,1%	5,3%	15,8%
Polska	60,0%	20,0%	20,0%	0,0%
Ukraina	47,2%	47,2%	2,8%	2,8%
Uzbekistan	93,3%	6,7%	0,0%	0,0%
Pozostałe	64,0%	20,0%	12,0%	4,0%

Źródło: Opracowanie własne

3.2. Styl życia

Podstawowe pytanie w ocenie postaw prozdrowotnych dotyczyło określenia własnego stanu zdrowia jako bardzo dobre i dobre lub zdrowie niezbyt dobre i słabe (tab. 7). Ze względu na niski odsetek odpowiedzi skrajnych dane zostały zgrupowane jako dobre i słabe zdrowie. Zdecydowana większość respondentów, to jest 90%, określiła swój stan zdrowia jako dobry, a tylko 10% jako słaby. Między kategoriami wystąpiły nieznaczne różnice. Nieco większy odsetek mężczyzn (92,3%), osób starszych (91,8%) i z większym dochodem (92,9%) ocenił swoje zdrowie jako lepsze niż pozostali (odpowiednio 87,5% kobiet, 88,2% osób młodszych oraz 92,2% w średnim i 85,7% w niskim przedziale budżetu).

Kolejne pytanie dotyczyło długości snu (tab. 8). Aż 91% osób stwierdziło, że śpi mniej niż 8 godzin. Warto odnotowania jest to, że w grupie osób o najwyższych dochodach nie było nikogo, kto śpi 8 godzin i więcej. Nie było takiej osoby także w grupie o słabym zdrowiu.

Na pytanie o specjalne wymagania względem żywności typu dieta itp. 37% respondentów odpowiedziało, że ma, a 63% że nie ma takich wymagań (tab. 9). W tym przypadku wystąpiły też istotne różnice (na poziomie $p < 0,1$) pomiędzy płcią, gdzie większy odsetek kobiet (45,8%) niż mężczyzn (28,8%) zadeklarował specjalne wymagania. Zauważalna różnica wystąpiła także ze względu na wiek, gdzie osoby do 21 lat (29,4%) miały rzadziej niż osoby w wieku 22 i więcej lat (44,9%) wymagania specjalne względem żywności.

Zdecydowana większość osób (79,0%) spożywa nie więcej niż 3 posiłki dziennie (tab. 10). W odpowiedziach wystąpiły tu różnice istotne statystycznie. Osoby o najwyższych dochodach (42,9%) jedzą częściej ($p < 0,1$) niż pozostali (odpowiednio 15,7% w średnim przedziale i 20,0% w niskim przedziale). Natomiast do 3 posiłków spożywa większość ($p < 0,05$) osób o dobrym zdrowiu (82,2%), podczas gdy wśród osób o słabym zdrowiu liczebność rozkłada się po równo (50% w obu grupach).

Tabela 7. *Jaka jest ocena Twojego stanu zdrowia?*

	Słabe	Dobre
Razem	10,0%	90,0%
Wg płci		
Kobieta	12,5%	87,5%
Mężczyzna	7,7%	92,3%
Wg wieku		
Do 21 lat	11,8%	88,2%
22 lata i powyżej	8,2%	91,8%
Wg budżetu		
Mniej niż 1000 PLN	14,3%	85,7%
1000–2000 PLN	7,8%	92,2%
2000 i powyżej	7,1%	92,9%

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 8. Ile godzin zazwyczaj śpisz?

	Mniej niż 8	8 i więcej	Poziom istotności
Razem	91,0%	9,0%	
Wg płci			
Kobieta	91,7%	8,3%	- (p-wartość = 0,82)
Mężczyzna	90,4%	9,6%	
Wg wieku			
Do 21 lat	90,2%	9,8%	- (p-wartość = 0,77)
22 lata i powyżej	91,8%	8,2%	
Wg budżetu			
Mniej niż 1000 PLN	94,3%	5,7%	- (p-wartość = 0,20)
1000–2000 PLN	86,3%	13,7%	
2000 i powyżej	100,0%	0,0%	
Wg stanu zdrowia			
Słabe zdrowie	100,0%	0,0%	- (p-wartość = 0,29)
Dobre zdrowie	90,0%	10,0%	

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 9. Czy masz specjalne wymagania względem żywności?

	Specjalne wymaga- nia	Brak	Poziom istotności
Razem	37,0%	63,0%	
Wg płci			
Kobieta	45,8%	54,2%	p < 0,1 (p-wartość =0,08)
Mężczyzna	28,8%	71,2%	
Wg wieku			
Do 21 lat	29,4%	70,6%	- (p-wartość =0,11)
22 lata i powyżej	44,9%	55,1%	
Wg budżetu			
Mniej niż 1000 PLN	40,0%	60,0%	- (p-wartość =0,90)
1000–2000 PLN	35,3%	64,7%	
2000 i powyżej	35,7%	64,3%	
Wg stanu zdrowia			
Słabe zdrowie	50,0%	50,0%	- (p-wartość =0,37)
Dobre zdrowie	35,6%	64,4%	

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 10. Ile posiłków dziennie jadasz?

	Do 3	Więcej niż 3	Poziom istotności
Razem	79,0%	21,0%	
Wg płci			
Kobieta	79,2%	20,8%	-
Mężczyzna	78,8%	21,2%	(p-wartość =0,97)
Wg wieku			
Do 21 lat	82,4%	17,6%	-
22 lata i powyżej	75,5%	24,5%	(p-wartość =0,40)
Wg budżetu			
Mniej niż 1000 PLN	80,0%	20,0%	p < 0,1
1000–2000 PLN	84,3%	15,7%	(p-wartość =0,09)
2000 i powyżej	57,1%	42,9%	
Wg stanu zdrowia			
Słabe zdrowie	50,0%	50,0%	p < 0,05
Dobre zdrowie	82,2%	17,8%	(p-wartość =0,02)

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 11. Czy zgadzasz się z następującym stwierdzeniem: Staram się jeść tylko zdrową żywność.

	Tak	Nie	Poziom istotności
Razem	29,0%	71,0%	
Wg płci			
Kobieta	33,3%	66,7%	-
Mężczyzna	25,0%	75,0%	(p-wartość =0,36)
Wg wieku			
Do 21 lat	25,5%	74,5%	-
22 lata i powyżej	32,7%	67,3%	(p-wartość =0,43)
Wg budżetu			
Mniej niż 1000 PLN	31,4%	68,6%	-
1000–2000 PLN	27,5%	72,5%	(p-wartość =0,92)
2000 i powyżej	28,6%	71,4%	
Wg stanu zdrowia			
Słabe zdrowie	10,0%	90,0%	-
Dobre zdrowie	31,1%	68,9%	(p-wartość =0,16)

Źródło: Opracowanie własne

Tylko 29,0% osób zgadza się ze stwierdzeniem, że stara się jeść wyłącznie zdrową żywność (tab. 11). Przy czym dla osób o dobrym zdrowiu odsetek respondentów, którzy jedzą tylko zdrową żywność (31,1%) jest wyższy niż w grupie słabe zdrowie (10,0%). Zbliżonym pytaniem było stwierdzenie, że: Nie przejmuję się tym, co jem i jem wszystko, co dobrze smakuje (tab. 12). Z tym stwierdzeniem zgodziło się 48% respondentów, a różnice pojawiły się w kategorii płeć i wiek z większą przewagą wśród mężczyzn (53,8%) i osób młodszych (54,9%). Mimo to jedynie 18,0% respondentów zadeklarowało, że lubi tzw. fast foody (tab. 13). Wystąpiła tu różnica istotna statystycznie ze względu na płeć ($p < 0,1$), ponieważ miłośnikami fast foodów okazali się częściej mężczyźni (25,0%) niż kobiety (10,4%). Także osoby młodsze (21,6%) częściej niż starsze (14,3%) lubiły ten rodzaj posiłków. Większość osób (77%) unika jedzenia późno w nocy (tab. 14). Interesujące jest to, że takie skłonności deklarują częściej mężczyźni (26,9%) niż kobiety (18,8%).

Tabela 12. Czy zgadzasz się z następującym stwierdzeniem: *Nie przejmuję się tym, co jem i jem wszystko, co dobrze smakuje.*

	Tak	Nie	Poziom istotności
Razem	48,0%	52,0%	
Wg płci			
Kobieta	41,7%	58,3%	- (p-wartość =0,22)
Mężczyzna	53,8%	46,2%	
Wg wieku			
Do 21 lat	54,9%	45,1%	- (p-wartość =0,16)
22 lata i powyżej	40,8%	59,2%	
Wg budżetu			
Mniej niż 1000 PLN	45,7%	54,3%	- (p-wartość =0,94)
1000–2000 PLN	49,0%	51,0%	
2000 i powyżej	50,0%	50,0%	
Wg stanu zdrowia			
Słabe zdrowie	50,0%	50,0%	- (p-wartość =0,89)
Dobre zdrowie	47,8%	52,2%	

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 13. Czy zgadzasz się z następującym stwierdzeniem: *Lubię fast foody.*

	Tak	Nie	Poziom istotności
Razem	18,0%	82,0%	
Wg płci			
Kobieta	10,4%	89,6%	p < 0,1 (p-wartość = 0,06)
Mężczyzna	25,0%	75,0%	
Wg wieku			
Do 21 lat	21,6%	78,4%	- (p-wartość = 0,34)
22 lata i powyżej	14,3%	85,7%	
Wg budżetu			
Mniej niż 1000 PLN	17,1%	82,9%	- (p-wartość = 0,89)
1000–2000 PLN	19,6%	80,4%	
2000 i powyżej	14,3%	85,7%	
Wg stanu zdrowia			
Słabe zdrowie	30,0%	70,0%	- (p-wartość = 0,30)
Dobre zdrowie	16,7%	83,3%	

Źródło: Opracowanie własne

Do zapominania o zjedzeniu śniadania przyznaje się 28,0% respondentów (tab. 15). Częściej zdarza się to osobom o dochodach niższych (37,1%) niż tym o dochodach średnich (23,5%), czy wyższych (21,4%). Większość osób (61%) pamięta, aby codziennie pić wodę (tab. 16). Istotna statystycznie różnica ($p < 0,05$) pojawiła się w kategorii zdrowie, gdzie 64,4% osób o dobrym zdrowiu tak postępuje w porównaniu z 30% osób o słabym zdrowiu. Zauważalna różnica wystąpiła też w kategorii wiek i budżet. Codziennie częściej piją wodę osoby młodsze (68,6%) niż starsze (53,1%) oraz osoby o wyższym (71,4%) i średnim budżecie (66,7%) niż niskim (48,6%). Natomiast do objadania przyznaje się tylko 8% respondentów (tab. 17), a zwłaszcza mężczyźni (11,5% w porównaniu z kobietami 4,2%).

Tabela 14. Czy zgadzasz się z następującym stwierdzeniem: *Często jem późno w nocy.*

	Tak	Nie	Poziom istotności
Razem	23,0%	77,0%	
Wg płci			
Kobieta	18,8%	81,3%	- (p-wartość = 0,33)
Mężczyzna	26,9%	73,1%	
Wg wieku			
Do 21 lat	23,5%	76,5%	- (p-wartość = 0,90)
22 lata i powyżej	22,4%	77,6%	

Wg budżetu			
Mniej niż 1000 PLN	17,1%	82,9%	- (p-wartość = 0,58)
1000–2000 PLN	25,5%	74,5%	
2000 i powyżej	28,6%	71,4%	
Wg stanu zdrowia			
Słabe zdrowie	30,0%	70,0%	- (p-wartość = 0,58)
Dobre zdrowie	22,2%	77,8%	

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 15. Czy zgadzasz się z następującym stwierdzeniem: Często pomijam śniadanie.

	Tak	Nie	Poziom istotności
Razem	28,0%	72,0%	
Wg płci			
Kobieta	25,0%	75,0%	- (p-wartość = 0,52)
Mężczyzna	30,8%	69,2%	
Wg wieku			
Do 21 lat	29,4%	70,6%	- (p-wartość = 0,75)
22 lata i powyżej	26,5%	73,5%	
Wg budżetu			
Mniej niż 1000 PLN	37,1%	62,9%	- (p-wartość = 0,32)
1000–2000 PLN	23,5%	76,5%	
2000 i powyżej	21,4%	78,6%	
Wg stanu zdrowia			
Słabe zdrowie	20,0%	80,0%	- (p-wartość = 0,55)
Dobre zdrowie	28,9%	71,1%	

Źródło: Opracowanie własne

Większość osób (55%) jest zadowolonych ze swojego ciała (figury, wagi), chociaż chciałyby poprawić swój wygląd (tab. 18). W pełni zadowolonych jest 20% studentów, a 25% nie jest lub nie zwraca na to uwagi (tab. 18). Przy czym nieco bardziej zadowoleni są mężczyźni (łącznie 78,9%) niż kobiety (łącznie 70,9%) i osoby starsze (łącznie 81,6%) niż młodsze (łącznie 68,6%). Jednak istotna statystycznie różnica ($p < 0,05$) dotyczy stanu zdrowia. W pełni zadowolonych ze swojego ciała jest 22,2% osób o dobrym zdrowiu i ani jedna ze słabym zdrowiem (0%). Natomiast 60% osób o słabym zdrowiu jest niezadowolonych w porównaniu z 21,1% osób o dobrym zdrowiu.

Tabela 16. Czy zgadzasz się z następującym stwierdzeniem: *Pamiętam, aby pić codziennie wodę.*

	Tak	Nie	Poziom istotności
Razem	61,0%	39,0%	
Wg płci			
Kobieta	62,5%	37,5%	-
Mężczyzna	59,6%	40,4%	(p-wartość = 0,77)
Wg wieku			
Do 21 lat	68,6%	31,4%	-
22 lata i powyżej	53,1%	46,9%	(p-wartość = 0,11)
Wg budżetu			
Mniej niż 1000 PLN	48,6%	51,4%	-
1000–2000 PLN	66,7%	33,3%	(p-wartość = 0,17)
2000 i powyżej	71,4%	28,6%	
Wg stanu zdrowia			
Słabe zdrowie	30,0%	70,0%	p < 0,05
Dobre zdrowie	64,4%	35,6%	(p-wartość = 0,03)

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 17. Czy zgadzasz się z następującym stwierdzeniem: *Lubię się przejadać.*

	Tak	Nie	Poziom istotności
Razem	8,0%	92,0%	
Wg płci			
Kobieta	4,2%	95,8%	- (p-wartość = 0,17)
Mężczyzna	11,5%	88,5%	
Wg wieku			
Do 21 lat	9,8%	90,2%	- (p-wartość = 0,50)
22 lata i powyżej	6,1%	93,9%	
Wg budżetu			
Mniej niż 1000 PLN	11,4%	88,6%	- (p-wartość = 0,64)
1000–2000 PLN	5,9%	94,1%	
2000 i powyżej	7,1%	92,9%	
Wg stanu zdrowia			
Słabe zdrowie	10,0%	90,0%	- (p-wartość = 0,81)
Dobre zdrowie	7,8%	92,2%	

Źródło: Opracowanie własne

Spośród badanych większość osób (74,0%) nie pali papierosów (tab. 19). Istotna statystycznie różnica dotyczy płci ($p < 0,05$). Zdecydowanie częściej palą mężczyźni (łącznie 36,5%) niż kobiety (14,6%). Okazuje się także, że skłonność do palenia jest proporcjonalnie związana z wysokością budżetu. Odsetek palących jest dwa razy wyższy wśród osób o wysokim budżecie (łącznie 42,8%) niż niskim (łącznie 20,0%) czy średnim (łącznie 25,5%). Odmierna sytuacja w porównaniu z papierosami dotyczy alkoholu. W tym przypadku 70% badanych korzysta z tej używki. Nie ma tu istotnych statystycznie różnic, ale można wskazać, że większymi zwolennikami alkoholu są mężczyźni (łącznie 76,9%) niż kobiety (łącznie 62,6%) i osoby młodsze (76,4%) niż starsze (63,2%). Należy także odnotować, że odsetek osób, które często piją alkohol, jest zdecydowanie wyższy wśród osób o wysokim budżecie (14,3%) niż średnim (5,9%) i niskim (5,7%). Natomiast wśród osób o dobrym zdrowiu po alkohol sięga często 7,8%, podczas gdy nie zdarza się to wcale osobom o słabym zdrowiu. Na pytanie o narkotyki 91% badanych odpowiedziało, że ich nigdy nie bierze (tab. 19). Wśród pozostałych korzysta z nich więcej kobiet (10,4%) niż mężczyzn (7,7%), osób młodszych (11,8%) niż starszych (6,1%) i o wysokim (14,3%) lub niskim (11,5%) budżecie niż średnim (5,9%). Jednocześnie często korzysta z nich 10% osób o słabym zdrowiu. Żadna z osób o dobrym zdrowiu nie zadeklarowała częstego brania narkotyków, co było różnicą istotną statystycznie ($p < 0,05$).

Tabela 18. Czy jesteś zadowolony ze swojego ciała (figury, wagi)?

	Nie jestem lub mnie to nie obchodzi	Jestem, ale muszę popra- wić	Jestem zado- wolony	Poziom istotności
Razem	25,0%	55,0%	20,0%	
Wg płci				
Kobieta	29,2%	52,1%	18,8%	- (p-wartość = 0,65)
Mężczyzna	21,2%	57,7%	21,2%	
Wg wieku				
Do 21 lat	31,4%	49,0%	19,6%	- (p-wartość = 0,30)
22 lata i powyżej	18,4%	61,2%	20,4%	
Wg budżetu				
Mniej niż 1000 PLN	28,6%	45,7%	25,7%	- (p-wartość = 0,26)
1000–2000 PLN	21,6%	62,7%	15,7%	
2000 i powyżej	28,6%	50,0%	21,4%	
Wg stanu zdrowia				
Słabe zdrowie	60,0%	40,0%	0,0%	p < 0,05 (p-wartość = 0,02)
Dobre zdrowie	21,1%	56,7%	22,2%	

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 19. Czy palisz papierosa?

	Nigdy	Czasami	Często	Poziom istotności
Razem	74,0%	19,0%	7,0%	
Wg płci				
Kobieta	85,4%	12,5%	2,1%	p < 0,05 (p-wartość = 0,03)
Mężczyzna	63,5%	25,0%	11,5%	
Wg wieku				
Do 21 lat	72,5%	17,6%	9,8%	-
22 lata i powyżej	75,5%	20,4%	4,1%	(p-wartość = 0,52)
Wg budżetu				
Mniej niż 1000 PLN	80,0%	17,1%	2,9%	-
1000–2000 PLN	74,5%	15,7%	9,8%	(p-wartość = 0,10)
2000 i powyżej	57,1%	35,7%	7,1%	
Wg stanu zdrowia				
Słabe zdrowie	70,0%	20,0%	10,0%	-
Dobre zdrowie	74,4%	18,9%	6,7%	(p-wartość = 0,92)

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 20. Czy pijesz alkohol?

	Nigdy	Czasami	Często	Poziom istotności
Razem	30,0%	63,0%	7,0%	
Wg płci				
Kobieta	37,5%	56,3%	6,3%	-
Mężczyzna	23,1%	69,2%	7,7%	(p-wartość = 0,29)
Wg wieku				
Do 21 lat	23,5%	68,6%	7,8%	-
22 lata i powyżej	36,7%	57,1%	6,1%	(p-wartość = 0,35)
Wg budżetu				
Mniej niż 1000 PLN	28,6%	65,7%	5,7%	-
1000–2000 PLN	31,4%	62,7%	5,9%	(p-wartość = 0,49)
2000 i powyżej	28,6%	57,1%	14,3%	
Wg stanu zdrowia				
Słabe zdrowie	30,0%	70,0%	0,0%	-
Dobre zdrowie	30,0%	62,2%	7,8%	(p-wartość = 0,65)

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 21. Czy bierzesz narkotyki?

	Nigdy	Czasami	Często	Poziom istotności
Razem	91,0%	8,0%	1,0%	
Wg płci				
Kobieta	89,6%	10,4%	0,0%	- (p-wartość = 0,45)
Mężczyzna	92,3%	5,8%	1,9%	
Wg wieku				
Do 21 lat	88,2%	9,8%	2,0%	- (p-wartość = 0,48)
22 lata i powyżej	93,9%	6,1%	0,0%	
Wg budżetu				
Mniej niż 1000 PLN	88,6%	8,6%	2,9%	- (p-wartość = 0,23)
1000–2000 PLN	94,1%	5,9%	0,0%	
2000 i powyżej	85,7%	14,3%	0,0%	
Wg stanu zdrowia				
Słabe zdrowie	70,0%	20,0%	10,0%	p < 0,05 (p-wartość = 0,00)
Dobre zdrowie	93,3%	6,7%	0,0%	

Źródło: Opracowanie własne

3.3. Aktywność fizyczna

Większość osób (53%) oceniła swój poziom sprawności fizycznej na średni (tab. 22). Jako dobry lub bardzo dobry oceniło 16%, a 31% uznało go za niezbyt dobry lub słaby. Istotna statystycznie różnica pojawiła się w ocenie sprawności wśród płci oraz stanu zdrowia ($p < 0,05$). Zdecydowanie lepiej oceniają swoją sprawność mężczyźni (łącznie 84,6% sprawność średnia lub dobra) niż kobiety (łącznie 52,1% sprawność średnia lub dobra). Wśród osób oceniających swoje zdrowie jako słabe, aż 90% wskazało na niski poziom sprawności fizycznej. Wśród osób o dobrym zdrowiu odsetek ten wyniósł 24,4%. Zauważalna różnica wystąpiła także w odniesieniu do budżetu, gdzie odsetek respondentów z dobrą sprawnością był najwyższy wśród osób z wysokim budżetem (21,4%) w porównaniu ze średnim (15,7%) i niskim (14,3%).

Tabela 22. Jak oceniasz swój poziom sprawności fizycznej?

	Słaby	Średni	Dobry	Poziom istotności
Razem	31,0%	53,0%	16,0%	
Wg płci				
Kobieta	47,9%	45,8%	6,3%	p < 0,05 (p-wartość = 0,00)
Mężczyzna	15,4%	59,6%	25,0%	

Wg wieku				
Do 21 lat	31,4%	56,9%	11,8%	- (p-wartość = 0,48)
22 lata i powyżej	30,6%	49,0%	20,4%	
Wg budżetu				
Mniej niż 1000 PLN	42,9%	42,9%	14,3%	- (p-wartość = 0,14)
1000–2000 PLN	25,5%	58,8%	15,7%	
2000 i powyżej	21,4%	57,1%	21,4%	
Wg stanu zdrowia				
Słabe zdrowie	90,0%	10,0%	0,0%	p < 0,05 (p-wartość = 0,00)
Dobre zdrowie	24,4%	57,8%	17,8%	

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 23. Czy ćwiczenia są ważne, aby być sprawnym?

	Nieważne lub nie wiem	Ważne	Bardzo waż- ne	Poziom istotności
Razem	6,0%	58,0%	36,0%	
Wg płci				
Kobieta	2,1%	56,3%	41,7%	-
Mężczyzna	9,6%	59,6%	30,8%	(p-wartość = 0,20)
Wg wieku				
Do 21 lat	9,8%	52,9%	37,3%	-
22 lata i powyżej	2,0%	63,3%	34,7%	(p-wartość = 0,22)
Wg budżetu				
Mniej niż 1000 PLN	8,6%	60,0%	31,4%	-
1000–2000 PLN	3,9%	56,9%	39,2%	(p-wartość = 0,56)
2000 i powyżej	7,1%	57,1%	35,7%	
Wg stanu zdrowia				
Słabe zdrowie	0,0%	50,0%	50,0%	-
Dobre zdrowie	6,7%	58,9%	34,4%	(p-wartość = 0,50)

Źródło: Opracowanie własne

Przeważająca większość badanych (94,0%) uważała, że ćwiczenia są ważne lub bardzo ważne, aby być sprawnym (tab. 23). Jednak co ciekawe, myślało tak więcej kobiet (98,0%) niż mężczyzn (90,4%). Uważało tak także więcej osób starszych (98,0%) niż młodszych (90,2%) oraz w 100% były o tym przekonane osoby o słabym zdrowiu. Na pytanie, jak często ćwiczysz, 26% badanych odpowiedziało, że nie ćwiczy wcale (tab. 24), większość osób (43%) ćwiczy 1–2 razy tygodniowo, a 31% 3 razy tygodniowo lub częściej. Częściej nie uprawiali ćwiczeń fizycznych badani w wieku do

21 lat (31,4%) niż 22 lata i powyżej (20,4%). Także większy był odsetek niećwiczących wśród osób o budżecie do 1000 PLN (34,3%) niż pozostałych (odpowiednio 21,6% dla 1000–2000 PLN oraz 21,4% dla 2000 i powyżej). Przy czym osoby z wysokim budżetem ćwiczyły najmniej 3 lub więcej razy tygodniowo (14,3%) w porównaniu z osobami dysponującymi średnim (39,2%) i niskim budżetem (25,7%).

Na pytanie, ile czasu zajmują Twoje ćwiczenia, tylko 13% odpowiedziało, że zero, 29% że mniej niż pół godziny a 58%, że więcej niż pół godziny (tab. 25). Wystąpiła tu także istotna statystycznie różnica, ponieważ 71,2% mężczyzn zadeklarowało, że ćwiczenia zajmują więcej niż pół godziny, podczas gdy stwierdziło tak tylko 43,8% kobiet. Częściej nie ćwiczyły osoby młodsze (17,6%) niż starsze (8,2%) i o niskim budżecie (17,1%) w porównaniu z budżetem średnim (11,8%) czy wysokim (7,1%).

Tabela 24. *Jak często ćwiczysz?*

	Nie ćwiczę	Ćwiczę 1–2 razy tygodniowo	Ćwiczę tygodniowo 3 lub więcej razy	Poziom istotności
Razem	26,0%	43,0%	31,0%	
Wg płci				
Kobieta	27,1%	45,8%	27,1%	- (p-wartość = 0,72)
Mężczyzna	25,0%	40,4%	34,6%	
Wg wieku				
Do 21 lat	31,4%	37,3%	31,4%	- (p-wartość = 0,38)
22 lata i powyżej	20,4%	49,0%	30,6%	
Wg budżetu				
Mniej niż 1000 PLN	34,3%	40,0%	25,7%	p < 0,1 (p-wartość = 0,05)
1000–2000 PLN	21,6%	39,2%	39,2%	
2000 i powyżej	21,4%	64,3%	14,3%	
Wg stanu zdrowia				
Słabe zdrowie	20,0%	60,0%	20,0%	(p-wartość = 0,51)
Dobre zdrowie	26,7%	41,1%	32,2%	

Źródło: Opracowanie własne

Stwierdzenie „Ćwiczę, aby zrzucić wagę” było prawdziwe tylko dla 38% badanych (tab. 26). Przy czym istotna statystycznie różnica odpowiedzi pojawiła się w kategorii płeć, gdzie kobiety (50%) częściej niż mężczyźni (26,9%) traktowali to jako priorytet. Zmniejszenie wagi było także częściej wskazywanym priorytetem dla osób o słabym zdrowiu (70%), a rzadziej dla osób o dobrym zdrowiu (34,4%).

Ze stwierdzeniem „Ćwiczę, aby zwiększyć siłę” zgodziło się więcej (45%) badanych niż w poprzednim pytaniu (tab. 27). W tym przypadku taki cel mieli częściej mężczyźni (53,8%) niż kobiety (35,4%) oraz osoby młodsze (52,9%) niż starsze

(36,7%). Natomiast najmniej ważne było to dla osób o większym budżecie (14,3%) w porównaniu ze średnim (60,8%) i niskim (34,3%). Budowanie siły okazało się także mniej ważne dla osób o słabym zdrowiu (30%) niż dobrym zdrowiu (46,7%).

Najwięcej badanych (69%) jako cel ćwiczeń fizycznych wybrało poprawę zdrowia (tab. 28). Był to cel częściej wybierany przez mężczyzn (75%) niż kobiety (62,5%) oraz osoby starsze (77,6%) niż młodsze (60,8%).

Spśród badanych 43% korzystało z obiektów sportowych w Lublinie (tab. 29). Najmniej korzystało z nich osób, które oceniły swój stan zdrowia jako słaby (20%). Jednak odsetek osób z dobrym zdrowiem, które korzystały z obiektów w Lublinie, wyniósł tylko 45,6%.

Tabela 25. *Ile czasu zajmują Twoje ćwiczenia?*

	Zero	Mniej niż pół godziny	Więcej niż pół godziny	Poziom istotności
Razem	13,0%	29,00%	58,0%	
Wg płci				
Kobieta	10,4%	45,8%	43,8%	p < 0,05 (p-wartość = 0,00)
Mężczyzna	15,4%	13,50%	71,2%	
Wg wieku				
Do 21 lat	17,6%	23,50%	58,8%	- (p-wartość = 0,24)
22 lata i powyżej	8,2%	34,7%	57,1%	
Wg budżetu				
Mniej niż 1000 PLN	17,1%	37,1%	45,7%	- (p-wartość = 0,16)
1000–2000 PLN	11,8%	23,50%	64,7%	
2000 i powyżej	7,1%	28,6%	64,3%	
Wg stanu zdrowia				
Słabe zdrowie	0,0%	40,0%	60,0%	- (p-wartość = 0,38)
Dobre zdrowie	14,4%	27,80%	57,8%	

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 26. *Czy zgadzasz się z następującym stwierdzeniem: Ćwiczę, aby zrzucić wagę.*

	Tak	Nie	Poziom istotności
Razem	38,0%	62,0%	
Wg płci			
Kobieta	50,0%	50,0%	p < 0,05 (p-wartość = 0,02)
Mężczyzna	26,9%	73,1%	

Wg wieku			
Do 21 lat	39,2%	60,8%	- (p-wartość = 0,80)
22 lata i powyżej	36,7%	63,3%	
Wg budżetu			
Mniej niż 1000 PLN	42,9%	57,1%	- (p-wartość = 0,37)
1000–2000 PLN	39,2%	60,8%	
2000 i powyżej	21,4%	78,6%	
Wg stanu zdrowia			
Słabe zdrowie	70,0%	30,0%	p < 0,05 (p-wartość = 0,03)
Dobre zdrowie	34,4%	65,6%	

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 27. Czy zgadzasz się z następującym stwierdzeniem: Ćwiczę, aby zwiększyć siłę.

	Tak	Nie	Poziom istotności
Razem	45,0%	55,0%	
Wg płci			
Kobieta	35,4%	64,6%	p < 0,1 (p-wartość = 0,06)
Mężczyzna	53,8%	46,2%	
Wg wieku			
Do 21 lat	52,9%	47,1%	- (p-wartość = 0,10)
22 lata i powyżej	36,7%	63,3%	
Wg budżetu			
Mniej niż 1000 PLN	34,3%	65,7%	p < 0,05 (p-wartość = 0,00)
1000–2000 PLN	60,8%	39,2%	
2000 i powyżej	14,3%	85,7%	
Wg stanu zdrowia			
Słabe zdrowie	30,0%	70,0%	- (p-wartość = 0,31)
Dobre zdrowie	46,7%	53,3%	

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 28. Czy zgadzasz się z następującym stwierdzeniem: *Ćwiczę, aby poprawić stan zdrowia.*

	Tak	Nie	Poziom istotności
Razem	69,0%	31,0%	
Wg płci			
Kobieta	62,5%	37,5%	- (p-wartość = 0,18)
Mężczyzna	75,0%	25,0%	
Wg wieku			
Do 21 lat	60,8%	39,2%	p < 0,1 (p-wartość = 0,07)
22 lata i powyżej	77,6%	22,4%	
Wg budżetu			
Mniej niż 1000 PLN	68,6%	31,4%	- (p-wartość = 0,90)
1000–2000 PLN	70,6%	29,4%	
2000 i powyżej	64,3%	35,7%	
Wg stanu zdrowia			
Słabe zdrowie	70,0%	30,0%	- (p-wartość = 0,94)
Dobre zdrowie	68,9%	31,1%	

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 29. Czy korzystasz z obiektów sportowych w Lublinie?

	Tak	Nie	Poziom istotności
Razem	43,0%	57,0%	
Wg płci			
Kobieta	41,7%	58,3%	-
Mężczyzna	44,2%	55,8%	(p-wartość = 0,80)
Wg wieku			
Do 21 lat	45,1%	54,9%	-
22 lata i powyżej	40,8%	59,2%	(p-wartość = 0,67)
Wg budżetu			
Mniej niż 1000 PLN	37,1%	62,9%	-
1000–2000 PLN	49,0%	51,0%	(p-wartość = 0,46)
2000 i powyżej	35,7%	64,3%	
Wg stanu zdrowia			
Słabe zdrowie	20,0%	80,0%	-
Dobre zdrowie	45,6%	54,4%	(p-wartość = 0,12)

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 30. Częstość uprawianych dyscyplin sportowych wg płci, wieku i budżetu.

Rodzaj sportu	Liczba razem	Płeć		Wiek		Budżet		
		Kobie- ta	Mężczyzna	Do 21 lat	22 lata i powyżej	Mniej niż 1000 PLN	1000– 2000 PLN	2000 i powyżej
Chodzenie	49	55%	45%	47%	53%	35%	49%	16%
Trening fitness	41	49%	51%	49%	51%	24%	63%	12%
Bieganie	29	48%	52%	59%	41%	28%	59%	14%
Siłownia	23	52%	48%	74%	26%	43%	57%	0%
Pływanie	23	52%	48%	57%	43%	43%	43%	13%
Joga/ Pilates	21	76%	24%	43%	57%	57%	29%	14%
Piłka noż- na	21	5%	95%	38%	62%	33%	38%	29%
Taniec	19	68%	32%	47%	53%	42%	47%	11%
Jazda na rowerze	11	36%	64%	64%	36%	27%	73%	0%
Siatkówka	11	45%	55%	64%	36%	27%	55%	18%
Tenis	11	27%	73%	55%	45%	18%	45%	36%
Jazda na nartach	11	64%	36%	64%	36%	36%	36%	27%
Inne	9	11%	89%	33%	67%	33%	44%	22%
Koszyków- ka	8	13%	88%	50%	50%	50%	50%	0%
Jazda na łyżwach	4	25%	75%	50%	50%	25%	75%	0%

Źródło: Opracowanie własne

Respondenci mieli możliwość wskazania kilku spośród różnych aktywności sportowych, jakie uprawiają (tab. 30). Najbardziej popularną aktywnością okazało się chodzenie (49 głosów), następnie trening fitness (41) i bieganie (29). Przy czym kobiety częściej wybierały chodzenie (55%), a mężczyźni bieganie (52%). W dalszej kolejności znalazły się trening na siłowni (23), pływanie (23), ćwiczenia typu joga/pilates (21) i piłka nożna (21). Warto zauważyć, że trening na siłowni był szczególnie popularny wśród osób do 21 roku życia włącznie (74%). Także pływanie cieszyło się większą popularnością u osób młodszych (57%). Natomiast joga/pilates i piłka nożna były częściej wskazywane wśród osób w wieku 22 lata i powyżej, odpowiednio 57% i 62%. Jednocześnie wystąpiło duże zróżnicowanie w uprawianiu tych sportów względem płci. Wśród osób, które wybrały dany sport, jogę/pilates ćwiczyło 76% kobiet, a piłkę nożną 95% mężczyzn. Popularny był także taniec jako rodzaj aktywności sportowej (19 wskazań), który najczęściej wybierały kobiety (68%) i osoby młodsze (64%).

4. Dyskusja wyników

Charakter badania jako pracy zespołowej studentów oraz szeroki zakres badania pozwalają zweryfikować jedynie wybrane jego rezultaty. W tym celu można odnieść się do statystyk międzynarodowych, jak i badań prowadzonych wśród studentów. Okazuje się, że rezultaty są zbliżone do podawanych w literaturze. Przykładowo, odsetek palaczy w Europie wśród osób powyżej 15 roku życia wynosił 29% z przewagą palących mężczyzn (38,5%) w porównaniu z kobietami (20,7%)⁴. W niniejszym badaniu 26% respondentów stwierdziło, że pali. Wśród respondentów odsetek palących mężczyzn wyniósł 36,5%, kobiet 14,6% i różnice w odpowiedziach (nigdy, czasem, często) okazały się istotne statystycznie ($p < 0,05$). W literaturze wskazuje się, że mężczyźni mają większą tendencję do otyłości⁵. Wyniki niniejszego badania przynoszą potwierdzenie tej tezy, ponieważ badanie pokazało, że mężczyźni wykazywali częściej niż kobiety niewłaściwe zachowania w zakresie odżywiania, jak np. zamiłowanie do fast foodów ($p < 0,1$). W badaniu przeprowadzonym w Australii odsetek studentów ze słabym zdrowiem wyniósł 10,9% wśród mieszkańców i 5,7% wśród obcokrajowców⁶. W niniejszym badaniu odsetek studentów, którzy określili stan zdrowia jako słaby wyniósł 10%. W badaniu przeprowadzonym w Turcji wśród studentów międzynarodowych w 2014 roku okazało się, że nie ćwiczyło około 29,8% studentów⁷. Zbliżony wynik uzyskano w niniejszym badaniu, gdzie 26% respondentów stwierdziło, że nie ćwiczy.

Podsumowanie

Opracowanie przedstawia wyniki badań zachowań i opinii w zakresie stylu życia, odżywiania oraz uprawiania sportu przeprowadzonych wśród studentów anglojęzycznych studiujących w Wyższej Szkole Ekonomii i Innowacji w Lublinie w 2018 roku. W badaniu wzięło udział 100 studentów w wieku od 17 do 36 lat, w tym 48% kobiet i 70% osób ze Wschodu (Ukraina, Kazachstan i Uzbekistan). Większość respondentów (51%) dysponowała miesięcznym budżetem, który zawierał się w przedziale pomiędzy 1000 a 2000 PLN. Przebywając w Polsce 42% osób poza studiami także pracowało. Zdecydowana większość respondentów (90%) określiła swój stan zdrowia jako dobry. Specjalne wymagania względem żywności typu dieta itp. miało 37% respondentów, a 29% starało się jeść wyłącznie zdrową żywność. Spośród badanych 70% piło alkohol, 26% paliło a 9% używało narkotyków. Większość osób (53%)

⁴ European health report 2018, WHO Regional Office for Europe, Copenhagen, 2018 <http://www.euro.who.int/en/data-and-evidence/european-health-report/european-health-report-2018>, s. 17.

⁵ Więch, P., ..., s. 99.

⁶ Skromanis, S., ..., s. 7.

⁷ Salim, M.O., Golgeli, A., Saing, S.S., A knowledge, attitude, and behaviors survey about healthy living among international students of Erciyes University: a reflection of their respective countries. BMC Proc 9, A19, 2015, <http://www.biomedcentral.com/1753-6561/9/S7/A19>.

ocenila swój poziom sprawności fizycznej jako średni, a 16% jako dobry lub bardzo dobry. Przeważająca większość badanych (94%) uważała, że ćwiczenia są ważne lub bardzo ważne, aby być sprawnym. Ćwiczyło jednak tylko 74% z nich, w tym 31% robiło to 3 razy tygodniowo lub częściej. Głównym celem ćwiczeń okazała się poprawa stanu zdrowia (69%) i zwiększenie siły (45%). Spośród badanych 43% korzystało z obiektów sportowych w Lublinie. Najbardziej popularną aktywnością fizyczną okazało się chodzenie (49%), następnie trening fitness (41%) i bieganie (29%).

Rezultaty badania wykazały istotne różnice statystyczne, które wystąpiły ze względu na przyjęte kryteria typu płeć, wiek czy stan zdrowia. Wyniki pokazały, że kobiety częściej niż mężczyźni przejawiały pozytywne zachowania prozdrowotne. M.in. kobiety częściej niż mężczyźni miały specjalne wymagania względem żywności, którą spożywały (jak np. dieta), podczas gdy większy odsetek mężczyzn niż kobiet deklarował zamiłowanie do żywności typu fast food. Natomiast mężczyźni lepiej oceniali swój poziom sprawności fizycznej oraz przeznaczali więcej czasu na ćwiczenia. Częściej celem ćwiczeń mężczyzn było zwiększenie siły, a kobiety starały się zrzucić wagę. Z kolei głównym celem ćwiczeń osób starszych była poprawa stanu zdrowia. Stan zdrowia był kolejnym kryterium, dla którego wystąpiły istotne różnice odpowiedzi. Osoby o dobrym zdrowiu częściej niż pozostałe pamiętały o tym, aby pić codziennie wodę, jadły do trzech posiłków dziennie i były zadowolone ze swojego ciała (figury, wagi). Okazało się również, że 10% osób o słabym zdrowiu często zażywa narkotyki, podczas gdy wśród osób z dobrym zdrowiem nie było nikogo, kto by często przejawiał takie zachowania.

Badanie miało charakter eksploracyjny i jako takie może stać się inspiracją do dalszych pogłębionych dociekań. Analiza wyników według kategorii takich jak płeć, wiek, budżet czy stan zdrowia pozwoliła na uzyskanie bardziej szczegółowego obrazu postaw studentów. Wybrane wyniki badania okazały się zbieżne z prezentowanymi w literaturze.

Bibliografia

- European Health Report 2012. Charting the Way to Well-Being, WHO Regional Office for Europe, Copenhagen, 2013, [za:] Więch P., Bazaliński, D., Chmiel, Z., Ratajczyk, J., Januszewicz, P., & Binkowska-Bury, M., 2017, Socio-Demographic Factors and Health-Oriented Behaviors of University Students in the Podkarpackie Region. Long-Term Prospective Research, *Barometr Regionalny*, Tom 15 nr 5, Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu.
- European health report 2018, WHO Regional Office for Europe, Copenhagen, 2018. <http://www.euro.who.int/en/data-and-evidence/european-health-report/european-health-report-2018>.
- Skromanis, S., Cooling, N., Rodgers, B., Purton, T., Fan, F., Bridgman, H., Harris, K., Presser, J., Mond, J., Health and Well-Being of International University Students, and Comparison with Domestic Students, in Tasmania, Australia,

- Int J Environ Res Public Health. 15(6); 2018. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6025303/>
- Salim, M.O., Golgeli, A., Saing, S.S., A knowledge, attitude, and behaviors survey about healthy living among international students of Erciyes University: a reflection of their respective countries. BMC Proc 9, A19, 2015 , <http://www.biomedcentral.com/1753-6561/9/S7/A19>.
- Więch, P., Bazaliński, D., Chmiel, Z., Ratajczyk, J., Januszewicz, P., & Binkowska-Bury, M., Socio-Demographic Factors and Health-Oriented Behaviors of University Students in the Podkarpackie Region. Long-Term Prospective Research, *Barometr Regionalny*, Tom 15 nr 5, Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu, 2017.

Mykola Karlin
Olena Ivashko

Wschodnioeuropejski Uniwersytet Narodowy
imienia Łesi Ukrainki, Ukraina, Łuck

Reforma decentralizacji na Ukrainie: obecny stan, wyniki, perspektywy

The reform of decentralization in Ukraine: the current state, results and perspectives

Streszczenie

W artykule opisano problemy tworzenia i wykorzystania budżetów lokalnych na Ukrainie, przede wszystkim budżetów regionów i samorządów terytorialnych. Wdrożenie decentralizacji fiskalnej na Ukrainie, wraz z pozytywnymi efektami ujawniło problemy, które należy zbadać i skorygować w świetle światowych doświadczeń, zwłaszcza krajów UE. Jest to konieczny krok w świetle kursu integracji europejskiej Ukrainy. Opierając się na tym doświadczeniu, ważne jest poddanie dochodów i wydatków państwa ścisłej kontroli obywateli regionów w celu przezwyciężenia korupcji na wyższych szczeblach władz ukraińskich. Aby na Ukrainie rozwiązać ten problem proponujemy konsolidację istniejących regionów i wprowadzenie dwuizbowego parlamentu.

Słowa kluczowe: decentralizacja, budżet, społeczność, reforma.

Summary

The article describes the problems of creating and using local budgets in Ukraine, primarily the budgets of regions and local governments. The implementation of fiscal decentralization in Ukraine, together with positive effects, has revealed some problems that need to be investigated and corrected in the light of global experience, especially in EU countries, as this is a necessary step with regard to our country's European integration course. Based on this experience, it is important to subject state revenues and expenses to the strict control of the citizens of the regions in order to overcome corruption at the higher levels of the Ukrainian authorities. To solve this problem, we propose to consolidate the existing regions and introduce a bicameral parliament in Ukraine.

Key words: decentralization, budget, community, reform.

Wprowadzenie

Proces decentralizacji na Ukrainie odbywa się w warunkach kryzysu społeczno-politycznego oraz niestabilności finansowej i gospodarczej, asymetrii podziału zasobów między różne regiony, bezwładności polityki samorządów lokalnych i wysokiego poziomu korupcji we wszystkich sferach życia publicznego. Decentralizacja fiskalna, biorąc pod uwagę doświadczenia krajów UE, jest niezbędnym krokiem z uwagi na kurs integracji europejskiej Ukrainy. Jednak transformacja administracji państwowej może spowodować nowe wyzwania dla ukraińskiego społeczeństwa. Przede wszystkim dotyczy to rosnących trendów odśrodkowych w regionach lepiej rozwiniętych. To wymaga wyciągnięcia wniosków z doświadczeń krajów UE w pokonywaniu takich trendów.

Rok 2014 był kluczowy w rozwoju Ukrainy. Wydarzenia, które miały miejsce w ciągu roku, wprowadziły kraj na nową ścieżkę rozwoju, wyznaczyły nowe cele i zadania przed władzami, które przyszły, aby zmienić kraj na lepsze. W roku tym przyjęto dwie ważne ustawy: „O zmianach w kodeksie podatkowym Ukrainy i niektóre akty prawne Ukrainy w sprawie reformy podatkowej” oraz „O zmianach w kodeksie budżetowym Ukrainy w sprawie reformy międzyrządowych stosunków podatkowych”, które wprowadziły proces decentralizacji na dużą skalę. Dla wielu zwykłych obywateli termin ten był nieznanym i ogólnie nie wiązał się z czymś pozytywnym.

1. Teoretyczne podstawy decentralizacji

W konsekwencji decentralizacja oznacza przeniesienie znaczących uprawnień i środków pieniężnych z organów państwowych na samorządy lokalne. W związku z tym lokalne organy samorządowe, które są znacznie bliżej ludzi i lepiej rozumieją ich problemy, mają możliwość tworzenia własnych budżetów, zarządzania nimi i w rezultacie przyczyniają się do skuteczniejszego i szybszego rozwiązania tych problemów.

Potrzebę decentralizacji na Ukrainie tłumaczy obecność odśrodkowych trendów gospodarczych w kraju. To wymaga ich przyspieszenia. Ponadto ważne jest, aby dochody i wydatki państwa były pod ścisłą kontrolą społeczeństwa, żeby przezwyciężyć korupcję na wyższych szczeblach władzy, która według międzynarodowych obserwatorów jest poważnym problemem rozwoju naszego kraju. Aby rozwiązać ten problem powinien być wprowadzony dwuizbowy parlament w celu wzmocnienia roli regionów w prowadzeniu polityki fiskalnej. Naszym zdaniem, najlepiej skorzystać z doświadczeń dwuizbowego parlamentu Polski, która, podobnie jak Ukraina, jest państwem jednolitym.

Aby przezwyciężyć negatywne zjawiska przy korzystaniu z finansów publicznych należy zmniejszyć udział redystrybucji dochodów za pośrednictwem finansów publicznych, a jak najwięcej uprawnień w zakresie dochodów i wydatków należy przenieść do budżetów różnych poziomów. Problem polega na tym, że w kontekście

decentralizacji budżety lokalne nabywają nowych uprawnień, często nieobjętych finansami, a udział środków budżetowych dystrybuowanych przez rządy centralne nie ulega zmniejszeniu [1]. Ogólnie rzecz biorąc, możemy stwierdzić, że obecnie stosunki międzyrządowe są oparte na systemie typu transfer, który prowadzi do nadmiernej centralizacji zasobów budżetowych. Analiza przyczyn wyjścia Wielkiej Brytanii z UE wykazała, że jej głównymi zwolennikami są małe miasteczka oraz mieszkańcy wsi, ponieważ stracili wpływ na rozwiązywanie lokalnych problemów finansowych [2]. Jest to aktywnie wykorzystywane przez niektóre siły polityczne do uzyskania władzy. Dlatego na Ukrainie ważne jest zapobieganie takiej marginalizacji i temu służy proces decentralizacji.

Określenie granic decentralizacji fiskalnej dla Ukrainy jest bardzo trudne w kontekście działań wojennych w Donbasie i przejścia Autonomicznej Republiki Krymu przez Rosję. Dekret prezydenta Ukrainy „W sprawie strategii zrównoważonego rozwoju »Ukraina 2020«” wskazuje, że udział budżetów lokalnych ma wynosić co najmniej 65% w skonsolidowanym budżecie państwa [3]. Naszym zdaniem, limit redystrybucji finansów publicznych (centralnych) między centrum a regionami Ukrainy w nadchodzących latach powinien wynosić od 50 do 60%, przy wzroście w 2020 r. od 35 do 65% na korzyść budżetów lokalnych (pod warunkiem, że nie będzie nasilenia działań wojennych w Donbasie i na granicy z Krymem).

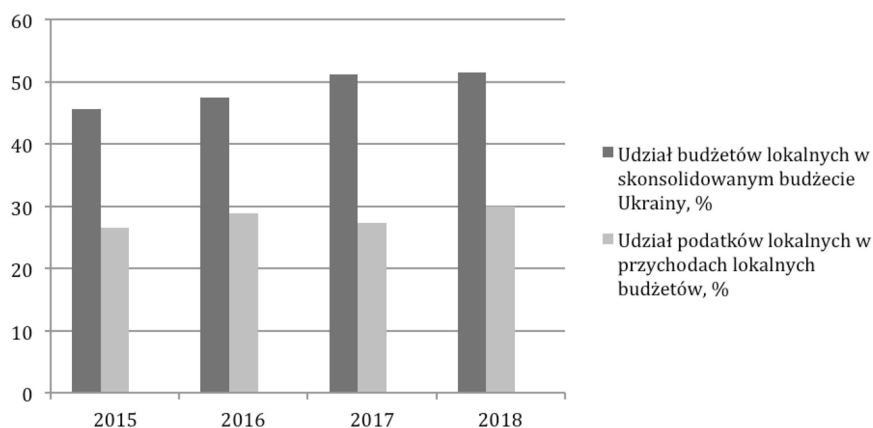
2. Wyniki decentralizacji

Wśród pozytywnych efektów decentralizacji na Ukrainie możemy wyróżnić następujące elementy (a utworzono już 876 samorządów terytorialnych): Samorządy otrzymały znaczne środki finansowe i możliwość samodzielnego dysponowania nimi. Znacznie podniesione zostały standardy życia w społecznościach: odnowiono szkoły, przedszkola, instytucje medyczne, drogi. Wzrosła jakość usług lokalnych. Odbudowano parki, place, itp.

Jeżeli przeanalizujemy wyniki decentralizacji finansowej (rys. 1), to możemy zauważyć, że udział lokalnych budżetów rośnie, podobnie jak udział lokalnych podatków i opłat we własnych dochodach budżetów lokalnych. W rezultacie rośnie liczba zasobów, które można przekazać na rozwój infrastruktury, budowę/naprawę dróg, rozwój edukacji i medycyny.

Powstaje pytanie, kto rozporządza tymi środkami. Zabezpieczanie lokalnej społeczności za pomocą własnych zasobów nie oznacza udanej decentralizacji. Równie ważne jest efektywne zarządzanie zasobami finansowymi.

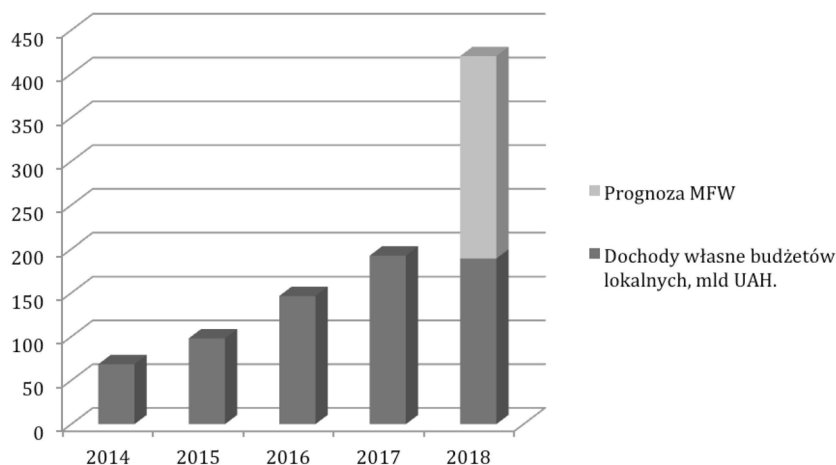
Rys. 1. Udział budżetów lokalnych w skonsolidowanym budżecie Ukrainy

Źródło: obliczone zgodnie z danymi monitoringu procesu decentralizacji władzy i reformy samorządu lokalnego przeprowadzonego przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego Ukrainy w roku 2019.

Niestety, z powodu problemów kadrowych w wielu samorządach terytorialnych zaniedbuje się opinię mieszkańców i ma miejsce nieefektywne wykorzystanie funduszy. Jednak brak wykwalifikowanego personelu nie jest jedynym problemem w działalności nowo utworzonych jednostek samorządu terytorialnego. Duży problem stanowi tworzenie i podział ich budżetów.

Rys. 2. Dynamika dochodów własnych budżetów lokalnych Ukrainy

Źródło: obliczone zgodnie z danymi monitoringu procesu decentralizacji władzy i reformy samorządu lokalnego przeprowadzonego przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego Ukrainy w roku 2019.

Rys. 2 pokazuje, że dochody budżetów lokalnych rosną. Jednak podatków i opłat, które trafiają do budżetów lokalnych nie wystarcza, aby w pełni wykonać wszystkie przekazane samorządom terytorialnym zadania. Istnieje potrzeba znalezienia alternatywnych źródeł dochodów. Problem ten jest najbardziej dotkliwy w jednostkach, w których populacja i dochód na mieszkańca są niskie.

3. Problemy decentralizacji

Pomimo faktu, że pozytywne skutki podjętych działań są oczywiste, pozostaje wiele pytań dotyczących dalszego wdrażania tej reformy.

Decentralizacja jest procesem charakteryzującym się ciągłym rozwojem. Sukcesu procesu dowodzi zmiana standardów życia. Głównym problemem przed wprowadzeniem reformy decentralizacji na Ukrainie było to, że budżety samorządów lokalnych były prawie całkowicie subsydiowane. W związku z tym brak środków finansowych uniemożliwiał ich rozwój i problemy te pozostały nierozwiązane przez wiele lat.

Należy zauważyć, że przy dążeniu Ukrainy do członkostwa w Unii Europejskiej, wdrożenie procesu decentralizacji jest koniecznym krokiem. Od początku reformy wiele osób w kraju doświadczyło pozytywnych efektów decentralizacji. Nadal jednak jest wiele do zrobienia, a sam proces ma następujące problemy: Brak wykwalifikowanego personelu w aparacie administracji lokalnej. To powoduje nieefektywne wykorzystanie zasobów, a to z kolei uniemożliwia podejmowanie decyzji o ważnych problemach społeczności. Ponadto uniemożliwia tworzenie skutecznych projektów, które pomogłyby przyciągnąć inwestorów. Istnieje potrzeba motywowania lokalnych społeczności do współpracy. Pomimo faktu, że każda społeczność kieruje swoje wysiłki na rozwiązanie spraw, które są dla niej priorytetowe, istnieją takie problemy, z którymi jednocześnie borykają się inne wspólnoty terytorialne. Transfery państwowe są niestabilne. Istnieje potrzeba jasnego określenia, w jaki sposób zapewnić wsparcie finansowe społecznościom, zwracając uwagę zwłaszcza na wspólnoty terytorialne, w których jest bardzo mało osób, a dochód na osobę jest niski. Nie wszystkie społeczności wiedzą, jak przyciągnąć dodatkowe fundusze, jak pracować z inwestorami. We wspólnotach terytorialnych, w których jest wiele osiedli, występują również problemy z alokacją budżetu.

4. Perspektywy decentralizacji

Opierając się na doświadczeniach Hiszpanii i Wielkiej Brytanii należałoby na Ukrainie rozważyć przyznanie większych praw w zakresie tworzenia i wykorzystania dochodów regionom lepiej rozwiniętym, w tym w dziedzinie poboru podatków [4, str. 259]. Przeniesienie dodatkowego dochodu, w tym części podatku dochodowego od osób prawnych (PIT), do budżetów samorządów terytorialnych jest ważnym, ale niewystarczającym warunkiem decentralizacji. Naszym zdaniem, ważne jest

włączenie części podatku od wartości dodanej (VAT) do budżetów regionów w celu zwiększenia poziomu jego poboru. Dziś władze lokalne nie są zainteresowane jego pobraniem, ponieważ trafia on w całości do budżetu państwa. Ponadto doświadczenie Niemiec pokazuje, że podstawą stosunków międzyrządowych w tym kraju jest podział części podatku VAT między regiony rozwinięte i mniej rozwinięte. Na to na Ukrainie należy zwrócić uwagę. Doświadczenie Polski pokazuje, że podział dochodów podatkowych pomiędzy regiony rozwinięte i subsydiowane opiera się na uwzględnieniu różnic poziomów dochodów na mieszkańca w regionach. To również jest ważne na Ukrainie. Ogólnie rzecz biorąc, na Ukrainie ważne jest zatrzymanie części podatku VAT na poziomie regionalnym. Na poziomie samorządów terytorialnych – do połowy podatku dochodowego. W kilku krajach UE praktykowano to jako sposób zmniejszenia trendów odśrodkowych w regionach lepiej rozwiniętych. Na Ukrainie wskazane jest również stosowanie takiego mechanizmu nie tylko pionowej redystrybucji podatku VAT między regiony, ale także mechanizmu jego horyzontalnej redystrybucji.

Jednym z głównych podatków budżetów samorządów terytorialnych na Ukrainie jest podatek od nieruchomości. Dzięki skutecznemu zarządzaniu tym podatkiem samorządy terytorialne mogą mieć znaczne dochody w swoich budżetach, ale na razie problemem jest wytyczenie granic osiedli i kwestia własności gruntów. Mogłoby to również poprawić sytuację z nielegalnymi składowiskami śmieci, które szybko rozprzestrzeniają się we wszystkich regionach Ukrainy. W związku z tym przychody od sortowania i recyklingu odpadów mogą być znaczącym źródłem dochodów dla regionów i samorządów terytorialnych.

W ostatnich latach coraz więcej naukowców i praktyków na Ukrainie opowiada się za zwrotem podatku od hazardu i skierowaniem dochodów z niego do budżetów lokalnych. Podatek ten jest stosowany w wielu krajach świata. Pomogłoby to przezwyciężyć szarą strefę działalności hazardowej na Ukrainie, z której państwo co roku traci kilka miliardów hrywien. Mechanizm wprowadzenia tego podatku można zapożyczyć z Polski [5, s. 144–145], gdzie hazard i zakłady bukmacherskie są dozwolone wyłącznie zgodnie z ustawą o grach hazardowych. W Polsce państwo ma monopol na działalność w dziedzinie gier cyfrowych i loterii pieniężnych. Hazard i wzajemne zakłady podlegają przepisom państwowym, przy czym głównym instrumentem jest udzielanie koncesji i harmonizacja zasad gry. Naszym zdaniem, zasady te powinny zostać wdrożone na Ukrainie.

Dużym problemem w procesie decentralizacji jest to, że na Ukrainie, w przeciwieństwie do Polski, duże i średnie miasta nie są podzielone na odrębne gminy (dzielnice). Taki podział pozytywnie wpływa na zwiększenie ich autonomii finansowej. Jednocześnie Ukraina nie wykorzystuje doświadczeń Polski i wielu innych krajów do zwiększenia obszarów regionów. Tłumaczy się to przede wszystkim względami politycznymi, a nie finansowymi. Większość polityków sprzeciwia się takiemu stowarzyszeniu regionów, ponieważ wielu z nich straci swoje pozycje. Dlatego popieramy propozycje wielu naukowców, którzy proponują stopniowe powiększanie regionów Ukrainy, zwłaszcza tych małych. Jeśli nie zostanie to zrobione teraz, wtedy

trzeba będzie to zrobić w trybie awaryjnym za 10–15 lat, ponieważ ujemny wzrost liczby ludności i masowe wyjazdy mieszkańców naszego kraju stały się nieodwracalne. Przewiduje się, że populacja Ukrainy spadnie do 35 milionów osób w nadchodzących dziesięcioleciach. Powodem masowej migracji z Ukrainy jest niski wskaźnik rozwoju ukraińskiej gospodarki prognozowany przez wielu zagranicznych i ukraińskich ekspertów w granicach 3%. To wyraźnie nie wystarcza, aby zapewnić dobry standard życia na Ukrainie w przyszłości.

Zgodnie z zasadami samorządu oraz w oparciu o doświadczenia Polski i wymagania Komisji Europejskiej z 14.02.2001 (nr 0046) zaproponowaliśmy następującą reformę struktury administracyjnej i terytorialnej Ukrainy, która obejmuje utworzenie następujących dużych regionów: 1. Zachodnie Polesie (obwody: wołyński, rówieński, żytomierski, centrum – Równe), 2. Zachodnioukraiński (Lwów, Iwano-Frankiowski, Zakarpacie, obwód czerniowiecki, centrum – Iwano-Frankiowski), 3. Podolski (obwody: tarnopolski, chmielnicki, winnicki; centrum – Chmielnicki), 4. Centralny (regiony: Kijów, Czernihów, Czerkasy, Kirowograd, centrum – Czerkasy), 5. Morze Czarne (regiony: Odessa, Mikołajów, Chersoń; centrum – Mikołajów), 6. Północny wschód (regiony: Sumy, Charków, Połtawa, centrum – Połtawa), 7. Donbas (Donieck, regiony: Ługańskie, centrum – Gorłowska), 8. Prydniprowskyi (regiony: Dniepropietrowsk i Zaporozże, centrum – Dniepr), 9. Krym (Autonomiczna Republika Krymu i Sewastopol, centrum – Symferopol), 10. Kijów.

Podsumowanie

Plany rządu wskazują, że proces decentralizacji ma zostać zakończony do 2020 roku. Jeśli jednak państwo przestanie koncentrować swoje działania na kontynuacji tego procesu, wtedy wszystkie dotychczasowe poczynania będą daremne. Rozwój planowania strategicznego przez rząd w tym przypadku jest koniecznym krokiem. Umożliwi to bardziej efektywne wykorzystanie potencjału lokalnych terytoriów i przyspieszy transformację gospodarczą.

Dla przyciągania inwestycji konieczne jest skoncentrowanie działań na współpracy z inwestorami krajowymi. Jedną z najważniejszych przeszkód jest to, że znaczne ilości środków inwestycyjnych są odliczane w offshore.

Na tym etapie decentralizacji na Ukrainie istnieje potrzeba kontrolowania przez rząd działań organów samorządowych w celu zapewnienia maksymalnej skuteczności ich działań.

Ważne jest, aby zrozumieć, że decentralizacja nie jest panaceum, gdyż nie jest w stanie rozwiązać wszystkich problemów. Tylko w połączeniu z innymi narzędziami i w ciągłym zachęcaniu lokalnych społeczności do działania, będziemy mogli uzyskać rozwinięte państwo o silnej gospodarce, dobrych drogach, odpowiednim poziomie medycyny i wykształcenia.

Bibliografia

- [1] Arkhanhelskyi, Yu. (2016, October 1). Chy mozhe defitsyt derzhbiudzhetu buty nulovym [Can a state budget deficit be zero]. *Dzerkalo tyzhnia*. pp.7 [in Ukrainian].
- [2] Radzhan, R. (2019, March 28). Dosvid Brekzytu. [Brakcit experience]. *Den*. pp. 3 [in Ukrainian].
- [3] Decree of the President of Ukraine dated January 12, 2015 № 5/2015 «On the Strategy of Sustainable Development «Ukraine-2020» (2015). Retrieved from www/president.gov.ua/documents/18688.html [in Ukrainian].
- [4] Karlin, M.I. (2014). Podatkove rehuliuвання mizhbiudzhetykh vidnosyn v krainakh EU: dosvid dlia Ukrainy. [Tax regulation of intergovernmental fiscal relations in the EU: experience for Ukraine]. *Ekonomichniy forum*, 3, 254–260 [in Ukrainian].
- [5] On Approval of the Methodology for the Formation of Capable Territorial Communities: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 8, 2015, № 2014 (2015, May 6). *Uriadovyi kurier*, 9 [in Ukrainian].
- [6] Malynovskyi, V. (2018). Osoblyvosti detsentralizatsiinoi reformy na Kovelshchyni [Features of decentralization reform in the Kovel region]. *Mynule i suchasne Volyni ta Polissia: Kovel i Kovelshchyna v ukrainskii ta yevropeiskii istorii*, 65, 624 [in Ukrainian].
- [7] On approving the distribution of the amount of subvention from the state budget to local budgets for the formation of infrastructure of united territorial communities in 2018: by the CMU from 04.04.2018 № 993 (2018, April 6). *Uriadovyi kurier*, 10 [in Ukrainian].
- [8] Hromadska dumka naselennia shchodo reformy detsentralizatsii [Public opinion on decentralization reform]. Retrieved from <https://dif.org.ua/article/detsentralizatsiya-dosyagnennya-problemi-otsinki-gromadyan> [in Ukrainian].
- [9] Dyakonenko, O.I. (2018) Influence of financial decentralization on the development of rural settlements in Ukraine [Influence of financial decentralization on the development of rural settlements in Ukraine]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, 3, 160–174 [in Ukrainian].

Podsumowanie

Summary

Monografia składa się z dwunastu różnorodnych rozdziałów tworzących w sumie kompleksową i wnikliwą analizę problematyki dotyczącej studiów dualnych.

Mykoła Karlin i Olena Ivashko zajęli się problematyką decentralizacji na Ukrainie, szczególnie w odniesieniu do budżetów regionów i samorządu terytorialnego. Problematyka ta jest ważna z dwóch względów. Po pierwsze, wiąże się to z procesem związanym z integracją europejską, po drugie, Autorzy upatrują w tym metodę zwalczania rozpanoszonej korupcji. Bardzo istotnym utrudnieniem jest to, że na Ukrainie wciąż trwa kryzys społeczno-polityczny, niestabilność finansowa i gospodarcza oraz asymetria podziału zasobów między poszczególne regiony. Dotychczasowe doświadczenia z funkcjonowania samorządów są również negatywne. Są one totalnie bezwładne.

Monika Bielecka, Bartosz Hermanowski i Aleksandra Hermanowska podjęli trudny problem studiów dualnych w Polsce. Studia te łączą klasyczne studia akademickie z praktyką zawodową i są odpowiedzią wobec wyzwań stawianych przez biznes, dla którego liczy się nie tylko teoretyczne wykształcenie, ale i umiejętności umożliwiające bezpośrednie skierowanie absolwenta to zadań empirycznych, bez konieczności dodatkowego szkolenia w miejscu pracy. Ten rodzaj studiów jest świeżej daty, gdyż zdaniem autorów rozpoczął się na początku obecnego stulecia, kiedy uruchomiono proces kopenhaski i zdefiniowano lukę umiejętności.

Małgorzata Niemiec-Knaś i Andrzej Skwara poruszyli zagadnienie szczegółowe, odnoszące się do kształcenia językowego w formacie dualnym. Przedstawiono wyniki analizy doświadczeń europejskich i krajowych w badanym zakresie.

Arkadiusz Małek i Andrii Myrovych przedstawili analizę współpracy uczelni z firmami Lubelskiego Parku Naukowo-Technologicznego w zakresie studiów dualnych. Zidentyfikowali duży wpływ, jaki na szybki rozwój podmiotów gospodarczych wywiera kształtowanie postaw przedsiębiorczości nabytych w toku kształcenia na studiach wyższych.

Arkadiusz Gwarda i Małgorzata Orzeł podnieśli problem szczegółowy dotyczący kształcenia dualnego w IT jako metody minimalizującej braki kadrowe. W ramach technologii informatycznych wyodrębnili IT i ICT.

Dariusz Dobrowolski przedstawił skrótowo zagadnienia związane ze studiami dualnymi w Wyższej Szkole Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie. Rozdział ma charakter szkicu poruszanego zagadnienia.

Anna Surma-Syta podjęła zagadnienia związane z innowacyjnością outsourcingu w rachunkowości. Podniosła klasyczny problem, jakim jest tradycyjność rachunkowości jako specjalności naukowej i dokonała przeglądu rozwiązań, które

wprowadzają nowoczesność do tej dziedziny wiedzy. Analiza dokonana została na solidnej podstawie teoretycznej.

Łukasz Wojciechowski poruszył problematykę studiów dualnych jako szansy na zwiększenie kompetencji pracowników w zakresie ochrony danych osobowych. Artykuł oparty jest na osobistych doświadczeniach autora podczas pracy w WSEI. Niezwykle istotne jest stwierdzenie dotyczące wzajemnego przepływu informacji, zwiększających zarówno kompetencje studentów, pracowników, jak i kadry nauczającej uczelni.

Helena Anna Jędrzejczak, Sebastian Michalik i Katarzyna Zabratańska przedstawili niezwykle ciekawą analizę dotyczącą praktycznego wykorzystania uczenia się całościowego na przykładzie uczelni wyższych w Polsce. Podjęli problem łączenia paradygmatów edukacyjnych z realnymi zagadnieniami szybko rosnącej i zmieniającej się gospodarki.

Piotr Zawada zajął się problemem kształcenia dualnego związanego z wymaganiami współczesnego przemysłu. Przyjęta metoda analizy to case study. Doświadczenia polskie zostały poprzedzone analizą rozwiązań europejskich.

Mirosław Jarosz i Marcin Marczuk przeprowadzili badania ankietowe wśród studentów studiów anglojęzycznych WSEI w Lublinie. Celem badania było poznanie postaw prozdrowotnych studentów anglojęzycznych WSEI w Lublinie. W badaniu zebrano dane dotyczące zachowań i opinii w zakresie stylu życia, odżywiania i uprawiania sportu w 2018 roku. Badanie pokazało m.in., że kobiety wykazują bardziej prozdrowotne postawy niż mężczyźni, natomiast mężczyźni byli bardziej aktywni w zakresie ćwiczeń fizycznych.

Ryszard Białek przedstawił znaczenie innowacji społecznych w zaspokajaniu potrzeb mieszkańców lokalnych samorządów. Pokazał rolę innowacji w życiu gospodarczym i społecznym i ich krótką charakterystykę, z wyszczególnieniem innowacji wprowadzanych przez samorządy.

Polska jest krajem średnio rozwiniętym, dążącym w perspektywie dekady lub dwóch do osiągnięcia poziomu charakteryzującego kraje Europy Zachodniej. Skutecznym czynnikiem, zwiększającym możliwość osiągnięcia sukcesu, jest zasadnicze zwiększenie efektywności gospodarowania. W szybko zmieniającym się świecie niezwykle istotna jest prędkość transformacji wiedzy naukowej do sfery ekonomicznej. Jak wykazały analizy zamieszczone w niniejszej monografii, studia dualne mogą być, i w szeregu przypadków już są, takim oczekiwanym podejściem. Z przedstawionych badań wynika również, że studia te przyczyniają się nie tylko do zwiększenia kompetencji studentów, pracowników i managementu biznesu, ale wpływają pozytywnie na kadrę uczelni wyższych. Analizowane rozwiązania wskazują również, że nie jest to tylko koncepcja teoretyczna. Zarówno w krajach europejskich, jak i w Polsce mamy dziś do czynienia z konkretnymi przykładami praktycznymi, a badania wykazały, że jest to koncepcja dojrzała metodycznie i skuteczna w praktyce gospodarczej.